

**ESKİŞEHİR'İN KÜLTÜR TURİZMİ POTANSİYELİ
VE YERLİ TURİSTLERİN BUNA İLİŞKİN
ALGILARI ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA**

Şerife ÜSKÜDAR
(Yüksek Lisans Tezi)
Eskişehir. 2012

**ESKİŞEHİR'İN KÜLTÜR TURİZMİ POTANSİYELİ
VE YERLİ TURİSTLERİN BUNA İLİŞKİN ALGILARI ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA**

Şerife ÜSKÜDAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Mustafa ÇAKIR

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mart 2012

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Şerife ÜSKÜDAR'ın "Eskişehir'in Kültür Turizmi Potansiyeli ve Yerli Turistlerin Buna İlişkin Algıları Üzerine Bir Araştırma" başlıklı tezi 16 Mart 2012 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, **Turizm ve Otel İşletmeciliği** Anabilim Dalında, **yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Mustafa ÇAKIR
Üye : Prof.Dr.Erol ALTINSAPAN
Üye : Doç.Dr.Yaşar SARI

Prof.Dr.B.Zafer ERDOĞAN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yüksek Lisans Tez Özü

ESKİŞEHİR’İN KÜLTÜR TURİZMİ POTANSİYELİ VE YERLİ TURİSTLERİN BUNA İLİŞKİN ALGILARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA Şerife ÜSKÜDAR

Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mart 2012
Danışman: Prof. Dr. Mustafa ÇAKIR

Kültür Turizmi son yıllarda giderek önem kazanmaktadır. Bunda nitelikli turist olarak nitelendirilen kültür turisti sayısının dünyada giderek artması ve aynı zamanda ülkelerin kültür turizm potansiyelleri büyük önem taşımaktadır.

Türkiye kültür turizm potansiyeli açısından oldukça zengindir. Bu zenginlikte doğal güzellikleri, günümüze kadar gelen sayısız tarihi ve kültürel eserlerinin katkısı büyüktür. Eskişehir, Türkiye’nin bu zenginliğinden payını almış şehirlerden biridir.

Bu çalışmada, kültür turizmi ile ilgili kavramlar açıklanarak, Eskişehir’in kültür turizmi potansiyeli tarihi ve kültürel eserleri ile doğal güzellikleri incelenmiş ve Eskişehir’e gelen turistlerin bu potansiyelden yararlanma düzeyleri, nitelikleri ve Eskişehir’e ilişkin algıları yapılan bir anket çalışmasıyla değerlendirilmiştir.

Bu çerçevede anket uygulaması sonucu elde edilen veriler SPSS12.0 (Statistical Package for Social Sciences) paket programında analiz edilmiştir. Tanımlayıcı veri analizinde; frekans, yüzde, ortalama, standart sapma analizlerinden yararlanılmıştır. Ölçek niteliğindeki değişkenlerin güvenilirlik analizi için Cronbach’s Alpha’dan yararlanılmıştır. Söz konusu verilerde değişkenler arası farklılığın incelenmesi amacıyla Ki-kare (χ^2) testi kullanılmış; gruplar arasındaki farklılıkların incelenmesi amacıyla ise parametrik analiz tekniklerinden bağımsız örneklem T-testi ve tek yönlü ANOVA testi’nden yararlanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kültürel miras, Kültür turizmi, Eskişehir Destinasyonu.

Abstract

A RESEARCH ON CULTURAL TOURISM POTENTIAL of ESKİŞEHİR and DOMESTIC TOURISTS' PERCEPTION REGARDING THIS

Şerife ÜSKÜDAR

Department of Tourism and Hotel Operation

Anadolu University Social Science Institute, March 2012

Advisor: Prof. Dr. Mustafa ÇAKIR

Cultural tourism has been improving recently. Increasing number of cultural tourist who are described as qualified tourist and cultural tourism potential of countries have a great importance for that.

Turkey is prosperous in cultural tourism. Its natural beauty and countless historical and cultural pieces which last until today have contributed to that prosperousness. Eskişehir is one of those cities.

In this study, some notions related to cultural tourism have been explained, Eskişehir's cultural tourism history, cultural monuments and its natural beauty has been examined and a questionnaire regarding to perception of Eskişehir, how much benefit the tourists coming to Eskişehir gain from that potential and their qualities have been evaluated.

The data resulting from the questionnaire has been analyzed in the SPSS12.0 (Statistical Package for Social Sciences) program. Frequency, percent, average, standard deviation analyzes have been used in meta-data analyze. Cronbach's Alpha has been used in reliability analyze of scale quality variants. Chi-square test (x^2) has been used to examine the relationship between those variants in data. Independent sample T-test in parametrical analyze techniques and simplex ANOVA test have been used to examine the difference between the groups.

Key words: Culturel heritage, Cultural tourism, Eskişehir destination.

Önsöz

Çalışmam sırasında, tez konusunu belirlemek başta olmak üzere kaynak tarama ve yöntemle ilişkin yaptığı katkılardan dolayı danışmanım Prof. Dr. Mustafa Çakır'a;

Yüksek lisans eğitimim sırasında katkılarını esirgemeyen tüm bölüm hocalarıma; anket düzenleme ve analiz aşamasında Arş. Gör. Müge Akyıldız'a, anketi uygulama sırasında yaptığı katkılardan dolayı Eskişehir Arkeoloji Müzesi müdür yardımcısı Emel Özçelik'e, Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Enformasyon memuru Nesrin Gedik'e, arkadaşlarım Kader Ortadoğan, Birsen Midilli, Nuran Uyan, Şerife Uçar, Özlem Erözdemir, Ayşe Aydın ve Dilek Naziksoy'a;

Sevgili aileme;

Sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Şerife ÜSKÜDAR

İçindekiler

Jüri ve Enstitü Onayı	ii
Öz	iii
Abstract	v
Önsöz	vi
Özgeçmiş.....	vii
Tablolar Listesi.....	xii
Şekiller Listesi.....	xv
Giriş.....	1

Birinci Bölüm

Kültür, Kültürel Miras ve Kültür Turizmi

Kavramlarının Analizi

1. Kültür, Kültürel Miras, Kültür Turizmi.....	3
1.1. Kültür	3
1.2. Kültürel Miras.....	6
1.2.1. Somut kültürel miras.....	6
1.2.2. Somut olmayan kültürel miras	7
1.3. Sürdürülebilirlik.....	8
1.4. Kültür Turizmi.....	12
1.5. Kültür Turizminin Tarihsel Gelişimi.....	15
1.5.1. Kültür turizminin özellikleri.....	16
1.5.2. Kültür turisti.....	17
1.5.2.1. Kültür turisti çeşitleri.....	17
1.5.2.2. Kültür turizmine katılma nedenleri.....	20
1.5.3. Kültür turizmi çeşitleri.....	21
1.5.4. Kültür turizmi kaynakları.....	23
1.5.5. Türkiye’de kültür turizmi.....	25

İkinci Bölüm
Eskişehir'e Kültür Turizmi Destinasyonu
Özelliği Kazandıran Varlıklar

1. Eskişehir'in Coğrafi Yapısı.....	28
2. Eskişehir'in Tarihi	30
3. Prehistorik Dönemden Antik Çağ.....	30
3.1.Roma'dan Bizans'a.....	32
3.2.Selçuklu'dan Osmanlı'ya.....	33
3.3.Türkiye Cumhuriyeti Dönemi.....	34
4. Eskişehir Destinasyonunun Kültür Turizm Potansiyeli.....	34
4.1.Arkeolojik Alanlar ve Anıtsal Yapılar.....	34
4.1.1. Phrygia vadisi.....	34
4.1.2. Phrygia vadisi anıtları.....	35
4.1.3. Phryg kaleleri.....	38
4.1.4. Kaya mezarları.....	38
4.1.5. Antik kentler.....	40
4.2.Tarihi ve Kültürel Yapılar.....	44
3.2.1. Odunpazarı kentsel sit alanı.....	44
3.2.2. Odunpazarı evleri.....	45
3.2.2.1. Mimari özellikleri.....	45
3.2.2.2. İç Mekan özellikleri.....	47
3.2.3. Dini yapılar.....	48
3.2.3.1. Camiler.....	48
3.2.3.2. Kiliseler.....	52
3.2.3.3. Türbeler ve kümbetler.....	53
3.2.4. Sosyal amaçlı yapılar.....	56
3.2.4.1. Külliyeler.....	56
3.2.4.2. Eğitim kurumları.....	58
3.2.4.3. Hamamlar.....	60
3.2.4.4. Sivil mimari yapılar.....	62
3.2.4.5. Çeşmeler.....	63

3.3. Müzeler.....	65
3.3.1. Arkeoloji müzesi.....	66
3.3.2. Pessinus açık hava müzesi.....	67
3.3.3. Seyitgazi müzesi.....	67
3.3.4. Yunus Emre müzesi.....	68
3.3.5. Anadolu Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi müzesi.....	68
3.3.6. Anadolu Üniversitesi eğitim karikatürleri müzesi.....	69
3.3.7. Anadolu Üniversitesi çağdaş sanatlar müzesi.....	69
3.3.8. Çağdaş cam sanatları müzesi.....	70
3.3.9. Lületaşı müzesi.....	70
3.3.10. Devlet demiryolları müzesi.....	70
3.3.11. Havacılık müzesi.....	71
3.3.12. İnönü savaşları karargâh müzesi.....	71
3.3.13. Seyitgazi bor ve etnoğrafya müzesi.....	71
3.4. Festivaller ve Özel Etkinlikler.....	72
3.4.1. Uluslararası Eskişehir Festivali.....	72
3.4.2. Uluslararası Eskişehir film festivali.....	72
3.4.3. Uluslararası Yunus Emre kültür ve sanat festivali	72
3.4.4. Nasrettin Hoca festivali.....	73
3.4.5. Diğer etkinlikler ve kutlamalar.....	73
3.5. Geleneksel El Sanatlar.....	74
3.5.1. Lületaşı işlemeciliği.....	74
3.5.2. Savat (Gümüş) işlemeciliği.....	74
3.5.3. Sivrihisar Cebesi ve incili küpe işlemeciliği.....	75
3.5.4. Kilim dokumacılığı.....	75
3.5.5. Çömlekçilik.....	75
3.6. Geleneksel Eskişehir Mutfağı.....	76
3.6.1. Toyga çorbası.....	76
3.6.2. Kuru bamya çorbası.....	76
3.6.3. Tutmaç.....	77
3.6.4. Kelem (Lahana) dolması.....	77

3.6.5. Mercimekli bulgur pilavı.....	77
3.6.6. Mercimekli mantı.....	77
3.6.7. Balaban.....	78
3.6.8. Çibörek.....	78
3.6.9. Göbete.....	78
3.6.10. Haşhaşlı gözleme.....	79
3.6.11. Ağzı açık.....	79
3.6.12. Met helvası.....	79
3.7. Rekreasyon Alanları.....	80

Üçüncü Bölüm

Yerli Turistlerin Eskişehir Kültür Turizmine İlişkin Algıları Üzerine Bir Araştırma

1. Araştırmanın Amacı.....	82
2. Araştırmanın Önemi.....	82
3. Araştırmanın Varsayımları ve Sınırlıkları.....	83
4. Araştırmanın Yöntemi	83
4.1. Araştırmanın Hipotezleri.....	84
4.2. Veri Toplama Tekniği.....	85
4.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	86
4.4. Verilerin Toplanması.....	86
4.5. Verilerin Analizi.....	87
5. Bulgular ve Değerlendirme.....	88
5.1. Yerli Turistlerin Demografik Özellikleri ile İlgili Araştırma Bulguları.....	88
5.2. Yerli Turistlerin Seyahat Davranışı Özellikleri, Bilgi Kaynakları, Eskişehir Destinasyonu Tanımlamaları ve Katıldıkları Aktivitelere İlişkin Araştırma Bulguları.....	90
5.3. Yerli Turistlerin Ziyaret Deneyimlerine Göre Eskişehir Destinasyonu Değerlendirmelerine İlişkin Araştırma Bulguları	94

5.4. Yerli Turistlerin Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir Algılarına İlişkin Araştırma Bulguları.....	97
5.5. Yerli Turistlerin Memnuniyet Durumlarına İlişkin Araştırma Bulguları.....	99
5.6 Yerli Turistlerin “Eskişehir Size Neyi Çağırıyor?” Sorusuna Verdiği Yanıtlara İlişkin Araştırma Bulgular	100
5.7. Test Edilen Hipotezlerin Sonuçları.....	101
Sonuç ve Öneriler.....	125
Ekler.....	130
Kaynakça.....	145

Tablolar Listesi

Tablo1. Kùltür Turizmine Katılan Ùlkeler ve Seyahat Eğilimleri.....	26
Tablo 2. Yerli Turistlerin Demografik Özellikleri	88
Tablo 3. Yerli Turistlerin Seyahat Davranışı Özellikleri	90
Tablo 4. Yerli Turistlerin Bilgi Kaynakları	91
Tablo 5. Yerli Turistlerin Eskişehir Destinasyonu Tanımlamaları	92
Tablo 6. Yerli Turistlerin Ziyaret Ettiği Kültürel Mekanlar ve Katıldığı Aktiviteler	93
Tablo 7. Yerli Turistlerinin Seyahat Deneyimine Göre Eskişehir Destinasyonunu Değerlendirmeleri.....	94
Tablo 8. Yerli Turistlerin Seyahat Deneyimlerine Göre Eskişehir Destinasyonu Değerlendirme Ortalamaları.....	95
Tablo 9. Yerli Turistlerin Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İle İlgili İfadelere Katılıp Katılmama Durumları.....	97
Tablo 10. Yerli Turistlerin Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algı Ortalamaları.....	98
Tablo 11. Yerli Turistlerin Memnuniyet Durumları.....	99
Tablo 12. Eskişehir Size Neyi Çağrıştırıyor? Sorusuna Verilen Cevaplar.....	100
Tablo 13. Ki Kare ile Analiz Edilen Yerli Turistlerin Eskişehir İl'ini Ziyaret Amaçlarının Demografik Özelliklerine Göre Farklılaşmasının Kabul/Red Durumu.....	101
Tablo 14. Yerli Turistlerin Ziyaret Amaçlarının Demografik Özelliklere Göre Farklılaşma Durumları.....	101
Tablo 15. Ki Kare ile Analiz Edilen, Bilgi Kaynaklarının Yerli Turistlerin Demografik Özelliklerine Göre Farklılaşmasının Kabul/Red Durumu.....	102

Tablo 16. Bilgi Kaynaklarının Yerli Turistlerin Demografik Özelliklere	
Göre Farklılaşma Durumları.....	103
Tablo 17. Ki Kare ile Analiz Edilen Yerli Turistlerin Eskişehir İl'ine	
Geliş Biçimlerinin Medeni Durumlarına Göre Farklılaşmasının	
Kabul/Red Durumu.....	104
Tablo 18. Yerli Turistlerin Eskişehir İline Geliş Biçimlerinin Medeni	
Durumlarına Göre Farklılaşması.....	104
Tablo 19. Ki Kare ile Analiz Edilen Yerli Turistlerin Eskişehir İlini	
Tanımlamalarının Cinsiyete Göre Farklılaşmasının	
Kabul/Red Durumu.....	105
Tablo 20. Yerli Turistlerin Eskişehir İlini Tanımlamalarının Cinsiyetlerine	
Göre Farklılaşması.....	105
Tablo 21. Ki Kare ile Analiz Edilen Yerli Turistlerin Eskişehir İlinde Kalış	
Sürelerinin Aylık Gelir Düzeyine Göre Farklılaşmasının	
Kabul/Red Durumu.....	106
Tablo 22. Yerli turistlerin Eskişehir İlinde Kalış Sürelerinin Aylık	
Gelir Düzeylerine Göre Farklılaşması.....	106
Tablo 23. T Testi ile Analiz Edilen Yerli Turistlerin Kültürel Bir Destinasyon	
Olarak Eskişehir İli Algılarının Cinsiyetlerine Göre Farklılaşmasının	
Kabul/Red Durumu.....	107
Tablo 24. Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının	
Cinsiyete Göre Farklılaşma Durumları.....	108
Tablo 25. T Testi ile Analiz Edilen Yerli Turistlerin Kültürel Bir	
Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının Medeni	
Durumlarına Göre Farklılaşmasının Kabul/Red Durumu.....	110

Tablo 26. Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının Medeni Duruma Göre Farklılaşması.....	111
Tablo 27. ANOVA Testi ile Analizi Edilen Yerli Turistlerin Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşmasının Kabul/Red Durumu.....	113
Tablo 28. Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının Eğitim Durumuna Göre Farklılaşması.....	114
Tablo 29: ANOVA Testi ile Analiz Edilen Yerli Turistlerin Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının Aylık Gelir Düzeylerine Göre Farklılaşmasının Kabul/Red Durumu.....	116
Tablo 30. Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının Aylık Gelir Düzeylerine Göre Farklılaşma Durumları	117
Tablo 31. ANOVA Testi ile Analiz Edilen Yerli Turistlerin Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının Yaşlarına Göre Farklılaşmasının Kabul/Red Durumu.....	119
Tablo 32. Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının Yaşa Göre Farklılaşma Durumları.....	120
Tablo 33. ANOVA ve T Testi ile Analiz Edilen, Yerli Turistlerin Memnuniyet Durumlarının Demografik Özelliklerine Göre Farklılaşmasının Kabul/Red Durumu.....	123
Tablo 34. Yerli Turistlerin Eskişehir’i Ziyaretlerine İlişkin Memnuniyet Durumlarının Demografik Özelliklerine Göre Farklılaşma Durumları.....	123

Şekiller Listesi

Şekil 1. Bir Bölgeyi Ziyaret Kararında Kültür Turizminin Önemi.....	18
Şekil 2. Kültür Turisti Çeşitleri.....	19
Şekil 3. Kültürel Turizm Çeşitliliği.....	22
Şekil 4. Kültür turizmin Kaynakları.....	24
Şekil 5. Yerli Turistlerin Bilgi Kaynakları Ortalamaları	92
Şekil 6. Yerli Turistlerin Ziyaret Ettiği Kültürel Mekânlar ve Aktivitelere Katılma Ortalamaları.....	93

Giriş

Turizm, insanların çalıştıkları ve yaşadıkları yer dışında, sürekli kalış şekline dönüşmemek ve gelir sağlayıcı bir faaliyette bulunmamak koşuluyla, yaptıkları seyahat ve konaklamalarından oluşan ilişkiler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Hunziker ve Krapf'dan aktaran Çoşkun, 2011: 6). Günümüzde turizm, içeriği itibariyle çeşitlenmiş ve toplumların ekonomik gelişmişliğine paralel olarak da bir ayrıcalık olmaktan çıkmaya başlamıştır. Turizm içeriği itibariyle sahil turizmi, kış turizmi, doğa turizmi, sağlık turizmi, kültür turizmi, inanç turizmi vb. olmak üzere gün geçtikçe çeşitlenmektedir.

Türkiye'de turizm 1980'li yıllara kadar pek gelişmemiştir. Ancak ülke olarak turizmin geliştirilip ve ülke ekonomisine katkı sağlaması, 1980'li yılların başından itibaren bir devlet politikası olarak ele alınmasıyla gerçekleşmiştir. Bu çerçevede turizm yatırımlarını özendirmek amacıyla önemli teşvikler sağlanmıştır (bkz. 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu). Bu süreçte, Akdeniz ve Ege kıyılarında özel girişimcilere sağlanan teşviklerle turizm tesisleri hızla çoğalmaya başlar. Ancak tesislerin büyük bir kısmı sahil turizmine hizmet verdiği için, söz konu bölgelerde çevre sorunlarına yol açmıştır.

Bununla beraber tesislerin her şey dâhil sisteminde hizmet sunmaları, gelen turistlerin çevredeki tarihi ve kültürel zenginlikleri görmesini engellediği gibi, söz konusu bölgelerde, kültürel ağırlıklı üretilen ve esnaflar tarafından pazarlanan ürünlerin satışlarını azaltmış ve aynı zamanda, bölge halkının turizmden yararlanma imkânını da olumsuz yönde etkilemiştir.

Geçmiş çağlarda insanların yaptıkları seyahatleri, bir nevi kültür turizmi olarak görmek mümkündür. Nitekim antik coğrafyacı Strabon, Arap gezgini İbn Batuta ve ünlü seyyahımız Evliya Çelebi'nin ortaya koyduğu eserler, kültür turizmi açısından büyük önem taşır (Bkz; Parmaksızoğlu, 1981; Strabon, 1993; Evliya Çelebi 1999).

Yukarıda ifade edildiği üzere, turizm sadece sahil turizminden oluşan bir etkinlik değildir. Kùltür turizmi de Türkiye'nin en önemli potansiyellerinden biridir. Ancak bu potansiyele paralel olarak Türkiye'de kùltür turizmi henüz hak ettiği yeri alamamıştır. Eskişehir, geçmiş uygarlıklardan kalan tarihi ve kùltürel eserler bakımından zengin olduğu kadar, doğal güzellikleri ile de dikkat çekmektedir. "Eskişehir'in Kùltür Turizm Potansiyeli ve Yerli Turistlerin Buna İlişkin Algıları Üzerine Bir Araştırma" başlıklı çalışmada, söz konusu kentin tarihi ve kùltürel eserleriyle doğal güzellikleri ele alınmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde çalışma kapsamında yer alan kavramlar üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede, destinasyon, kùltür, kùltürel miras, sürdürülebilirlik, kùltür turizmi kavramları ele alınmıştır. Aynı zamanda bu kavramların kùltür turizmi ile bağlantılarına yer verilmiştir. Kùltür turizminin Türkiye'de bulunduğu duruma da değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Eskişehir'in tarihi coğrafyası ve kùltür turizmi potansiyeli, tarihsel kronoloji ve içeriği dikkate alınarak ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, Eskişehir'i ziyaret eden turistlerde kente ilişkin nasıl bir algı oluştuğu ve kentin kùltür turizmi potansiyelinden ne ölçüde yararlandıklarını ortaya koymak amacıyla düzenlenen anket çalışması ve sonuçları değerlendirilmiştir. Eskişehir özelinde önerilerde bulunulmuştur.

Birinci Bölüm

Kültür, Kültürel Miras ve Kültür Turizmi

Kavramlarının Analizi

1. Kültür, Kültürel Miras, Kültür Turizmi

Çalışmada, kültür, kültürel miras, sürdürülebilirlik, Kültür turizmi kavramları kullanılmaktadır. Bu nedenle öncelikle söz konusu kavramlar açıklanmakta ve kültür turizmi ile olan ilişkilerine açıklık getirilmektedir.

1.1. Kültür

Kültür; Latince'deki culturadan gelir. Colere'den türetilmiş olan fiil, Klasik Latince'de 'bakmak, yetiştirmek, tarım, inşa etmek, işlemek, süslemek' anlamına gelmektedir (Meydan Uygur ve Baykan, 2007: 32; Çakır, 2010: 76). Sözlük tanımıyla; insan eli, gözü, kulağı, bilgisi altında yetiştirme, geliştirme, düzenleme, bilgilendirme, görgülendirme, eksiklerini tamamlama olan kültür, dilimize 'ekin' olarak kazandırılmıştır (Aydın ve Erdal, 2009: 25; Çakır, 2010: 76). Kısaca, insanın doğa dışında yarattığı, maddi ve manevi her şeydir (Aydın ve Erdal, 2009: 25).

Kültür kelimesi, kültür mantarı, kültür tarihi, kültür turizmi, eğlence kültürü, kültür katı, kültürel hareketleri, boğaz kültürü gibi, çeşitli kavramlar da kullanılmaktadır. Dolayısıyla birçok disiplin 'kültür' kelimesini kullanmakta ve başlangıçta 'tarım, yetiştirme, bakmak, anlamında kullanılan kavramın tanımını yapmak da zorlaşmaktadır. Kültür konusunda tanımlı yapan kişinin almış olduğu eğitim ve yetişme biçimi, verilen tanımın içeriğini belirlediği gibi sınırlarını da çizmektedir (Kocadaş, 2005:1).

Kültür kavramı, günlük yaşamda pek çok etkinliği içermektedir. Toplumların ve bireylerin müzik ve yemek kültürü, tarım, ticaret, giyim ve barınma tarzları, evlenme gelenekleri, aile biçimleri, çalışma şekilleri, dinsel törenleri ve boş zaman etkinlikleri bunlara örnek olarak verilebilir (Giddens, 2000: 18).

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre ise kültür; tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere

iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü şeklinde tanımlanmaktadır¹. Kültür, bir toplumun maddi ve manevi özellikleri ile duygu ve düşünce yapılarını yansıtan, geçmişten günümüze aktarılan tüm değerler, davranışlar ve alışkanlıklar olarak tanımlanabilir (Şahin ve Özer, 2006: 128). Malinowski'ye göre kültür; kullanım ve tüketim maddelerinden, insan düşünce ve becerilerinden, inanç ve alışkanlıklarından oluşan bir bütündür (Malinowski, 1992: 66).

Kültür kavramına getirilen önemli tanımlamalardan biri ünlü antropolog Edward B. Taylor'a aittir. Taylor'a göre kültür, "insan, toplumunun bir üyesi olarak elde ettiği bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, adet ve diğer yetenekler ile alışkanlıklardan oluşan karmaşık bir bütündür" (Fichter, 2006: 154; Bozkurt, 2007: 90; Aydın ve Erdal, 2009: 29-30).

Bu tanımdan yola çıkıldığında, kültür kavramı, İngiliz ve Fransız geleneğinde "uygarlık" kavramını da içine alacak biçimde kullanılmış, buna karşılık Alman geleneğinde kültür ve uygarlık kavramları, birbirinden ayrı düşünülmüştür. Alman geleneğine göre uygarlık, daha çok kentli kitle toplumunun ürettiği, bireysel kültürü tehdit eden maddi anlamdaki gelişme sürecidir. Buna karşılık kültür, insanların sanatsal ve bireysel başarılarını ifade etmektedir (Bozkurt, 2007: 91).

Bu farklı bakış açıları, uygarlık ve kültür kavramlarının tanım ve içeriklerinde problem oluşturmuştur. Ancak kültürün yerel özelliğinin daha fazla olduğunu, evrenselleşme unsurları ile de, uygarlığa katkı sağladığını söylemek daha doğru olacaktır. Günümüzde ise kültür, uygarlığı da içine alacak şekilde kullanılmaktadır.

Kültürün değer, inanç, sembol, dil, norm, örf gibi öğeleri vardır. Bu öğelerin içeriği, kültürden kültüre farklılıklar göstermekle beraber her kültürün evrensel yönleri bulunmaktadır (Bozkurt, 2007: 93).

¹ <http://www.tdkterim.gov.tr/bts/> (Erişim tarihi: 16.02.2010).

Kültürün en önemli özelliklerinden biri süreklilik göstermesidir. Süreklilik değişimi kaçınılmaz kılmaktadır. Değişimin en önemli nedeni yeni durum ve ihtiyaçlara uyum sağlama gereksinimidir (Sarıoğlu, 2005: 463). Kültürün bu özelliği, birtakım kültürel süreçleri beraberinde getirmektedir. Bunlar kültürlenme, kültürleşme, kültürel yayılma, kültürlenme, kültürel özümseme ve zorla kültürlemedir.

Kültürleme, “insanın kendi kültüründe etkinlik kazanması ve eğitim sürecinde karşılaştığı bilinçli ve bilinçsiz şartlandırmalar” (Güvenç, 2002: 125) olarak tanımlanır. Bu süreç ömür boyu devam etmektedir.

Kültürleşme, iki farklı kültürün çeşitli şekillerde kurdukları temaslar sonucunda, birbirlerinden alıp verdikleri kültürel öğelerin, giderek karışması ve kökenlerinin bilinemez hale gelmesi sürecidir (Aydın ve Erdal, 2009: 38). Kültürleşme sürecinde kültürel yapı, yeniyi alarak değişime uğramaktadır (Artun, 2005: 58). Bu sürecin sonuçları; birleşme ya da erime, içine alma, yok olma, uyum biçiminde özetlenebilir (Kongar, 2004: 290). Örneğin düğün öncesi gelin hamamı geleneği, hem Ermenilerde hem de Türklerde yer alan bir gelenektir. Ancak bu geleneğin ilk kez hangi kültürde oluştuğunu söylemek mümkün değildir.

Kültürel yayılma, belli bir coğrafyada ortaya çıkan kültürün ilişki içinde bulunduğu komşu kültürlerle geçerek yeni ortamda yayılma sürecidir (Aydın ve Erdal, 2009: 39). Örneğin, kültür turizmini de ilgilendiren ilk müzeler Avrupa ülkelerinde açılmıştır. Avrupa ülkeleriyle siyasal ve kültürel ilişkiler kuran ülkelerde de zamanla müzeler açılmıştır.

Kültürlenme, farklı kültür çevrelerinden gelen toplumların, bir başka kültür çevresinde bir araya gelmeleri durumunda, getirdikleri kültürel öğelerle geldikleri çevrenin kültür öğeleri arasında yeni kültürel öğeler yaratma sürecidir (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 536; Aydın ve Erdal, 2009: 39)

Kültürel özümseme, bir kültürün bir başka kültürü, çeşitli nedenlerle etki altına alması ve giderek kendi kültürü içinde eritmesi yani asimile etmesidir (Emiroğlu ve Aydın,

2003: 534). Bu süreçte, etki altına alan kültür egemen kültür olurken, diğer kültür etki altına alınan ve egemen kültür içinde zamanla eriyen kültür olmaktadır.

Zorla kültürleme, egemen kültürün, doğuracağı tepkileri düşünmeden diğer kültürleri zorla kendine benzetmeye çalışması sürecidir (Aydın ve Erdal, 2009: 41).

1.2. Kültürel Miras

Kültürel Miras, “İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana, insanın yaratıcılığı ve toplumlararası etkileşimler sonucunda ortaya çıkan kültürel değerlerin birikimidir” (Kültürel Miras Yönetimi, 2011:236) şeklinde tanımlanmaktadır.

Kültürel miras olarak nitelendirilen varlıklar, taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları olarak ikiye ayrılmaktadır. Taşınır kültür varlıkları arasında etnografya müzeleri, açık hava müzeleri, araştırma ve eğitim müzeleri yer almaktadır. Taşınmaz kültür varlıkları kentler, kent parçaları, her tür anıtsal mimari ve konut mimarisi, peyzaj gibi unsurların yanında toplumların yaşamında önemli olaylara tanıklık etmiş alanları içermektedir (Günay, 2007: 11-13).

UNESCO’nun, 1972 yılında Paris’te toplanan 17. Genel Kurulunda kabul edilen “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme”, Türkiye tarafından 1982 yılında, 2658 sayılı yasa ile kabul edilmiştir (Gögebakan, 2004: 2). Böylece kültürel ve doğal mirasın sadece o ülkenin değil, tüm dünyanın ortak malı olduğu düşüncesi ortaya konmuştur. Kültürel miras, somut ve soyut kültürel miras olarak ayrılır.

1.2.1. Somut kültürel miras

1972’de Paris’te yapılan UNESCO genel konferansı’nda kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasını ilgilendiren sözleşmeye göre somut kültürel miras olarak nitelendirilen varlıklar kısaca şunlardır (Dinçer ve Ertuğrul, 2000: 71).

Anıtlar: Sanat Tarihi açısından evrensel değeri olan mimari eserler, heykel, resim, arkeolojik nitelikte yapılar, kitabeler, mağaralara resimleri. Eskişehir Frigya Vadisinde yer alan Midas Anıtı bunun güzel bir örneğidir.

Yapı Toplulukları: Mimarileri ile uyumlulukları nedeniyle tarih, sanat ve bilim açısından evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları. Örneğin Eskişehir Seyit Battal Gazi Külliyesi.

Sitler: Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olan, içinde buldukları çağın sosyal, ekonomik, mimari, kültürel ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntılarıdır². Kültür ve Turizm bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Koruma Kurulu'nca 1973 yılında tarihsel ve kentsel sit alanı olarak belirlenen (Baraz, 2002: 8; Uçkan ve Uçkan, 2002: 13-14), Eskişehir merkezindeki Odunpazarı evleri, sokakları, çeşmeleriyle eski yerleşim dokusunu, günümüze kadar koruyan güzel bir örnektir.

1.2.2.Somut olmayan kültürel miras

Somut olmayan kültürel miras “Toplulukların, grupların ve bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler” şeklinde tanımlanmıştır³.

UNESCO'nun 2003 tarihli Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma Sözleşmesi ile bir toplumun kültürel kimliğinin parçası olarak gördüğü ve nesiller aracılığıyla günümüze kadar gelen uygulamaların, anlatımların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasına katkı sağlayacak imkânlar tanımlanmıştır (Oğuz, 2009: 8).

² <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/belge/1-96097/2863-sayili-kultur-ve-tabiata-varliklerini-koruma-kanunu-.html> (Erişim tarihi: 11.04.2010).

³ <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/belge/1-45240/somut-olmayan-kulturen-mirasini-korunmasi-sozlesmesi.html> (Erişim tarihi: 08.05.2010).

Somut olmayan kültürel miras; gösteri sanatları, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, el sanatları geleneği, sözlü gelenekler (destan, masal, fıkra vb.) anlatımlar alanında görülmektedir.

Kültür turizminin bir destinasyonda⁴ gelişmesine en büyük katkıyı hiç şüphesiz o bölgenin kültürel mirası sağlamaktadır. Bir ülkedeki değerlerin tanıtılması, korunması, sahiplenilmesi de kültür turizmi vasıtasıyla olmaktadır. Turizmde kültürel miras kavramı, sadece kırsal alanların, tarihi yapıların, sanat eserlerinin, kültürel geleneklerin değil, bununla birlikte kültürel mirasın turizm ürünü olarak değerlendirilmesi anlamına gelmektedir (Dinçer ve Ertuğral, 2000: 70).

1.3. Sürdürülebilirlik

İlk defa 1987’de Brundtland Komisyonu olarak da bilinen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından ortaya konulan, sürdürülebilirlik kavramı, “doğal kaynakların korunması, bu kaynaklara yönelik uzun dönemli planlama, kaynakların şimdiki ve gelecek kuşaklar arasındaki bölüşümü” ile ilgilidir⁵. Sürdürülebilirlik kavramı farklı alanlarda, alanın özelliğine bağlı olarak kültürel sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik, çevresel sürdürülebilirlik gibi tanımlarla kullanılmaktadır.

Kavramın ortaya konulmasından beş yıl sonra yapılan Rio Konferansı ile gündeme gelen “sürdürülebilir kalkınma” kavramı, tüm sektörlerin kendi iş kollarında “sürdürülebilirlik” faaliyetlerini şekillendirmeleri gereğinin altını çizmektedir.

Sürdürülebilirlik kavramı son yıllarda turizm sektöründe de kullanılmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın, çevreye ve topluma olumsuz etkilere sebep olmadan, ekonomik kalkınmanın devam ettirilmesini vurguladığı göz önünde bulundurularak, sürdürülebilir turizm; turizm sektörünün var olmasını sağlayan, doğal çevre ve insan kaynaklarını olumsuz yönde etkilemeden, turizm kapasitesini ve turizm ürünlerinin

⁴ Destinasyon: İnsanların seyahat amaçlı gidecekleri çekiciliklere sahip yer.

⁵ <http://www.yildiz.edu.tr/~gonel/akademikdosyaları/yayınlar/globallesendunya.pdf> (Erişim tarihi: 15.03.2010).

kalitesini arttırmak olarak tanımlanabilir (Akış, 1999: 37). Avcıkurt (2007: 104) “sürdürülebilirlik” kavramını “turizm kaynaklarının tüketilmeden, kirletilmeden ve zarar verilmeden gelecek nesillerin de kullanabilmesini sağlayacak şekilde kullanımının düzenlenmesi” olarak turizme uyarlamıştır.

Sürdürülebilir turizm kavramı, alternatif turizm, topluma dayalı turizm, eko turizm, etik turizm, sorumlu turizm gibi turizm çeşitlerinin tümünü kapsayan bir turizm politikasıdır (Çıracı vd, 2008: 92).

Dünya Turizm Örgütü’nce belirlenen “Sürdürülebilir Turizm Kriterleri” dört ana başlık etrafında toplanmaktadır⁶.

- Etkili sürdürülebilir planlama,
- Yerel toplumların ekonomik ve sosyal faydasının yükseltilmesi,
- Kültürel mirasın korunması,
- Turizmin çevreye olan olumsuz etkilerin azaltılması.

Sürdürülebilir turizm, kültürel ve çevresel zararları en aza indirmeyi, ziyaretçi memnuniyetini en üst düzeyde gerçekleştirmeyi, bölge için uzun dönemli ekonomik gelişmeyi en üst seviyede sağlamak için uzun dönemli, katılımcı, çevresel, sosyal, kültürel ve ekonomik uyumlu bir turizm gelişimini ifade etmektedir. Diğer taraftan sürdürülebilir turizm, yerel toplum için mevcut faydalar ve sağlanacak gelecek fırsatları arasında bir denge aramakta, doğal kaynakları, doğal ve kültürel mirası ve sosyoekonomik refahı göz önüne alarak, kültürel, çevresel, biyolojik kalite ve çeşitliliği ve bunların ev sahibi toplumla entegrasyonunu sağlamaktadır (Çıracı vd., 2008: 91). Turizmin mekânsal ve zamansal sürdürülebilirliğini sağlamak önemlidir. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca hazırlanan 2023 Türkiye Turizm Strateji Belgesi’nde de sürdürülebilirliğe önem veren ilkeler yer almaktadır. Bunlar (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007: 4-5);

⁶ <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/dosya/1> (Erişim tarihi: 16.03.2010).

- Bölgeler arasındaki gelişme farklılıklarının giderilerek sürdürülebilir kalkınma hedefine katkıda bulunulması,
- Var olan turizm bölgelerinin sürdürülebilirlik perspektifi içinde yeniden ele alınarak planlanması ve kaliteli yaşanabilir çevreler oluşturulması,
- Turizmin gelişiminin sürdürülebilir çevre politikaları ile desteklenmesi,
- Turizmde ürünün çeşitlendirilerek sezonun bütün bir yıla yayılması,
- Sürdürülebilir turizmin tanıtılarak eko-turizm, kırsal turizm konularında kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarının bilinçlendirilmesi
- Yöresel mimari değerlerin korunarak turizm hizmetine sunulması
- Yöreye özgü farklı turizm türlerinin birbirine entegrasyonunu sağlayarak çok çeşitli turizm imkanlarını sağlık, eğitim, v.b. farklı sektörel kullanımlarla bir arada sunulabilen alternatif turizm odaklı (sağlık ve termal, golf, kış sporları, doğa turizmi vb.) turizm kentlerinin oluşturulmasıdır.

Destinasyonun yaşamını devam ettirme koşulları göz önünde bulundurulduğunda ise sürdürülebilir turizm, destinasyonun, yeni keşfedilmiş destinasyonlarla rekabet ederek, kültürel mirasın korunması ve çevre ile uyumlu olmasını sağlayarak, yeni müşterileri de daha önce gelenler kadar etkilemesidir. Kültür turizminin sürdürülebilirliği, turizme kaynak olan yerel ve ulusal değerlerin tespiti, korunması, geliştirilmesi ve çekiciliğinin her dönem devam ettirilmesi ile mümkündür⁷.

“Kültür Turizminin Desteklenmesi ve Kontrolü” konusunda 16-20 Mayıs 2006 tarihinde Malta’da düzenlenen Europa Nostra Kongresi sonucunda kabul edilen bildiriye; Avrupa kültür turizminin, dünya turizmi içinde önemli bir yeri olduğuna değinilmiş, kültür turizminin sürdürülebilir ve dengeli kalkınmasını teşvik ederek, bölgelerin ve ülkelerin değerlerine ve karakterlerine zarar vermeden yönetilebilmesi için izlenmesi gereken ilkelere yer verilmiştir⁸. Bunların bazıları;

⁷ <http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/dergi/default.asp> (Erişim tarihi 16.02.2010).

⁸ <http://www.mo.org.tr/UIKDocs%5Ceuropanostra2006.pdf> (Erişim tarihi: 16.03.2010).

- ICOMOS⁹ Uluslararası Kültür Turizmi Şartı'nda belirlenen ilkelere uymak,
- Kültür turizmi pazarında sürdürülebilir büyümeyi desteklemek, turist sayısını sürdürülebilir sınırlar içinde tutan bir planlama anlayışı benimsemek ve kültürel mirasın zarar görmesini, bozulmasını engelleyici olumlu adımlar atmak,
- Kültür turizmini, kültürel miras alanlarına yatırım yaparak canlandırmak ve bu sayede Avrupa'nın kültür mirasına geniş çaplı erişim sağlamak
- Kültür turizmi destinasyonlarına inşaat yapılması için gelebilecek baskıları önceden tahmin etmek ve kültürel miras alanlarının korunmasını garanti altına almak,
- Kültür turizmi destinasyonlarındaki kültürel miras değeri çok yüksek olan alanların idaresiyle ilgili birtakım kurallar koymak, uygulanmasını sağlamak ve kültür turizminin baskısından korumak,
- Avrupa kültürünün zengin çeşitliliğini sürdürebilmek için destinasyonlardaki kültürel miras öğelerinin geliştirilmesine yatırım yapmak ve bu alanların iyileştirilmesinde birlikte çalışmak,
- Yerel halk ile ticari ve sivil grupların ortaklık kurmalarını sağlamak ve bu yolla destinasyonlara yatırım yaparak kültürel mirası desteklemek,
- Kültürel mirasın korunması için çalışan toplulukları ve turizm endüstrisini, Avrupa kültürel mirasına ait öğelerin ve kültürel peyzajın korunması için işbirliği yapmaya teşvik etmek.

⁹ ICOMOS: (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi). Dünya mirasını oluşturan değerlerin kriterlerini belirleyen ve denetleyen konseydir.

1.4. Kültür Turizmi

İnsanların, yaradılışında var olan, görme ve öğrenme isteği, ekonomik ve kültürel etkenlerle eski çağlardan günümüze, insanları seyahate zorlamıştır (Artun, 2008: 284). Bu anlamda ilk kez 1980’li yılların başında Avrupa Birliği komisyonunda dile getirilen kültür turizminin en eski turizm türlerinden biri olarak görülebilir. Dünya Turizm Örgütü’nün (DTÖ) açıklamalarına bakılacak olursa, kültür turizminin yükseliş göstereceği ve insanların değişik kültürleri keşfetme isteklerinin artarak devam etmesi sonucunda da kültür turizmi gelirlerinin sürekli arttıracığı anlaşılmaktadır.

Bazı kaynaklarda niş pazar¹⁰, bazı kaynaklarda da özel ilgi turizmi olduğu düşünülen kültür turizmi, dinence turizmüne alternatif olarak görülmektedir. Aslında turizm türleri birbirinin alternatifi değil, tamamlayıcısı da olabilmektedir (Gürbüz, 1999: 16). Örneğin Türkiye’ye dinlenme amacıyla gelen yabancı ziyaretçilerin yaklaşık üçte birinin tercih ettiği Antalya’da turizmin; yayla, dağ, kırsal, av, mağara gibi turizm türleri ile zenginleştirilebileceği; böylece turizm sezonunun bütün bir yıla yayılması sağlanarak, elde edilen gelirlerin artırılması ile beraber sürekliliği de sağlanabileceği vurgulanmıştır (Sarı, 2008: 12-45).

Kültür turizmi ile ilgili çalışmalarda, kültür turizmi, kültürel turizm, tarihi turizm, miras turizmi şeklinde çeşitli kavramların kullanıldığı bilinmektedir (Doğaner, 2003: 3). Birbirinin içinde olan bu kavramlar arasında sınır çizmek güçtür. Bir destinasyondaki miras ve tarihsel kaynaklar kültürel turizmin doğmasındaki en önemli etkidir. İçeriği geniş tutulan kültür turizmi çeşitli kaynaklarda şöyle tanımlanmıştır:

Kültür turizmi, ziyaretçilerin gittikleri yerlerdeki tarihi ve bir ulusa ait değerleri, görmesi, tatmasıdır (Öztürk ve Yazıcıoğlu, 2002: 188). Festival, folklor, tiyatro, sergi gibi sanat etkinliklerine katılmak, geçmiş ve yaşayan uygarlıklar ile kültürel değerleri tanımak, tarihi yerleri ve toplumun yaşam tarzlarını görmek amacıyla yapılan gezidir (Aydın: 1990, 27).

¹⁰ Niş Pazar: Bir pazarın içinde belli bir konuya odaklanmış pazardır.

Kültürel nedenlerle bir festivale katılmak veya sit ve anıtsal yapıları ziyaret etmek ya da kültürel çeşitliği deneyim etmek, kişinin bir yörenin kültürünü yaşama isteği gibi özel amaçları içerebilecek seyahatlerdir (Sullivan, 2001'den aktaran Abacılar, 2008: 14).

Kişilerin kültürel gereksinimlerini karşılamak, yeni bilgiler edinmek, deneyimler kazanmak üzere, yaşadıkları yer dışında kültürel zenginliğe sahip yerlere yaptıkları turizm hareketleridir (Özkan, 2005: 35; Siller, 2008: 1).

Bireylerin her zaman yaşadıkları yerlerden ayrılarak, kültürel ihtiyaçlarını gidermek üzere bilgi edinmek amacıyla kültürel çekiciliklerin olduğu yerlere gitmesidir (Kozak ve Bahçe, 2009: 148).

Silberg'e göre bir toplumun, bölgenin ya da grubun tarihsel, sanatsal, bilimsel, yaşam tarzı ile tamamen veya kısmen yabancı bir ülkeden gelen kişilerin ziyaretidir (McCan ve Ray, 2003'den aktaran Günal vd., 2009: 277).

Kültür turizmi, Dünya Turizm Örgütü (DTÖ) tarafından ise dar anlamıyla şöyle tanımlanmaktadır; "İnsanların özellikle kültür ve sanat etkinlikleri, festivaller, anıt ve sit kapsamındaki alanları ziyaret etmek veya eğitim amaçlı hareketleridir." Geniş anlamıyla ise; "yukarıdaki tanımın kapsamına giren tüm hareketlerdir çünkü çeşitlilik ihtiyacına cevap vermektedir; bireyin kültür düzeyini yükseltmeyi, yeni bilgi ve deneyimlere olanak vermeyi amaçlamaktadır"

ICOMOS ise kültür turizmini şu şekilde tanımlamaktadır: "Kültür turizmi, asıl olarak kültür ve peyzaj alanları, yerel nüfus ve ev sahibi milletin değerleri ve yaşam şekilleri, mirası, görsel ve sahne sanatları, endüstrileri, gelenekleri ile boş zaman meraklarını içeren kültürel çevrelerin üzerine odaklanan turizm şeklidir. Kültürel etkinliklere katılım, müzelere ve kültürel miras alanlarına ziyaret ve yerel halk ile kaynaşmayı içerebilmektedir" (ICOMOS, 2002'den aktaran Abacılar, 2008: 14).

Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere kültür turizminin temelinde çok çeşitli nedenler vardır. Farklı tarihi ve kültürel değerleri öğrenmek, eski sanat eserleri, tarihi yapılar,

kalıntıların görülmesi, araştırma, dini amaçlı seyahatler, kütüphaneler, yerel mutfak, festivaller, fuarlar, tiyatro ve sinema, müzik ve dans, lisans ve edebi çalışmalar ve alt kültürleri tanıma amacı ile yapılan seyahatler kişilerin görgü ve bilgilerini artırmakta ve bundan dolayı turistler kültür turizmine katılmaktadır (Kızılırmak ve Kurtuldu, 2005: 102).

Kültürel her ne amaç için olursa olsun, kültür turizminin başlangıç noktası kültürel kaynaklar vasıtasıyla potansiyel turisti çekmektir (Hughes ve Allen, 2005'den aktaran Çalışkan, 2009: 10). Kültürel varlığın geçmişe ait olması (zamansal uzaklık), veya yaşanılan yerden uzak bir coğrafyada bulunması (mekânsal uzaklık) çekiciliğe yol açmaktadır. Bazılarını ise, ileri sanat ve bilim eserlerini anlama çabası (zihinsel uzaklık) kültür turizmine çekmektedir (Öter ve Özdoğan, 2005: 128; Çalışkan, 2009: 9).

Kültür ve turizm arasındaki bu ilişkinin gelişmesini sağlayan etkenler arz ve talep açısından bakıldığında ise şu şekilde değerlendirilebilir. Arz açısından:

- Kültür turizminin gelişimi, gelirin artmasına,
- Kültür turizminin nitelikli turizm olarak görülmesi,
- Yeni teknolojiler sayesinde turizm ve kültür ile ilgili bilgilere ulaşımın kolaylaşması,
- Bölgelerin ve ulusların imaj oluşturma isteği.

Talep açısından ise:

- Başka kültürlerle olan ilginin artması,
- Eğitim düzeyinin artması sonucu kültürel birikimin artması,
- Gelişmiş bölgelerdeki nüfusun yaşlanması,
- Doğrudan tecrübe etme isteği,
- Seyahat imkânlarındaki artış sonucu diğer kültürlerle ulaşımın kolaylaşması.

1.4.1. Kùltür turizminin tarihsel gelişimi

Tarihsel süreçte insanlar, sürekli yaşadıkları bölgelerden ticaret, dini, sağlık amacıyla başka bölgelere seyahat etmişlerdir. Turizmin tarihsel gelişiminin Sümerlere kadar gittiğini söyleyen araştırmacılar bulunmaktadır (Koyuncu, 2003: 47).

Tarihte bugünkü anlamda turizmin, Akdeniz havzasında Romalılar tarafından başlatıldığı düşünölmektedir. Romalılar merak, eğlence, tedavi, spor, kültürel nedenlerle yılın belli dönemlerinde sürekli yaşadıkları yerlerden başka yerlere gitmişlerdir. Dünya turizm tarihi içerisinde Eski Yunan'da düzenlenen olimpiyat oyunları, insanların din, ticaret, sağlık dışında bir amaç için seyahat etmelerini sağlayan en önemli olay olarak kabul edilmektedir (Coşkun, 2011: 11).

Ortaçağ'da önemli seyahat nedeni din olmuştur. Avrupa'nın farklı bölgelerinden binlerce papaz ve halktan kişiler, Kudüs'e, Roma'ya, Orta İtalya'ya, Kuzey İspanya'ya hacca gitmişlerdir (Löschburg, 1998: 32). Yeniçağ'da Rönesans ile birlikte sanatta yeni arayışlar ortaya çıkmış bunun sonucu olarak sanatsal çalışmalar artmıştır. İnsanlar sanat eserlerini görmek, farklı kültürleri tanımak, bilgilerini arttırmak için seyahate yönelmişlerdir. 17. yüzyılda en önemli gelişme "Grandtour" olarak adlandırılan, genç İngilizlerin, sanat, kültür ve farklı medeniyetleri tanımak amacıyla yapılan ve genellikle karnaval sezonuna göre planlanan Avrupa ölkelerini gezmeye başladığı turlardır (Löschburg, 1998: 54).

Yukarıdaki anlatmış olduğumuz seyahat motiflerinin tamamı ilk kez 1980'li yılların başında Avrupa Birliği komisyonunda dile getirilen kültür turizmidir. Dolayısıyla kültür turizmi en eski turizm türlerindedir denilebilir.

1.4.2. Kültür turizminin zellikleri

Kültür turizmine olan talep son yıllarda artarak devam etmektedir. Bunun en önemli nedeni, güneş-deniz-kum pazarına yönelik tatil turizminin doyuma ulaşmış olması, evre ve evre dengesi hakkında yapılan tartişmalar ve bireylerin tarihi değerler konusunda bilinçlenmeye başlamasıdır (Emekli, 2005: 101).

Kültür turizminin diğer turizm türlerine göre en önemli üstünlüğü mevsimsel olmamasıdır. Bu özelliğinden dolayı turizmin bölgelere ve zamana yayılmasına katkı sağlamaktadır. Kültür turizmine katılan kişilerin toplumsal statüleri ortalama turistlere göre daha yüksektir. Daha eğitimli, daha meraklı, daha ilgili, daha zgr, acelesi olmayan, gittiği yerde daha fazla zaman ve para harcayabilen, kültürel ve sanatsal etkinliklere daha duyarlı, doğaya, çevreye, gidilen bölgenin kültürüne ve geleneklerine daha saygılı, yöre insanını tanımaya istekli kişilerdir. Kültür gezileri arz açısından nadir ürünlerdendir ve birçok kültür turisti için olmazsa olmaz gezilerdir. Terör olayları, savaş, çok ağır politik tavır almalar gibi bazı konular dışında daha istikrarlı bir talebe sahiptir. Kıyı turizminde, pazar kaybetme riski oldukça yüksektir, her an vazgeçilebilecek, değiştirilebilecek bir destinasyonu içerir başka bir anlatımla kırılğan bir üründür. Kültür turizmi ise; gelişmekte olan sanal ortamdan ve küresel sermaye hareketlerinden kıyı turizmine göre daha az etkilenmektedir. Kültür turizmi bir taraftan turistik gelirlerin ülkesel düzeyde daha geniş alanları yayılmasında, bölge halklarının daha geniş oranda pay almasına ve bölgelerin kültür düzeylerinin yükselmesine katkı sağlarken diğer taraftan kültürel mirasın korunmasında da etkilidir¹¹.

¹¹ <http://www.forumgenel.com/Thread-kulturel-turizm-kultur-turizmi> (Erişim tarihi: 07.11.2011).

1.4.3. Kültür turisti

Kültür turisti kavramı, seyahatlerinin birincil amacı tarihi yerleri ziyaret, festivallere katılım, görsel sanatları izleme ya da katılma olan turistleri ifade etmektedir. Seyahatlerinde kültürel deneyim kazanmakta ve eğlenceye yönelik başka turistik deneyimlerde elde edebilmektedirler (Kolb, 2006: 121). Temel olarak öğrenme, deneyim kazanma veya kendini keşfetme gibi faktörler tarafından güdülenen kültür turistleri (Hausmann, 2007: 174) iyi eğitilmiş, zengin, çok seyahat eden ve genel olarak arzulanan üst düzey tüketici grubu olarak kabul edilmektedirler (Hughes, 2002'den aktaran Uca Özer, 2010: 55).

Kültür turistlerinin profilini belirlemeye yönelik yapılan çalışmalarda benzer sonuçlar elde edilmiştir. Nitekim Silberberg'in 1995 yılında yapmış olduğu araştırma (Silberberg, 1995'den aktaran Uca Özer, 2010; 56) ile Werking'in 2003 yılında yaptığı araştırma (Werking, 2003'den aktaran Aksu, 2004: 36) arasında benzer sonuçlar dikkat çekmektedir. Bu sonuçlar incelendiğinde;

- Kültür turistlerinin gelir düzeyleri diğer turistlere göre daha yüksek,
- Tatilleri sırasında daha fazla harcama yapan,
- Seyahat ettikleri bölgede daha uzun süreli kalan,
- Gidilen bölgede yerel halka göre daha yüksek eğitim düzeyine sahip,
- Yaş ortalaması genellikle 50 yaş üstü olan,
- Kitle turistlerinden genellikle ayrı, bireysel veya küçük gruplar içinde seyahat eden turistler olduğu görülmektedir.

1.4.3.1. Kültür turisti çeşitleri

Kültür turizmine katılan turistler farklı amaçlarla seyahat etmektedir. Bazı turistler seyahatleri süresince kültürel deneyim kazanmayı hedeflerken bazı turistler ise, görmeye değer yerleri gezmeyi hedeflemektedir. McKercher ve Gros'un 2002 yılında oluşturdukları kültür turisti çeşitlerinde, seyahat kararlarında sadece kültürün önemini değil, aynı zamanda deneyim çabası ve güdü unsurunu da dikkate almışlardır (Meydan Uygur ve Baykan, 2007: 39). Söz konusu kültür turisti çeşitleri şekil 1 de gösterilmiştir.

Deneyim Çabası	Derin	Deneyim Kazanmada Bölgenin Öneminin Olmadığı Kültür Turisti		Amaçlı Kültür Turisti
	Yüzeysel	Kazara Kültür Turisti	Tesadüfi Kültür Turisti	Görölmeye Değer Yerleri Gezen Kültür Turisti
		Düşük	Güdü	Yüksek

Şekil 1. Bir Bölgeyi Ziyaret Kararında Kültür Turizminin Önemi

Kaynak: Meydan Uygur ve Baykan: 2007: 40.

Deneyim Kazanmada Bölgenin Öneminin Olmadığı Kültür Turisti: Ziyaret ettikleri yer seçiminde Kültür turizmi, ya çok az etkilidir, ya da etkisi yoktur. Bu tür turistler, seyahatinde kapsamlı bir deneyim kazanırlar.

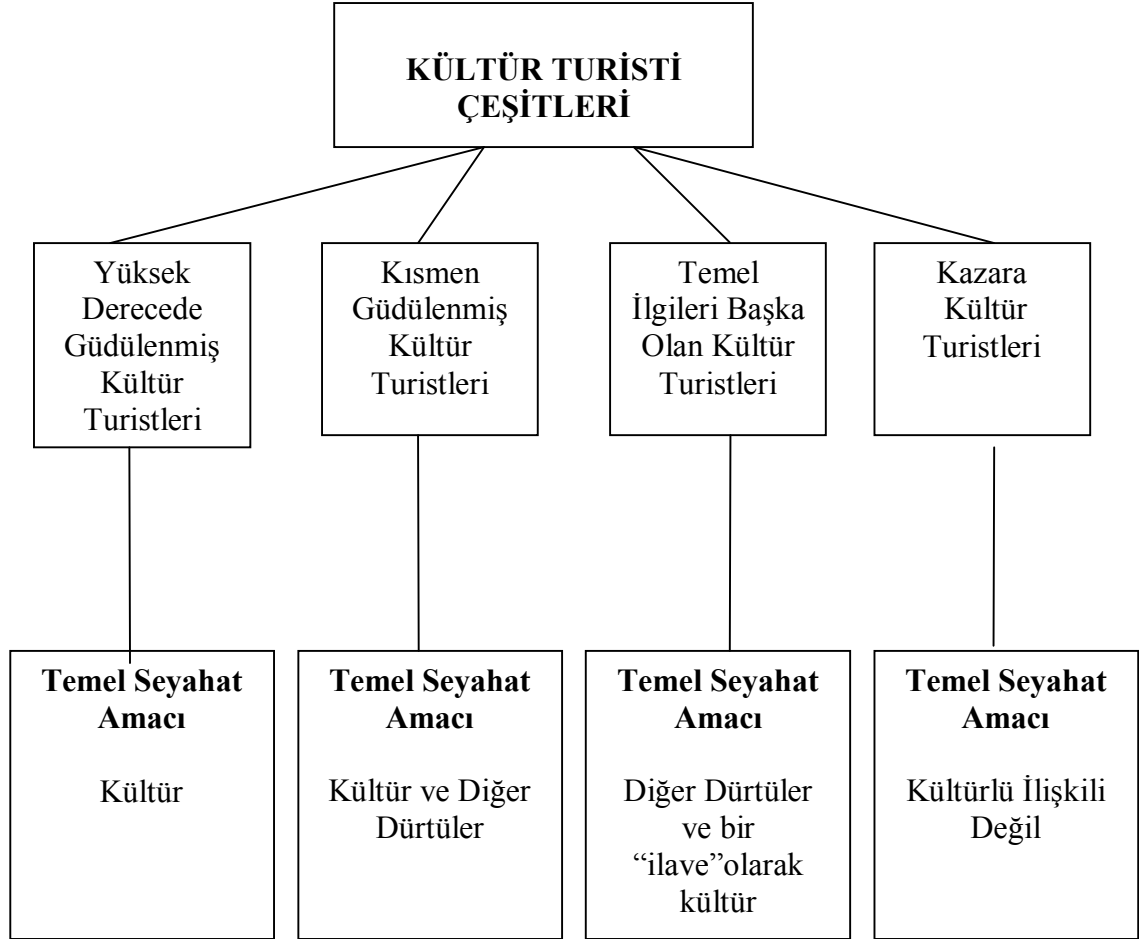
Amaçlı Kültür Turisti: Temel amaçları, ziyaret ettikleri yerlerde kültürleri ve kültürel mirasları görmek, hakkında bilgi edinmek olan turistlerdir. Bu turistler, derin kültürel deneyime sahiptirler.

Kazara Kültür Turisti: Ziyaret ettikleri yer seçiminde kültür turizminin önemi çok düşüktür. Bu turistler yüzeysel kültür turizmi deneyimine sahip olurlar.

Tesadüfi Kültür Turisti: ziyaret ettikleri yer seçiminde kültür turizminin etkisi yoktur, ancak bazı kültür turizmi aktivitelerine katılırlar ve yüzeysel bir deneyim kazanırlar.

Görölmeye Değer Yerleri Gezen Kültür Turisti: Temel amaçları, ziyaret ettikleri yerlerde kültürleri ve kültürel mirasları görmek, hakkında bilgi edinmek olan turistlerdir. Bu turistlerin deneyimleri yüzeysel ve daha çok eğlenceye dönüktür (McKercher ve Cros, 2002'den aktaran Meydan Uygur ve Baykan, 2007: 40-41; Çakıcı ve Aksu, 2006: 359-360).

Hausmann tarafından 2007 yılında yapılan diğer bir sınıflandırmada ise, kültür turistleri dört farklı güdü seviyesinde incelenmiştir. Hausmann'a göre kültür turisti çeşitlerini bilmek kültür turizmi pazarlaması açısından önemlidir (Hausmann, 2007: 175).

Şekil 2: Kültür Turisti Çeşitleri

Kaynak: Hausmann, 2007: 175.

Yüksek Derecede Güdülenmiş Kültür Turistleri: Seyahat amacı kültür olan turistlerdir. En önemli pazar dilimini oluşturmaktadır ve kültür turizmi ürün ve hizmetlerini kullanma konusunda isteklidirler.

Kısmen Güdülenmiş Kültür Turistleri: Seyahat amacı kültür ve diğer dürtüler olan bu turistler, ziyaret ettikleri bölgede kültürel olanaklardan faydalanırken arkadaş, akraba ziyaretleri, alışveriş gibi başka amaçlarını da yerine getirmektedirler.

Temel İlgileri Başka Olan Kültür Turistleri: Seyahatlerinin temel amacı kültür değildir. Buna karşın ziyaret ettikleri yerlerde kültürel olanaklardan yararlanırlar.

Kazara Kültür Turistleri: Seyahat amacı kültür değildir. Seyahat ettikleri yerde kültürel bir alanı ziyaret etmeyi planlamazlar ancak gittikleri yerde yüzeysel de olsa kültürel aktivitelere dahil olurlar (Hausmann, 2007: 176).

Yukarıda anlattığımız araştırmalar göstermektedir ki, bazı turistler için bir yerin ziyaretinde kültür turizmi en önemli etkenken, bazı turistlerde ise; kültür turizmi ziyaret edilen yerin seçiminde önemli değildir ve bu turistler plansız bir şekilde kültür turizmine katılmaktadırlar.

1.4.3.2. Kültür turizmine katılma nedenleri

Son yıllarda amaçlı seyahatler giderek artmaktadır. Dil öğrenmek, fotoğraf çekmek, resim yapmak veya çizim amaçlı yapılan geziler buna örnek olarak verilebilir. Öğrenim amaçlı geziler, bir kaç gün ile bir kaç hafta arasında değişen sürede yapılan gezi programı çerçevesinde değişik öğrenme ve bireysel gelişim etkinliklerini içermektedir.

Müzik seyahatleri (opera, klasik müzik etkinlikleri), festivaller, tiyatro gösterileri, resitaller ve sanat etkinliklerine katılma amacıyla birçok turist seyahat etmektedir. Bu seyahatler genellikle büyük şehirlerde gerçekleştirildiği için son yıllarda kültür turizmi arzı olarak şehir turizmi önem kazanmaktadır.

Tarihi ve kültürel eserler kadar, o bölgedeki geleneksel alışkanlıkları simgeleyen kültürel etkinlikler de turizm talebi için bir başka çeşitlilik unsurudur (Küçükaltan, 1999: 78). Turistler, seyahatleri boyunca değişik kültürleri tanımak amacıyla, etnik toplulukları ve yerleşmeleri ziyaret etmektedirler (Meydan Uygur ve Baykan, 2007: 39-40). Örneğin bir turistin yolu üzerinde karşılaştığı bir köy düğününü seyretmesi. Buna dini amaçlı yapılan kültür turizmini de eklemek mümkündür (hac ziyaretleri, türbe ziyaretleri, cami ziyaretlerini örnek verebiliriz).

1.4.4. Kültür turizminin eşitleri

Kültür yalnızca geçmişi değil, günümüzü de kapsayan bir kavramdır. Günümüz ile ilgili pek çok etkinlik kültür turizmi kavramı içinde yer almaktadır. Konser, sergi, festival, olimpiyat oyunları bunlara örnek olarak verilebilir. Bu çerçevede kültür turizmini incelerken, tarihsel ve güncel olmak üzere iki bölümde incelemek doğru olacaktır¹².

Tarihsel Kültür Turizmi; ulusal sınırlar içinde kalan tarihi kültür mirası olan sit, anıtsal heykel, arkeolojik özellikteki yapılar, yazıtlar vb. değerlerin belli bir turistik organizasyon yardımıyla gösterilmesi esasına dayanır. Bu da, toplum içinde oluşmuş “tarihi kültür mirasının sahiplenilmesi” olgusuyla çok yakından ilgilidir. Yabancıların bu mirasa olan ilgisi, toplumun bu mirası sahiplenmesi ölçüsünde artmaktadır.

Güncel Kültür Turizmi; içinde etkinlikler önemli bir rol oynar. Bu etkinlikler, özellikle katılan kişi sayıları gz önünde bulundurulurken belli başlı beş bölüm içinde incelenmektedir.

1. Yöresel Etkinlikler: Çeşitli müzik, tiyatro gruplarının gösterisi, resim sergileri, yöresel festivaller (karpuz, kiraz, kilim festivali, deve güreşi, yağlı güreş organizasyonları, depreş şenlikleri, vb).

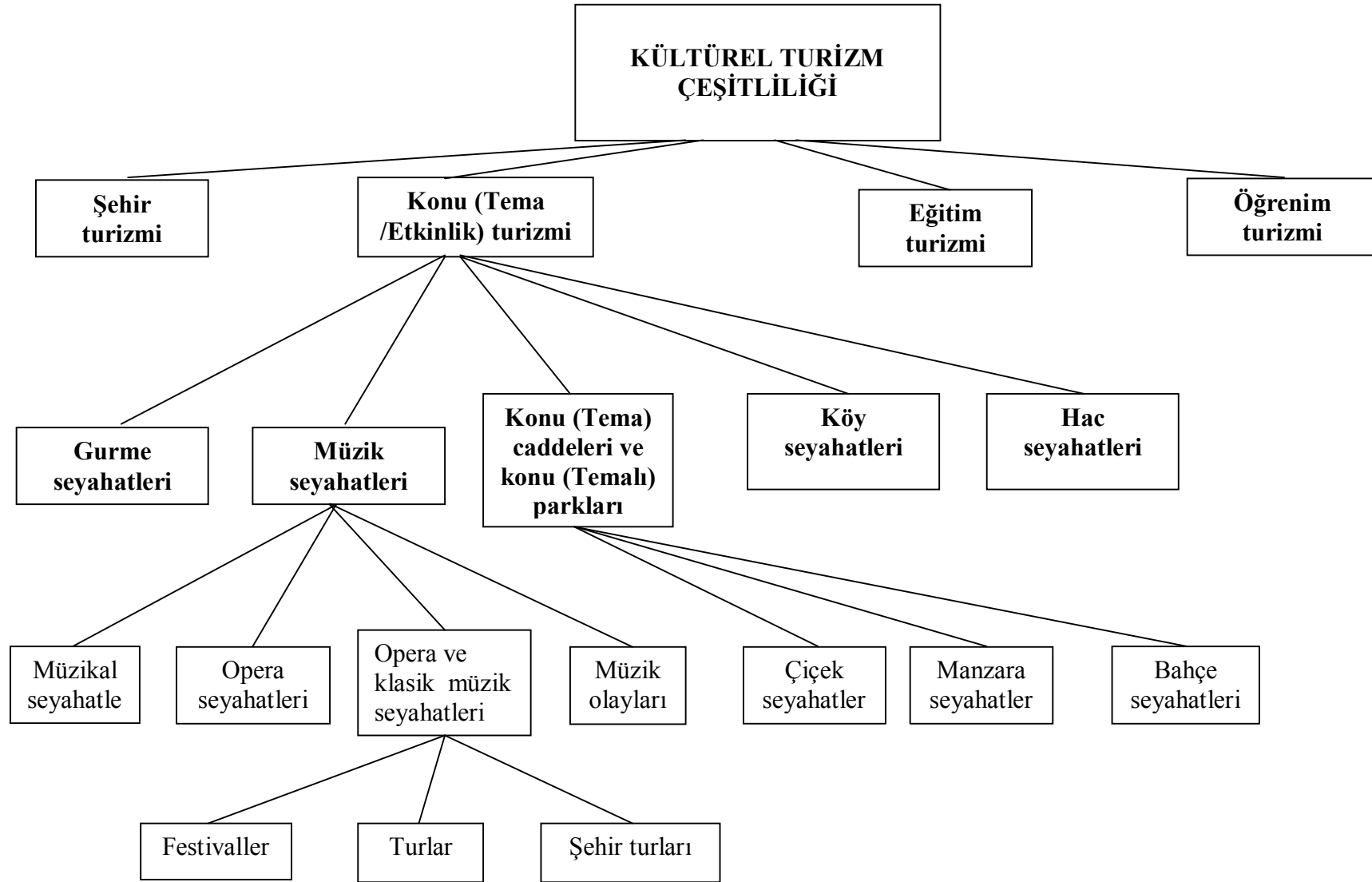
2. Küçük Bölgesel Etkinlikler: Çeşitli ticaret ve sanayi fuarları, özel mesleki fuarlar ve sergiler (banyo fuarı, turizm fuarı, kuyumculuk fuarı, vb).

3. nemli Bölgesel Etkinlikler: İstanbul Müzik Festivali, Antalya Altın Portakal Film festivali vb.

4. Ulusal Etkinlikler: Rio Karnavalı, Cannes Film Festivali, vb.

5. Uluslararası Büyük Etkinlikler: Dünya Kupası, Olimpiyat Oyunları, vb.

¹² <http://cmyo.ankara.edu.tr/~iktisad/TURKONF/web/kocapinar.doc> (Erişim tarihi: 06.07.2010).

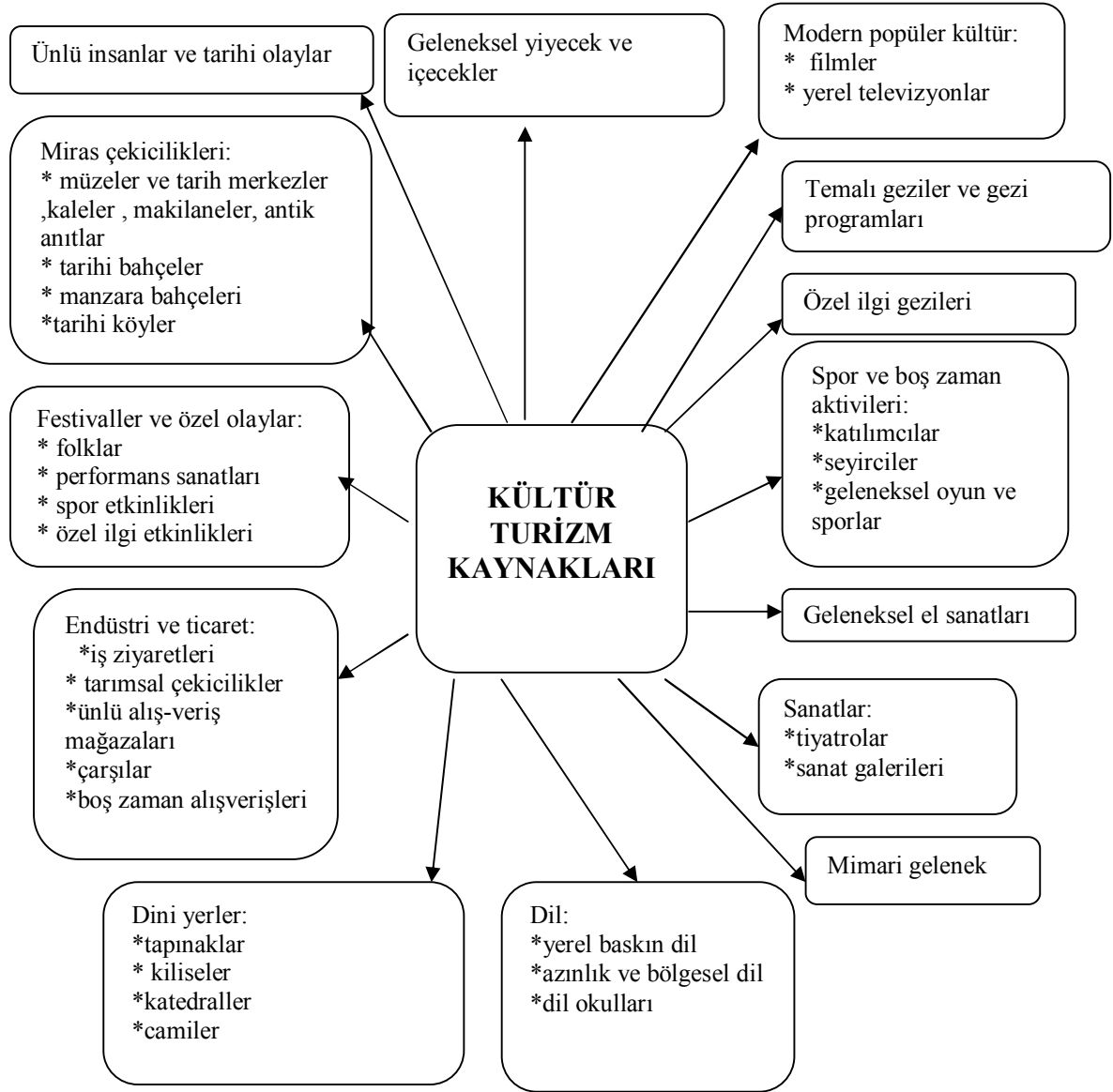

Şekil 3. Kültürel Turizm Çeşitliliği

Kaynak: Hochgatterer, 1996: 10.

1.4.5. Kültür turizminin kaynakları

Kültür turizminin kaynakları oldukça çeşitlidir. Tarihi ve kültürel yapılar, arkeolojik alanlar ve anıtsal yapılar, yerel yiyecekler ve içecekler, tarihsel olaylar ve ünlü kişiler, modern kültür, sanatsal faaliyetler, sağlık merkezleri, festivaller ve özel olaylar, geleneksel oyunlar ve sporlar, özel ilgi seyahatleri, etkinlikler ve gezi programı, alışveriş merkezleri, müzeler, kütüphaneler, yerel diller, inanç merkezleri, yerel toplum, yerel el sanatları, temalı etkinlikler ve gezi programı, tarihi köy ve kasabalar, söz konusu eşitlikler arasında yer almaktadır. Bu türden kültür turizm kaynakları çalışmanın ilerleyen bölümlerinde rneklendirilecektir.

Şekil 4. Kültür turizm kaynakları

Kaynak: Swarbrooke, 1999'dan aktaran Meydan Uygur ve Baykan, 2007: 36.

1.4. 6. Türkiye’de Kültür Turizmi

Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Türkiye’nin sayısız kültürel değerleri vardır. Bu değerlerin içinde örf, adet, gastronomi, tarih, müzik, resim, din, mimari yapı, el sanatları önemli özellikler sunmaktadır. Kültürel değerlerimiz, Türkiye’yi kültür turizmi için elverişli bir konuma getirmesine rağmen kültürel miraslarımız yeterince korunamamakta ve tanıtımı yeterli düzeyde yapılamamaktadır (Türkay ve  zel, 2008: 205).

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün sorumluluğu altında yürütülen çalışmalar sonucunda bugüne kadar dünya miras listesine Türkiye’den 10 adet varlığımızın alınması sağlanmıştır. Bu varlıklar; İstanbul’un Tarihi Alanları, Safranbolu şehri (Karabük), Hattuşaş (Boğazköy)-Hitit Başkenti (Çorum), Nemrut Dağı (Adıyaman-Kahta) Xanthos-Letoon (Antalya-Muğla), Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas), Truva Antik Kenti (Çanakkale) Edirne Selimiye Camii ve K llyesi (Edirne) Pamukkale-Hierapolis (Denizli), Göreme Milli Parkı ve Kapadokya (Nevşehir).

Dünya miras geçici listemizde ise; Ahlat Eski Yerleşimi ve Mezar Taşları (Bitlis), Alahan Manastırı (Mersin), Alanya (Antalya), Afrodisias Antik Kenti (Aydın), Bursa ve Cumalıkızık Erken Osmanlı Kentsel ve Kırsal Yerleşimleri (Bursa), Çatalhöyük Neolitik Kenti (Konya), Diyarbakır Kalesi ve Surları (Diyarbakır), Efes (İzmir), Harran ve şanlıurfa yerleşimleri (şanlıurfa), İşhakpaşa Sarayı (Ağrı), Karain Mağarası (Antalya), Konya Selçuklu Başkenti (Konya), Likya Uygarlığı Antik Kentleri (Antalya ve Muğla), Mardin Kültürel Peyzaj Alanı (Mardin), Perge Antik Kenti (Antalya), Sagalassos Antik Kenti (Burdur), Selçuklu Kervansarayları Denizli-Doğubayazıt G zerg hi, St. Nicholas Kilisesi (Antalya), St. Paul Kilisesi, St. Paul Kuyusu ve evresi (Mersin), Sümela Manastırı (Trabzon), Beyşehir, Eşrefoğlu Camii (Konya), Hatay, St. Pierre Kilisesi (Hatay), Bergama (İzmir), Göbeklitepe Arkeolojik Alanı (şanlıurfa), Güllük Dağı-Termessos Milli Parkı (Antalya), Kekova (Antalya) yer almaktadır ¹³.

¹³<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/belge/1-86054/dunya-miras-gecici-listesi.html> (Erişim tarihi: 08.09.2010).

Türkiye için kültür turizminin geliştirilmesi ve farklı kültür ürünlerinin kullanılması önemlidir. Çünkü yapılan araştırmalarda insanları turizme yönlendiren 18 seyahat güdüsünden 6 tanesinin doğrudan kültür turizmine yönelik olduğu belirlenmiştir. Bu seyahat güdülerini ilgi çekici kültürel varlıkları yerinde görmek, başka toplumlara uyum sağlamak, tarihe katılmak, tarihi yerleri gezmek, sosyolojik motifler, diğer ülke insanların nasıl yaşadığını, çalıştığını eğlendiğini görmektir. (Garrod, 2001'den aktaran Emekli, 2006: 104).

Kültür turizmi Türkiye'de genel olarak tarihsel nitelik taşımakla birlikte, sanat, din ve sağlık gibi alanlarda da yapılmaktadır. Turistik pazarlamanın yapıldığı ülkeye göre, Kültür turizmi turları, genellikle bir ya da iki haftalık gezi programları şeklindedir. Tablo 1'de Türkiye'de kültür turizmine katılan yabancı turistlerin genel eğilimleri, kültürel motifleri yer almaktadır (Kocapınar, 2003'den aktaran Uca ve Yılmaz, 2006: 129; Türkay ve Özel, 2008: 200).

Tablo 1. Türkiye'de Kültür Turizmine Katılan Ülkeler ve Seyahat Eğilimleri

ÜLKE	SEYAHAT EĞİLİMİ / MOTİF
KUZEY AMERİKA	Kültürel + Dinsel
GÜNEY AMERİKA	Kültürel
İSPANYA	Kültürel
PORTEKİZ	Kültürel
FRANSA	Kültürel + Dinsel
ALMANYA	Kültürel
AVUSTURYA	Kültürel
YUNANİSTAN	Kültürel + Dinsel
JAPONYA	Kültürel
GÜNEY KORE	Kültürel + Dinsel
AVUSTURALYA	Kültürel
YENİ ZELANDA	Kültürel
ÇİN	Kültürel

Güncel kültür turizmi, Türkiye’de ulusal düzeyde kalmaktadır. Bir çok festival, sempozyum etkinliklerinin başında uluslararası sözcüğü olsa da, yerel ve bölgesel çerçeve dışına çıkamamaktadır. Özellikle yabancı turistler, ancak etkinlikler sırasında o bölgede bulunuyorsa o etkinliğe katılabilmektedirler (Uca ve Yılmaz, 2006: 130).

Türkiye’nin kültürel zenginliğinin, destinasyonların kalkınmasında katkı yapması için turizm sektörünün yeni bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Bu yaklaşım, yerel kültürel özelliklerden, ekonomiyi canlandırma, yerel kimliği koruma ve nitelikli bir şekilde yararlanmayı içine alan kültür turizm yaklaşımıdır (Emekli, 2006: 105).

İkinci Bölüm

Eskişehir'e Kültür Turizmi Destinasyonu Özelliği Kazandıran Varlıklar

1. Eskişehir'in Coğrafi Yapısı

Eskişehir İç Anadolu Bölgesi'nin kuzeybatı kısmında yer alan bir kenttir. Kentin içinden Sakarya Nehrinin bir kolu olan Porsuk Çayı geçer. İlin kuzeyinde Karadeniz Bölgesi, kuzeybatısında Marmara Bölgesi, batı ve güneybatısında da Ege Bölgesi yer almaktadır (Albek, 1991: 3; Ertin, 1994: 1)

Eskişehir, Türkiye topraklarının % 1,8'lik bölümünü kaplayan bir yüzölçümüne sahiptir. Bu yüzölçümün sayısal değeri, 13.652 km². Yükseltisi ise, 792 metre kadardır (Albek, 1991: 4). İlin ilçeleri; Odunpazarı, Tepebaşı, Sivrihisar, Seyitgazi, Han, Çifteler, Mahmudiye, Mihalgazi, Sarıcakaya, İnönü, Alpu, Mihalıccık, Beylikova, Günyüzü'dür.

Eskişehir'de 2010 verilerine göre, 29 belediye, 14 ilçe ve 371 köy vardır. Aynı yıl yapılan adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine göre ilin toplam nüfusu 764.584'dür. İl nüfusunun 681.854'ü merkez ve ilçelerde, geriye kalan 82.730'u köylere yerleşmiştir. Merkez ve ilçelerde ki nüfus oranı %89.18, köylerde ki nüfus oranı ise %10.82'dir. İlin yıllık nüfus artış hızı binde 12.05'dir. Şehir nüfus artış hızı binde 17.01, köy nüfus artış hızı binde -37.83'dir¹⁴. Bu bilgilere bakıldığında, köylerden kent merkezine ve diğer yerleşim yerlerine göç oranının arttığı görülmektedir.

Eskişehir'in fiziki coğrafyasını ele aldığımızda, batı-doğu uzantılı dağların arasında, platolar ve ovaların yer aldığı görülmektedir. Bu çerçevede Eskişehir'in kuzeyinde Bozdağ ve Sündiken, güneydoğusunda Sivrihisar ve güneybatısında da Türkmen dağları bulunmaktadır¹⁵.

¹⁴ <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul> (Erişim tarihi: 10.02.2011).

¹⁵ http://www.eskisehir-bld.gov.tr/eskisehir_cog.php (Erişim tarihi: 14.03.2010).

Bu dağların sınırladığı İnönü, Eskişehir, Alpu ve Beylikahır ovaları, Eskişehir'in tarımsal etkinliklerinin temeli oluşturmaktadır. Bu ovalarda buğday, çavdar, arpa, yulaf, mısır ve ayçiçeği vb. gibi tarım ürünleri yetiştirilmektedir. Eskişehir'de aynı zamanda hayvancılık da gelişmiştir. Sığır, keçi, koyun ve at yetiştiriciliği yaygındır. Çifteler harası, özellikle at yetiştiriciliği noktasında önemli bir özelliğe sahiptir (Ertin, 1994: 3).

Eskişehir'in temel iklim özelliği, doğu-batı arasında bir geçiş bölgesi olması nedeniyle daha çok karasal bir özellik taşır. Kışları soğuk ve kurak, yazları da oldukça sıcaktır. Karasal iklim olması nedeniyle de bitki örtüsü çoğunlukla bozkırdır. Ancak kuzey ve batı kısımlarında ormanlık alanları da vardır (Albek, 1991: 13).

Eskişehir'de 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren nüfus artış oranında bir yükselme gözlenir. Bunun en önemli sebeplerinden biri, Osmanlı coğrafyasında kurulan yeni devletlerde yaşamak istemeyen Türk nüfusunun Anadolu'ya göç etmesidir. Nitekim bu göçle Kırım, Bulgaristan, Yunanistan gibi ülkelerden gelen Türklerin önemli bir kısmı Eskişehir ve civarına yerleştirilmiştir. Diğerleri ise, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında sanayi alanında oldukça gelişmiş olmasıdır (Ertin, 1994: 17; Güneş ve Yakut, 2007: 37).

Ancak 1970'li yılların sonlarından itibaren Eskişehir'in nüfus artış oranında, Türkiye'nin genel nüfus artış oranına kıyasla bir azalma söz konusudur. Eskişehir nüfusunun bir diğer özelliği de, nüfusun ağırlıklı olarak kent merkezinde yoğunlaşmış olmasıdır. Gerek ilçeleri, gerekse daha alt yerleşmelerinde nüfus oldukça azdır (Ertin, 1994: 102–113). Bu durum, Eskişehir'de kentleşme oranının yüksekliğini göstermektedir. Bu sonuçta, kentte bulunan iki üniversitenin varlığı da oldukça belirleyicidir.

2. Eskişehir'in Tarihi

2.1. Prehistorik Dönemden Antik Çağa

Eskişehir verimli ovalara sahip olması nedeniyle tarih öncesi dönemden itibaren sürekli yerleşim görmüştür. Kente ait en eski buluntular Paleolitik (MÖ. 40.000- 12.000) ve Mezolitik (MÖ. 12.000-10.000) dönemlere kadar gider. Eskişehir Seyitgazi yolu üzerinde yer alan Mesudiye, Hamidiye ve Arapören Köyleri civarında ve Alpanos köyünün kuzeyindeki platoda Paleolitik döneme ilişkin delici, kazıyıcı, el baltası gibi çeşitli aletler bulunmuştur (Albek, 1991: 48; Kentimiz Eskişehir, 2002: 90).

Neolitik çağ (MÖ.10.000- 5.500) olarak bilinen yerleşik hayatın başladığı dönemde Eskişehir il merkezinin 25 km. batısında bulunan Demircihöyük ile ilin doğusunda yer alan Kalkanlıhöyük'de yerleşimlerin olduğu yapılan kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Kalkolitik çağ da ise, (MÖ. 5.500-3.000) Eskişehir yakınlarındaki Orman Fidanlığı yerleşkesi söz konusudur (Altınsapan, 1999: 14, Parman, 2002: 15; Sevin, 2003: 80).

Yapılan yüzey araştırmaları ve kazılar Tunç çağında (MÖ. 3.000-1.200) Eskişehir'in, Anadolu'da önemli bir devlet kuran Hititlerin egemenliği altında belli bir süre yaşadığını ortaya çıkarmıştır. Eskişehir'in 16 km. doğusunda yer alan Çavlum köyünde yapılan kazılarda Erken Hitit çağına ilişkin çoğu küp mezarlardan oluşan bir nekropol alanı ile il merkezinde yer alan Şarhöyük (Dorylaion) kazılarında da Hitit tabakasına rastlanılmıştır. Bu tabakada Hitit valisinin olduğu düşünülen bir mühür bulunmuştur (Darga, 2004: 269-283).

MÖ. 1.200'lerde Balkanlardan Anadolu'ya gelen Phrygler, Anadolu'nun merkezi devleti olan Hititlerin yıkılmasında önemli rol oynamışlardır. Phrygler, Hititlerin yıkılmasından sonra Yukarı Sakarya vadisinde Eskişehir'in de içinde yer aldığı İç Batı Anadolu Bölgesine yerleşmişlerdir. MÖ. 8. yüzyılda da Gordion merkezli Phrygia Krallığı'nı kurmuşlardır (Sevin, 2003: 239-241; İşcan, 2006: 7; Sivas, 2008: 60-81). Kurucu kralının kim olduğu net olarak belli olmamakla beraber, başkent Gordion'a adını verdiği düşünülen kral Gordios olduğu düşünülmektedir. Gordios'tan sonra yerine oğlu Midas geçmiştir.

Kral Midas dönemi Phrygler'in en güçlü olduğu bir dönemdir. Midas hakkında Antik Yunan ve Asur kaynaklarında bilgilerin varlığı da bu durumu doğrulamaktadır. Ancak MÖ. 8. yüzyıl sonlarında tüm Anadolu'da büyük bir yıkıma yol açan Kimmer saldırısı sonucunda Phrygler'in yıkıldığını görüyoruz. Kral Midas bu olumsuz gelişme karşısında intihar etmiştir. Kimmerler, yağma sonrasında bölgeyi terk edince Phrygler belli bir süre daha beylikler halinde bölgede varlıklarını sürdürmüşlerdir (Tefekçi Sivas, 2001: 93–97; Sevin, 2003: 240–242; Claerhout ve Devreker, 2008: 26–28; Sivas, 2008: 60–79).

Bu uygarlıktan kalma Dağlık Phrygia Bölgesinde yoğun olmak üzere oldukça fazla arkeolojik kalıntı vardır. Bunlardan biri Yazılıkaya (Midas) yerleşmesinde yer alan Ana tanrıça Açık Hava Tapınım merkezidir. Burada, Ana tanrıçaya adanmış çok sayıda kaya anıtı, niş ve altar bulunmaktadır. Phrygler'den günümüze kalan söz konusu arkeolojik alanlar hakkında, çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı bilgiler verilecektir.

Kimmerler'in MÖ. 7. yüzyıl başlarında Phrygia Krallığı'nı yıkması üzerine, Ege Bölgesi'nin iç kesimlerinde varlığını sürdüren Lydia Krallığı güç kazandı. Bu sırada İran'da kurulan Medler, Anadolu'ya girerek egemenlik bölgelerini genişletmeye çalıştılar. Bu süreçte Eskişehir, Lydia Krallığı'nın egemenliği altına girdi. Ancak bu sırada Medler, Persler tarafından yıkılmıştır (Sevin, 2003: 266-287). Persler, Medler'in izlediği Anadolu politikasını aynen sürdürmüşler ve MÖ. 547 yılında Anadolu'ya girerek Lydia Krallığı'nı yıkmışlardır. Böylece Persler Anadolu'yu yaklaşık iki yüz yıl egemenlikleri altında bulunduracaklardır (Tekin, 2007: 46-57).

Ancak MÖ. 334'de Makedonya Kralı olan Büyük İskender, Yunan dünyasını ele geçirdikten sonra Anadolu'ya girmiş ve Persleri yenilgiye uğratarak Anadolu'ya egemen olmuştur. Büyük İskender'in ölümünden sonra Eskişehir'in de içinde yer aldığı Phrygia Bölgesi Antigonos'a geçti. Daha sonra Eskişehir ve çevresi MÖ. 301 yılında önce Lysimachos'un, MÖ. 281 yılında da Seleukos'un eline geçmiştir (Tekin, 2007: 102-121). Bu dönemde Anadolu'da meydana gelen siyasi çekişmeler nedeniyle Orta ve Batı Avrupa'dan gelen Galatlar, bir süre Anadolu'da yağma hareketlerinde bulunduktan sonra Ankara ve Eskişehir civarında Galatya Krallığı kurmuşlardır (Sevin, 2007: 213–115). Galatya Krallığı ile Batı Anadolu Bölgesi'nde yer alan Pergamon Krallığı

arasında zaman zaman savaşlar olmuştur. Ancak Roma giderek güçlenmiş ve Anadolu'yu ele geçirmek için de Seleukos krallığı ile mücadeleye girişmiştir. Bu mücadelesinde başarılı olan Roma, daha sonra MÖ. 133 yılında Pergamon kralı III. Attalos'un vasiyeti üzerine Batı Anadolu'ya egemen olmuş ve bölgede MÖ. 129 yılında Asia Eyaleti'ni kurmuştur (Tekin, 2007: 171-172).

2.2. Roma'dan Bizans'a

Roma MÖ. 129 yılında Batı Anadolu Bölgesinde Asia eyaletini kurunca Eskişehir'in içinde bulunduğu Phrygia toprakları da MÖ. 116 yılında Asia eyaletine katıldı. Roma'da cumhuriyet döneminin sona ermesinin ardından İmparator Augustus MÖ. 25 yılında kendine bağlı Galatia eyaletini kurmuş ve Phrygia bölgesinin önemli bir kısmını bu eyalete bağlamıştır (Tekin, 2007: 171-172).

MS. 375 yılında İdil nehrini aşan Avrupa Hunlarının başlattığı ve bir yüzyıl kadar devam eden Avrupa kavimler Göçü sürecinde Roma İmparatorluğu MS. 395 yılında doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Eskişehir ve civarı bu dönemde İstanbul merkezli kurulan Doğu Roma İmparatorluğu'na bağlandı (Nemeth, 1982: bkz.).

Doğu Roma İmparatorluğu döneminde Eskişehir ve çevresine yeni kentler kurulmuştur. Bunlardan biri olan Justiniapolis (Sivrihisar) önemli bir ticaret merkezi haline getirilmiştir (Albek, 1991: 111). Ayrıca Eskişehir'in kent merkezi olan Dorylaion'da önemli imar faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.

Özellikle MS. 8. yüzyılda ortaya çıkan Arap İslam akınları sırasında Phrygia bölgesi ve Dorylaion kenti büyük bir önem kazanmıştır. Nitekim Abbasi halifesi Mehdi zamanında MS. 778-779 gerçekleştirilen Anadolu seferinde Dorylaion kentini ele geçirmişlerdir. Kısa bir süre sonra Abbasiler kentte tutunamamışlar ve geri çekilmek durumunda kalmışlardır. Gerek Bizans Arap mücadelesinde ve gerekse Anadolu'ya gelen Selçuklu akınları sırasında Dorylaion kenti, doğudan ve güneydoğudan gelen yolların kavşak noktasında olması nedeniyle Doğu Roma'nın son savunma hattını oluşturmuştur (Demirkent, 2001: 50-53). Bu durum Dorylaion kentinin çok sık tahrip görmesine yol açmıştır.

2.3. Selçuklu'dan Osmanlı'ya

MS. 11 yüzyılda Anadolu'ya yönelen Selçuklu Türk akınları sırasında Dorylaion kenti Doğu Romanın savunması açısından önemini sürdürmüştür. Bu sırada Dorylaion kentini Selçuklular ele geçirmiştir. Dorylaion ovasının at yetiştiriciliğine uygun olması sebebiyle Türklerin yoğun olarak yerleştiği bir kent olmuştur. Bu sırada Süleymanşah'ın İznik merkezli kurduğu Anadolu Selçuklu Devleti'nin topraklarına katılan Dorylaion kentinde I. Haçlı Seferi sırasında (MS. 1097) Anadolu Selçuklu kuvvetleri ile Haçlı birlikleri arasında yoğun çatışmalar olmuştur (Turan, 1984: 53-56; Albek, 1991: 93-94; Doğru, 2005: 30-31).

Doğu Roma İmparatorluğu söz konusu Haçlı seferi sırasında, Haçlılar ile yaptığı anlaşma gereğince Phrygia Bölgesi ve Dorylaion kentini yeniden topraklarına katmıştır. Doğu Romanın yeniden ele geçirdiği bölgede egemenliği bir yüzyıl kadar devam etmiştir. Daha sonra 1176 yılında Doğu Roma İmparatorluğu ile Anadolu Selçuklu Devleti arasında yapılan Myriokephalon Savaşı sonucunda bölge yeniden Selçuklu Türklerinin eline geçmiştir (Turan, 1984: 101-104; Merçil, 1985: 115-116; Albek, 1991: 95-96).

Daha sonra Anadolu Selçuklu Devleti, bölgeye ilerde Osmanlı Beyliği'ni kuracak olan Ertuğrul Bey ve aşiretini yerleştirmiştir. Dolayısıyla Dorylaion kenti ve Phrygia Bölgesi Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu çekirdek bölgelerden biri olmuştur. Osmanlı Beyliği'nin devlete ve ardından imparatorluğa dönüştüğü 15. yüzyıldan itibaren Eskişehir Sultanönü Sancağı olarak Anadolu Eyaleti'nin önemli bir merkezi olmuştur (Albek, 1991: 122; Doğru, 2005: 50-56; Güneş ve Yakut, 2007: 4).

Ancak daha sonraları önemini kaybetmeye başlayan kent, 19. yüzyılda Bağdat Demiryolu hattının buradan geçmesi nedeniyle yeniden önem kazanmaya başlamıştır. Nitekim önemini yitirmesiyle Kütahya Sancağı'na bağlı bir kaza merkezi konumuna inen Eskişehir, söz konusu demiryolu projesiyle 1915 yılında yeniden sancak merkezi haline gelmiştir (Yıldırım, 1998: 1; Güneş ve Yakut, 2007: 10).

2.4. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi

I. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesi üzerine başlayan Kurtuluş Savaşı'nda, Eskişehir gerek demiryolu hattına sahip olması ve gerekse işgal bölgesine yakınlığı nedeniyle savaşta stratejik açıdan oldukça önemli bir kent olmuştur (Güneş-Yakut, 2007: 147).

Kent sınırlarında gerçekleştirilen I. ve II. İnönü savaşları, Eskişehir-Kütahya Muharebeleri ve Sakarya Meydan Savaşı ile genel anlamda Kurtuluş Savaşı'nın önemli bir tanığı olmuştur. Savaşın kazanılmasının ardından 1925 yılında il haline getirilen Eskişehir (Sarıöz, 1997: 3), 19. yüzyılda başlayan hızlı gelişimine Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir.

3. Eskişehir Destinasyonunun Kültür Turizm Potansiyeli

3.1. Arkeolojik Alanlar ve Anıtsal Yapılar

3.1.1. Phrygia vadisi

MÖ. 1200'lerde Balkanlar'dan göçerek İç Batı Anadolu bölgesinde MÖ. 9 yüzyılda Gordion merkezli bir merkezi krallık kuran Phrygler'in en önemli merkez alanı Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar'dır (Tüfekçi Sivas ve Sivas, 2007: 14). Tarihi geçmişi Hititlere kadar giden Phrygia vadisi, Phrygia uygarlığından kalma arkeolojik eserleriyle söz konusu kentlerin tarihi ve kültürel zenginliği arasında yer almaktadır.

Dağlık Phrygia olarak da bilinen Phrygia vadisinin sınırları doğuda Eskişehir Seyitgazi'ye, güneyde Afyonkarahisar'ın İhsaniye ilçesine, batıda Kütahya'nın Sabuncupınar köyüne, kuzeyde ise Eskişehir Gökçekısık köyüne kadar uzanır (Bahçe ve Coşkun, 2006: 68; Tüfekçi Sivas ve Sivas, 2007: 14; Bingöl, 2007: 450).

Phrygia vadisi, tek bir vadiden oluşmamaktadır. Birbirini takip eden çok sayıda vadiden oluşmuştur. Eskişehir'in yaklaşık 75 km. güneyinde yer alan Yazılıkaya- Midas vadisi ve Kümbet vadisi, daha güneyde Afyonkarahisar'ın yaklaşık 30 km. kuzeyinde bulunan Köhnüş ve Karababa vadileri en önemli Phrygia yerleşim alanlarını oluşturmaktadır. Eskişehir'in güneybatısında, Kütahya merkez ilçe köylerinden Fındık köyü

yakınlarındaki Fındık vadisi ile Ovacık köyü civarındaki İnli vadisi de Phrygler tarafından iskan edilmiş diğer vadilerdir (Tüfekçi Sivas ve Sivas, 2007: 15).

Phrygia vadisinin Eskişehir il sınırları içerisinde kalan en önemli yerleşim Yazılıkaya-Midas kentidir. Burası Phrygia dönemi kale yerleşmelerinden biridir ve aynı zamanda Ana tanrıça Kybele için düzenlenmiş bir tapınım merkezidir. Bu yerleşmesinin Phryg kralı Midas tarafından kurulduğu düşünülmektedir (Tüfekçi Sivas, 2001: 104).

Yazılıkaya-Midas kentinde yapılan arkeolojik kazı sonuçlarına bakılacak olursa, kent Orta Phryg döneminin (MÖ. 8-6. yy.) en zengin yerleşimlerden biridir. Ancak kent dışında kazılan mezarlık, bölgenin İlk Tunç Çağ'ında da yerleşim gördüğünü ortaya çıkarılmıştır. Ne var ki İlk Tunç Çağ'ından Phryg dönemine kadar kesintisiz yerleşim gördüğüne ilişkin genel bir değerlendirme yapmamız mevcut bilgilerimize göre mümkün değildir (Sivas ve Sivas, 2007: 3).

Yazılıkaya-Midas kentinin ne zaman terk edildiği belli olmamakla birlikte yapılan kazılarda ortaya çıkarılan Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait yazıtlar ve kaya mezarları, kentin en azından Bizans Dönemi'ne kadar yerleşim gördüğü göstermektedir. (Sivas ve Sivas, 2007: 3).

3.1.2. Phrygia vadisi anıtları

Yazılıkaya-Midas Anıtı: Yazılıkaya-Midas kentinin kuzeydoğu eteğinde yer alan Midas Anıtı, öne doğru çıkıntı yapan bir kaya kütleli üzerinde yer almaktadır. Anıtın sol üst kısmında, Paleo-Phrygce yazıtta geçen "Midai" sözcüğünden dolayı anıta Midas anıtı denilmiştir. (Sivas, 1999: 52-53; Sevin, 2003: 268; Bahçe ve Coşkun, 2006: 84).

Söz konusu yazıt ile ilgili bugüne kadar G. Huxley, C. Brixhe, M. Lejeune gibi bazı araştırmacılar çalışmalarda bulunmuştur. Bu çalışmalar ışığında söz konusu kitabenin çevirisi şu şekildedir. "Ateş? Arkeavas'ın oğlu Akenanolas'ın torunu, bunu Lawagetas, kral Midas için yaptı" (Huxley, 1959; Brixhe ve Lejeune, 198'den aktaran Sivas, 1999: 62-63)

Midas Anıtı semerdamlı, alınlıklı ve akroterli bir tapınağın cephesini yansıtmaktadır. Anıtın yüksekliği 17, genişliği ise 16.50 metredir. Cephesi tamamen geometrik motiflerle bezelidir. Cephenin en önemli kısmı, içinde Ana tanrıça heykelinin bulunduğu düşünülen dikdörtgen niştir. 2,3x 2,4x1,0 metre boyutlarındaki bu niş tapınağın kapısını simgelemektedir (Tüfekçi Sivas, 1999: 66).

Antik kente adını veren bu anıt, MÖ. 6 yy. ilk çeyreğine tarihlenmektedir. Phryg kaya anıtlarının en görkemlisi olan Midas Anıtı sadece ülkemizin değil, aynı zamanda dünyanın en özgün yapılarından biridir. Zamanla üzerinde çatlaklar oluşan anıtı koruyabilmek için, bilimsel inceleme, araştırma ve restorasyon çalışmaları yapılmaktadır (Bahçe ve Coşkun, 2006: 84).

Bitmemiş Anıt: Bitmemiş Anıt, Midas kentinin batı eteğinde yer almaktadır. Yazılıkaya-Midas Anıtı'nın yaklaşık 200 metre güneybatısında yer alan bu anıta, aynı zamanda Küçük Yazılıkaya da denilmektedir. Araştırmacılar mimari elemanlarının orantısızlığına dikkat çekerek, anıtın planlandığı biçimiyle bitirilmemiş olduğunu dile getirirler. Araştırmacıların bu ortak görüşü sebebiyle de, söz konusu anıta Bitmemiş Anıt adı verilmiştir (Eskişehir İl Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Raporu, 1994: 86; Sivas, 1999: 66).

Diğer Phryg kaya anıtlarının aksine batıya bakan Bitmemiş Anıt'ın yüksekliği 7,1 metre, genişliği 9,9 metre, yerden yüksekliği ise 5,5 metredir. Anıtın tamamlanamamış olması, Phryg kaya anıtlarının yapım tekniğini ortaya koyması açısından önemlidir. Bu şekliyle Phryg kaya anıtlarının doğal terasta, iskele kurulmadan yapıldığı anlaşılmaktadır. Phryg kaya anıtlarının özünü oluşturan niş, anıt bitirilemediği için işlenememiştir. Ancak anıtın sol alt kısmında niş olduğu düşünülen bir çukurluk vardır. Ayrıca Bitmemiş Anıt'ın firizinde lotus-palmet motifi bulunmaktadır (Sivas ve Sivas, 2007: 3-4; Bahçe ve Coşkun, 2006: 84).

Sümbüllü Anıt: Midas kentinin doğu eteğinde yer alan Sümbüllü Anıt antik yolun 50 metre kadar güneyindedir. Anıt adını, sümbülle benzeyen akroterinden almıştır. Anıt, aynı zamanda Bitkisel Motifli Anıt ve Damalı Anıt adıyla da bilinmektedir. Yönü kuzeydoğuya bakan anıtın yüksekliği 8.9 metre, genişliği 3.23 metre ve yerden

yüksekliği ise 1.6 metredir (Tüfekçi Sivas, 1999: 127-128). Beşikçatılı olan Sumbüllü Anıt'ın bir diğer özelliği de, üçgen alınlığı altında sadece niş olmasıdır. Bu durum, nişin Phryg toplumunda kutsal kabul edildiğini gösterir (Bahçe ve Coşkun, 2006: 85).

Arezastis Anıtı: Yazılıkaya-Midas kentinin 1.7 km kuzeyinde, Çukurca-Yazılıkaya köy yolunun batısında, yola yaklaşık 130 metre mesafede ki yüksek kayalardan birinin üzerindedir. Anıt'a tepe akroterinin sağında bulunan Paleo-Phrygce yazıtta geçen Arezastis kelimesinden dolayı bu isim verilmiştir. Ayrıca yöre halkı tarafından da Hasanbey kayası denilmektedir (Tüfekçi Sivas, 1999: 43-44).

Arezastis Anıtı'nın yüksekliği 4.46 metre, genişliği 4.20 metre, yerden yüksekliği ise 5.20 metredir. Akroteri belli bir geometrik sisteme göre birbirini kesen, iç içe geçmiş karşılıklı iki daire parçasından oluşmuştur. Alınlığının üzeri baklava motifli kabartma ile bezelidir (Tüfekçi Sivas, 1999: 43-44). Phryg kaya anıtlarının tüm özelliklerini taşıyan bu anıt tam olarak bitirilememiştir. Anıtın yüzeyinde Tanrıça Kybele için düşünülmüş küçük bir niş de yer almaktadır (Eskişehir İl Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Raporu, 1994: 86; Bahçe ve Coşkun, 2006: 85).

Bahşeyiş Anıtı: Seyitgazi ilçesi Gökbahçe köyünün hemen yanında yer alan, Kurtkoca Deresi ağzında bulunmaktadır. Anıtın yüksekliği 5.30 metre, genişliği 3.45 metre, yol seviyesinden yüksekliği ise 16.60 metredir. Beşikçatılı olan anıt üç boyutlu işlenmiştir. Alınlığı alt alta kademeler halde yerleştirilen üç pervaz ile çevrilmiştir (Tüfekçi Sivas, 1999: 71-73).

Phryg kaya anıtlarının genel özelliklerini taşıyan Bahşeyiş Anıt'ında, nişte bulunan oyuğun, üçgen alınlığın üstünden aşağı inen bir başka oyuk ile birleşmesi, söz konusu oyukların sıvı sunağı olduğunu gösterdiği gibi, anıtın da bir kült alanı olduğunu kanıtlamaktadır (Eskişehir İl Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Raporu, 1994: 88).

3.1.3. Phryg kaleleri

Phryg kaleleri, Dağlık Phrygia Bölgesinde yer almaktadır. Bunlardan **Pişmiş Kale**, Yazılıkaya-Midas kentinin 1500 metre kuzeydoğusundadır. Daha sonraki dönemde Kral Yolu olarak bilinen tarihi yolun üstünde bir sınır karakolu işlevini görmüştür (Albek, 1991: 61).

Kaleye tüfe oyulmuş merdivenlerle çıkılır. En tepesinde Yazılıkaya-Midas kentinde olduğu gibi iki kademeli bir akropolü vardır. Kalenin çevresi kayaların oyulmasıyla elde edilen bir duvarla çevrilidir. İçinde yine kayaya oyulmuş geniş kaleler bulunur. Bunların bir bölümü içinde bulunan yanık buğday tanelerini dikkate alırsak erzak deposu değildir (Albek, 1991: 61; Bahçe ve Coşkun, 2006: 86).

Phryg Çağ'ından itibaren kullanılmaya başlanan Pişmiş Kale'nin Osmanlılar zamanında da hizmet verdiği anlaşılmaktadır. Büyük olasılıkla Pişmiş Kale adını alması da bu geçirdiği yangın ile ilişkili değildir (Albek, 1991: 61).

Pişmiş Kale'nin kuzeyinde **Gökgöz Kale**, daha doğuda **Kocabaş Kale** ve Bu üç kalenin kuzeybatısına düşen noktada da **Akpare Kale** vardır. Çukurca köyü yakınında yer alan Doğanlı vadisi içinde **Doğanlı Kale** bulunmaktadır (Sivas Tüfekçi, 2001: 103).

Phrygia Vadi'sinde yer alan kaleler yukarıda ifade ettiklerimizle sınırlı değildir. Seyitgazi Kümbet köyünde **Kümbet Asar Kale**, Seyitgazi Yapıldan köyünde **Yapıldan Kale**, Eskişehir Gökçekısık köyünde **Gökçekısık Kale**, Han ilçesi Akhisar köyünde **Akhisar Kale** ve Dübecik mevkiinde de **Dübecik Kale** diğer kaleler arasındadır (Tüfekçi Sivas, 2001: 103).

3.1.4. Kaya mezarları

Phrygia Vadi'sinde, Phryg kaya işçiliğini yansıtan bir diğer anıt grubu da kaya mezarlarıdır. Bunların büyük bir bölümü, Phryg kalelerinin kayalık dik yamaçlarında ya da civarındaki kayalılarda yerden ulaşılması güç noktalara oyulmuştur (Tüfekçi Sivas ve Sivas, 2007: 45).

Bu mezar yapıları, ahşabın yoğun kullanıldığı Phryg konutlarının iç mimarisinin kayaya yansıtılması olarak tanımlanabilir. Küçük ve kareye yakın dikdörtgen bir açıklıktan geçilerek girilen mezar odaları, genellikle iki yana eğimli semerdamlı tavanlara sahiptir (Tüfekçi Sivas ve Sivas, 2007: 45). Phrygler'den itibaren gözlenen kaya mezarları, Phryg sonrası dönemlerde değişik amaçlarla kullanılmıştır. Söz konusu mezarlardan bazıları Hellen ve Roma dönemlerinde de kullanılmış ve bu dönemlerin özelliklerini taşıyan nitelikler kazanmıştır (Kortanoğlu, 2008: 40).

Phryg kaya mezarlarının en anıtsal örnekleri, Köhnüş Vadi'sinde yer almaktadır. Bu nedenle, Köhnüş mezarları bilinen en büyük Phryg Nekropolüdür. Bunun yanı sıra Karababa Vadi'sinde, Yazılıkaya-Midas kentinin yamaçlarında, Pişmiş Kale ve Yapıldak Asar Kale'de hem Phryg hem de Roma Dönemi'ne ait çok sayıda kaya mezarı bulunmaktadır (Tüfekçi Sivas ve Sivas, 2007: 45).

Anıtsal Phrygia Kaya Mezarı: Antik Yazılıkaya-Midas kentinin kuzeybatı yamacında yer almaktadır. 1970 yılında tespit edilen bu anıtsal Phryg kaya mezarı, Phryg ahşap mimarisinin en iyi örneklerinden biridir. Girişi kuzeydendir ve iki tane klinesi vardır. 1990 ve 1998 olmak üzere Eskişehir müzesi tarafından iki kez restore edilmiştir. Krallar veya soylular için hazırlandığı ancak kullanılmadığı düşünülmektedir (Bahçe ve Coşkun, 2006: 85).

Gerdekkaya Kaya Mezarı: Yörede kızlar manastırı olarak da bilinen Gerdekkaya kaya mezarı Seyitgazi ilçesi Çukurca köyünün 500 metre kuzeybatısındadır. Hellen mimari özelliği gösteren Dor düzenli iki sütunlu bir tapınak cephesi vardır. İki anıtsal mezar odası olan kaya mezarın Hellenistik Çağ'a tarihlenen üçgen alınlığının altında triglif-metop sıraları bulunmaktadır. 1991 yılında Eskişehir arkeoloji Müzesi tarafından restore edilmiştir. (Eskişehir İl Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Raporu, 1994: 88; Bahçe ve Coşkun, 2006: 86).

Aslanlı Mabet: Seyitgazi ilçesinin kümbet köyündedir. İsmi mezar firizinde bulunan aslan kabartmalarından almıştır. Bununla beraber, mezar odasında bulunan "Solon" yazıtından dolayı "Solon Mezarı" olarak da bilinir. Mezar frizinde, ortada krater (vazo) ve iki yanında da karşılıklı iki aslan betimi yer almaktadır. Tepe ve yan akroterleri

stilize bitki motifli olup çatısı semerdamlıdır. Aslanlı Mabet, MÖ. 4 yüzyıla tarihlendirilmektedir. Dolayısıyla Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerinde kullanıldığı tahmin edilmektedir (Bahçe ve Coşkun, 2006: 86; Bingöl, 2007: 456).

Hamamkaya Kaya Mezarı: Seyitgazi ilçesinin Çukurca köyündedir. Mezar kapı nişinin altında aşınmış küçük kabartma figürler vardır. Anıt mezar büyük ölçüde tahrip edilmiştir (Bahçe ve Coşkun, 2006: 86).

Seyircek (Büyükayla) Nekropolü: Eskişehir-Afyonkarahisar yolu üzerinde bulunan Büyükayla köyündedir. Bu nekropolde, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenen, çok sayıda kaya mezarı ve büyük lahit mezarlar bulunmaktadır (Bahçe ve Coşkun, 2006: 86).

3.1.5. Antik kentler

Pessinus (Ballıhisar): Sivrihisar İlçesi'ne bağlı Ballıhisar köyünde yer alan Pessinus Antik kentinin Phryg öncesi dönemine ilişkin fazla bir bilgi sahibi değiliz. Ancak bir tarlada Musteriyen kültürüne ait (MÖ. 30 bin) el yapımı bir alet bulunmuştur. Hitit kalıntıları ise pek fazla değildir. Pessinus'un en çok bilinen tarihi Phryg ile başlar. Kenti, MÖ. 8 yüzyılda Phryg kralı Midas'ın kurduğu ve buraya Ana tanrıça için bir de tapınak inşa ettirdiği söylenmektedir (Sivas, 2003: 128–132; Claerhout ve Devreker, 2008: 28–29).

Pessinus kent merkezinde Phryg dönemine ait kalıntılar oldukça sınırlıdır. Ancak Pessinus'a yakın bazı ören yerlerinde Phryg yerleşimine ait kanıtlar açık bir şekilde görülmektedir. Pessinus, dinsel konumu gereği Phryg Dönemi sonrasında da önemini korumuştur. Burada Ana tanrıça rahiplerinin yönettiği bir din devleti vardır. Bu devlet Lidya, Pers, Seleukos ve Galat dönemlerinde mevcut yapısını korumuştur. Ancak Roma Dönemi'nde bu özelliğini kaybetmeye başlar ve kentte Ege-Yunan kentlerinde var olan tiyatro, meclis binaları ve Roma İmparatorluk kültürleri yapılırlar (Claerhout ve Devreker, 2008: 30–40).

Pessinus Antik kentinde ilk ciddi kazılar Prof. P. Lambrechts yönetiminde 1966 yılında başlamıştır. 1973 yılına kadar devam eden bu kazılarda Roma Dönemi kent merkezinin

bazı anıtsal yapıları açığa çıkarılmıştır. Prof. P. Lambrechts 1974 yılında ölümünde sonra Pessinus kazıları aralıklarla devam etmiştir. Ancak 1987 yılında Prof. John Devreker'in yönetiminde yapılan kazılarda Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait kentsel yapıların önemli bir kısmı açığa çıkarıldı (Claerhout ve Devreker, 2008: 61).

Bugün Pessinus Antik kentinde bir kazı alanı, bir de kazılarda bulunan arkeolojik eserlerin sergilendiği açık hava müzesi bulunmaktadır. Kazı alanında, Roma İmparatorluk tapınağı, Büyük tiyatro, Akropolis, Antik nekropollar, Bizans Dönemi'nden kalma Ayasofya kilisesi, Bizans kalesi ve söz konusu dönemlere ait konutlar yer almaktadır (Bkz. Claerhout ve Devreker, 2008). Pessinus'da yer alan Açık hava müzesi ve burada yer alan arkeolojik eserler hakkında çalışmamızın müzeler başlığında bilgi verilecektir.

Midas (Yazılıkaya): Midas kenti, Eskişehir'in güneyindeki Yazılıkaya köyündedir. Kent, çeşitli surları ve yeraltına inen basamaklı tünelleri ile Phryg kalelerinin karakteristik özelliklerini ortaya koymaktadır. Kentin eteklerinde Midas Anıtı, Bitmemiş Anıt ve Akropolisi'nde de çok sayıda Ana tanrıça için yapılmış basamaklı sunaklar bulunmaktadır (Sevin, 2003: 267-268). Kentteki söz konusu anıtsal yapılar ve basamaklı sunaklar, kentin Ana tanrıça Kybele için yapılmış dini bir metropol olduğunu göstermektedir.

Midas kentinde ilk kazı çalışması 1936 yılında gerçekleştirilmiştir. Daha sonraki süreçte, kazılar ve aynı zamanda kente yer alan anıtsal yapılarda restorasyon çalışmaları devam etmiştir (Albek,1991: 53-54; Sivas ve Sivas, 2007: 1).

Midas-Yazılıkaya kenti, tarihi Phrygia Vadisi içinde yer almaktadır. Bu nedenle çalışmanın Phrygia Vadisi başlığı altında Midas kentinden de söz edilmiştir. Ancak Antik kent olduğu vurgusunu yenilemek düşüncesiyle, bu başlık altında da kısaca bilgi verilmiştir.

Dorylaion (Eskişehir): Şarhöyük olarak da bilinen Dorylaion antik kenti, Eskişehir'in 3 km. kuzeydoğusunda Porsuk çayı ve onun yan kolu olan Sarısu arasında kalan ovanın

güneyinde yer almaktadır. Antik kaynaklara göre bir Phryg kenti olan Dorylaion, Eretria'lı Dorylaos tarafından kurulmuştur (Albek,1991: 63-78).

Bir höyük yerleşmesi olan Dorylaion kentinde, 1989 yılında Prof. Dr. A. Muhibbe Darga yönetiminde başlayan kazılar, halen Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Taciser Sivas başkanlığında devam etmektedir (Bkz. Darga ve Sivas, 2000).

Bu güne kadar yapılan kazılarda, Dorylaion kentinin İlk Tunç Çağ'ından başlayarak Hitit, Phryg, Hellenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemine kadar yerleşim gördüğü anlaşılmaktadır. (Darga ve Sivas, 2000: 97-112).

Midaion (Karahöyük): Phryg kralı Midas adına kurulan Midaion kenti, bir höyük yerleşmesidir. Eskişehir'e bağlı Karahöyük köyünün 1 km. güneydoğusunda kurulmuştur. Yapılan yüzey araştırmaları sonucunda, kentin Tunç Çağ'ından başlayarak Hitit, Phryg, Hellenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemine kadar kesintisiz yerleşim gördüğü anlaşılmaktadır (Bilgen, 2004: 8).

Kentin kuzeydoğu eteğinde Nekropolü vardır. Bunun yanı sıra Midaion kenti MS. 4 yüzyıldan 12. yüzyıla kadar Phrygia Saloutaria yöresinin piskoposluk merkezlerinden biri olmuştur (Parman, 2002: 77).

Nakoleia (Seyitgazi): Nakoleia kenti Eskişehir'in Seyitgazi ilçe merkezindedir. Kent sınırları içerisinde Neolitik döneme kadar giden arkeolojik buluntular ele geçirilmiştir. Dolayısıyla kentte insan yerleşimin çok eskilere dayandığını anlaşılmaktadır (Albek,1991: 86-87).

Kayıtlara göre kentin MS. 2. yüzyıla kadar etkili olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak Nakoleia kenti Roma döneminde gelişerek önemini arttırmıştır. Bu arada Hıristiyanlaşma sürecinde ve daha sonra başlayan mezhep çatışmalarında, adından sıklıkla söz edilmiştir (Albek,1991: 87).

MS. 395 de Bizans hâkimiyetine giren kent dini bir merkez haline gelmiş ve daha sonra Bizans ile Arap-İslam ordularının savaşlarına sahne olmuştur. Mesih Kalesi önünde MS. 714–740 yılında yapılan savaşta şehit olan ve kente bugün ki adını veren Seyit Battal Gazinin mezarı da buradadır (Şenol, 2008: 287). Selçuklular zamanında Seyit Battal Gazi Külliyesi yapılmıştır (Say, 2009: 25). Gerek bu külliye ve gerekse külliye binası içerisinde yer alan kent müzesinden çalışmanın daha sonraki başlıklarında söz edilecektir.

Han: Eskişehir'in güneydoğusunda yer alan Han ilçesindedir. Bu antik yerleşmenin izleri bugün için yerleşimin güney ve batısındaki kayalık yamaçlarda görülebilmektedir. İlçenin güneyindeki kayalık tepenin kuzey ve doğu yamaçlarında sürdürülen kazılar, bu alanın antik yerleşimin mezarlığı olduğunu ortaya koymuştur. Bugüne kadar tamamı kayaya oyulmuş tekli ve oda tipinde yüzden fazla mezar tespit edilmiştir. Mezarlarda ele geçen buluntular, Nekropol alanının MS. 1 yüzyıldan başlayarak, MS 6. yüzyıla kadar yaklaşık dört yüz yıl kesintisiz olarak kullanıldığı anlaşılmıştır (Eskişehir, 2010: 136).

Han'da doğal kayalıkların oyularak yapıldığı bir yeraltı yerleşimi vardır. Burada kat kat mekanlar ile mekanları birbirine bağlayan koridorlar, en az seviyede kuzeyden gelen bir temiz su kanalına bağlanmıştır. Üç odalı gömü odasının girişi güneydoğudadır. Odalarda arcosolumlu sandukalar bulunmaktadır. Oda duvarının üst kısımlarında ve tavanda rozet, baklava dilimi, fiyonk, yaprak ve fırıldak motifleri yer alır. Bu özellikleri barındırması itibariyle bölgede bilinen tek örnektir (Bahçe ve Coşkun, 2006: 89-90).

Karmaşık bir yapı sergileyen yeraltı galerilerinin ne zaman ve ne amaçla yapılmış olduklarına ışık tutabilecek herhangi bir tarihi ve arkeolojik veri elde edilememiştir. Bununla birlikte, bu söz konusu galerilerin uzun süreli ve güçlü bir tehdide karşı savunma ve korunma amaçlı yapıldığına kuşku yoktur. Han'da ortaya çıkarılan arkeolojik eserler, buradaki antik yerleşimin Roma İmparatorluğu Dönemi'nde oldukça gelişmiş olduğunu, Bizans Dönemi'nde de özellikle askeri açıdan önemini arttırarak bir stratejik merkeze dönüştüğünü göstermektedir (Uğurlu ve İznik, 2007: 11-12).

3.2. Tarihi ve Kültürel Yapılar

3.2.1. Odunpazarı kentsel sit alanı

Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan, 1097 yılında I. Haçlı ordusu ile yaptığı ünlü Dorylaion savaşı sırasında bugünkü Odunpazarı bölgesine ordugâh kurmuş ve böylece Eskişehir, Türkler tarafından Sultan Höyüğü olarak anılmaya başlamıştır. Osmanlı topraklarına en erken katılan yerlerden biri olan Eskişehir, uzun süre Sultan Önü sancağı olarak önemini sürdürmüştür. Bu süreçte Odunpazarı bölgesi ilk Türk yerleşiminin çekirdeğini oluşturmuştur (Özüdoğru vd., 2005: 11; Doğru, 2005: 30; Uçkan ve Uçkan, 2005: 448).

Odunpazarı yerleşmesinin güney sınırı Çatak Bayırı dolayındaki mezarlık, Kuzey sınırı ise Alaeddin parkının olduğu yerde bulunan ancak 1945- 1947 yıllarında kaldırılan mezarlık sahası arasındadır. Doğu-batı yönü ise, Cunudiye ve Alanönü mahalleleri arasını kapsar (Özüdoğru vd., 2005: 11).

Odunpazarı bölgesi yirminci yüzyıl başlarında yüksek gelir grubunun yerleştiği bir bölge olmuştur. Ancak kentin istasyon yönünde ovaya doğru yayılması ve apartman tipi yerleşim biçiminin yaygınlaşması sonucu, Odunpazarı bölgesi zamanla üst gelir grubu tarafından terk edilmiş ve yerine alt gelir grubu yerleşmeye başlamıştır (Uca ve Yılmaz, 2006: 131). Daha sonraları kiraya verilen evler, bir süre sonra boş kalmaya başlamış ve dolayısıyla da Odunpazarı bölgesi bakımsız evlerin yer aldığı bir alan haline gelmiştir.

Gerek bölgenin giderek harabeye dönüşmesi ve gerekse burada yer alan konutların geleneksel Türk konut mimarisini yansıtması, Odunpazarı için bir takım projelerin yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu çerçevede Bayındırlı ve İskân Bakanlığı ile Kültür Bakanlığı Anıtlar Yüksek Kurulu 1978 yılında Odunpazarı bölgesini Koruma alanı ilan etmiştir. Daha sonra 1981 yılında Anıtlar Yüksek Kurulu'nun yaptığı incelemeler sonucu 12 bina anıtsal tarihi bina, 196 binada yerel mimari yapı örneği olarak kayda geçirilmiştir. Böylece Odunpazarı 2808 sayılı kararla Tarihi ve Kentsel Sit alanı olarak belirlenmiştir. 1986 yılında ise Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 2397 sayılı kararıyla Kentsel Sit niteliğini kazanmıştır (Uçkan ve Uçkan 2002: 29; Eskişehir Kent Dergisi, 2010: 28).

Tarihi Odunpazarı semti, Akarbaşı, Akcami, Akçağlan, Cunudiye, Şarkıye, Paşa, Orta, Alanönü ve Dede mahallelerinden oluşur. Bunlar arasında tümüyle I. derecede sit içinde kalan Akcami mahallesi dışındakiler kısmen koruma alanı içinde yer alırken, kısmen geleneksel dokularını kaybettikleri gerekçesiyle sınır dışında tutulmuşlardır (Uçkan ve Uçkan 2002: 29).

1995 yılında Odunpazarı Belediyesi, bölgede planlama ve koruma çalışmaları başlatmış ve koruma imar planını devreye sokmuştur. Eskişehir Anıtlar Yüksek Kurulu bu plana 1997 yılında onay vermiştir. Son plana göre 12 olan anıtsal tarihi bina sayısı 16 çıkarılırken, 186 binada yerel mimari örneği olarak tescillenmiştir (Eskişehir Kent Dergisi, 2010: 28).

Odunpazarı Belediyesi 2006 yılında “Tarihi Odunpazarı Evleri Yaşatma Projesini” hazırlamış ve bu çerçevede 25 sokakta 250 evi restore ederek, bölgenin sosyal-kültürel ve geleneksel atmosferini görünür hale getirmiştir (Eskişehir Kent Dergisi, 2010: 28).

3.2.2. Odunpazarı evleri

3.2.2.1. Mimari özellikleri

Eskişehir’in tarihi kent merkezi olan Odunpazarı, geleneksel özellikleri büyük oranda korumuştur. Anıtsal yapılar, konutlar, sokaklar ve sokak elemanlarından oluşan bu dokunun, diğer kent merkezleriyle karşılaştırıldığında, kendine özgü bir mimari özelliği olduğu görülmektedir (Çabuk vd., 2007: 16).

Odunpazarı içinde yer alan sokaklar, Anadolu-Türk kenti özelliklerini yansıtır. Bu sokaklar çoğu yerde aynı genişlikte devam eder. Sokakların kesiştiği bazı yerlerde küçük meydanlar söz konusudur (Özüdoğru vd., 2005: 17). Odunpazarı’nda geleneksel Arnavut kaldırımı ve çıkmaz sokakların, alıştığımızdan az olmasının temel nedeni ise, yakın geçmişte gerçekleşen yol yapım çalışmalarıdır. Bu çalışmalar sırasında çıkmaz sokakları oluşturan yapı özellikleri değiştirilmiş ve mevcut yollar bazı noktalarda asfaltla kaplanarak özgün yapıları bozulmuştur (Uca ve Yılmaz, 2006: 132).

Odunpazarı'ndaki geleneksel konutlar genelde iki katlıdır. Tek katlı ve üç katlı yapılara nadiren rastlanır. Yapıların zemin katları yığma, üst katları ahşap karkas yapım tekniği ile inşa edilmiştir. Yığma duvar malzemeleri, ahşap hatıllı kerpiç tuğla veya moloz taş, ahşap karkasta kullanılan dolgu malzemeleri ise, kerpiç tuğla veya bağdadi duvar tekniğinde kullanılan ahşap çıtalarıdır. Yapıların üzeri kerpiç sıvalı ve badanalıdır (Çabuk vd., 2007: 16-17; Uçkan ve Uçkan: 2002; Baraz, 2002: 9).

Konumları açısından bu yapılar ele alındığında bahçeli ve bahçesiz evlerin olduğu, bahçeli evlerde bahçelerin evin önünde, arkasında veya yanında yer aldığı görülür. Bitişik düzendeki yapılar arasında bahçesiz ve sokaktan tek girişli olanlar ve aynı zamanda arka bahçeli ve sokaktan tek girişli olanlar vardır (Çabuk vd., 2007: 16-17; Uçkan ve Uçkan: 2002: 53).

Yerleşim dokusunda sık rastlanmayan ön bahçeli evlerde bahçe içinde yer alan yeşil doku, eve farklı bir boyut kazandırırken sokak kesitinin bu tür boşluklarla genişletilmesi kimi zaman konutu sokaktan yalıtırken, kimi zamanda sokak mekanını zenginleştirir. Dışa karşı mahremiyeti sağlayan bahçe duvarları ise, sınırlayıcı, koruyucu, kapatıcı bir işlev görmektedir (Çabuk vd., 2007: 16-17).

Odunpazarı evlerinin geleneksel giriş kapıları tek veya çift kanatlı olup, üstü pencereci veya penceresiz olarak yapılmıştır. Kanatlar, kalın düşey yönlü tahtaların yan yana getirilmesi ve değişik kotlardaki yatay kuşaklarla bağlanması ile oluşturulduğu gibi tablalı olarak da yapılmıştır. Özellikle tablalı kapılarda kanatların ve üst pencerelerin biçimlenişlerine büyük özen gösterilmiştir (Uçkan, 2006: 40).

Bahçe kapıları ise, eve giriş kapıları gibi tek veya çift kanatlı olup masif, kuşaklı veya tabyalı olarak yapılmıştır. Kuşakların çakılmasında kullanılan demir başlıklı çivilerin dizilme düzeni ve kanatların üzerindeki demir kapı tokmakları, işlevsel niteliklerinin dışında görsel öğe olarak da kullanılmıştır (Uçkan, 2006: 40-41).

Odunpazarı evlerindeki geleneksel pencere tipleri, iki ya da dört parçası açılan kanatlı ve düşeyde sürme pencerelerdir. Bununla birlikte cumbalı pencerelere de sıklıkla

rastlanır. Pencereler genellikle sedir yastıklarının üst kodundan başlamış olup altında masif ahşap pervazlar bulunmaktadır (Uçkan, 2006: 41).

Odunpazarı evlerinin çatıları ahşaptır ve aynı zamanda alaturka kiremitle örtülüdür. Evlerin cephelerinde zengin biçimsel çeşitlilik görülür. Hemen her konutta dikdörtgen, çokgen, eğrisel çıkmalar vardır. Çıkmalar, oymalı payandalar ve kıvrımlı ahşap ya da bağdadi kaplamalı özgün konsollarla desteklenmiştir (Eskişehir İl Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Raporu, 1994: 108).

Evlerin özenle biçimlendirilmiş saçakları, belirli oranda sıralanan pencere dizileri, bazen niş içinde tepe penceresiyle düzenlenmiş ahşap bezemeli kapıları, bina cephesine çıkıntı yapan zarif desenli pencere kafesleri ve parmaklıkları söz konusudur. Evler, genellikle koyu sarı, pembe, yeşil mavi gibi parlak renklerle boyalıdır (Baraz, 2002: 9-10).

3.2.2.2. İç mekan özellikleri

Odunpazarı evlerinin iç mekan planı göz önüne alındığında, servis mekanlarının alt katta, yaşam mekanlarının ise üst katta konumlandırıldığı görülür. Bahçeli evlerde tuvalet, odunluk ve benzeri servis mekanları bahçede yer alır.

Mutfak tüm yapılarda içeride ve zemin kattadır. Bazı evlerin çatılarında sineklik adı verilen bir mekanda bulunmaktadır. Bu mekan, sıcak yaz gecelerinde özellikle erkeklerin toplanıp sohbet ettikleri bir yaşam alanıdır (Çabuk vd., 2007: 19). Bu yaşam alanı bir bakıma apartman tipi yapılardaki balkonlara benzetilebilir.

Odunpazarı evleri, iç mekan düzenlemesi olarak, iç sofalı (odaların sofaya çevrildiği) ve dış sofalı (odaların sofanın bir kenarında toplandığı) şeklinde iki grupta inceleyebiliriz. Odalar kare ya da dikdörtgen şeklindedir. Evlerin ahşap olan, sofa ve oda tavanları, Anadolu'daki geleneksel konutlarda görülen göbekli, bezemeli pervazlı ya da çitakare işlemeli süslemelerle kaplıdır. Göbekler, çok köşeli ve küçük, çitakare ise, dört köşe biçimindedir (Eskişehir İl Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Raporu, 1994: 108).

Bunun dışında dolap, yüklük, ocak, lambalık, gusülhane, seki ve köşk gibi daha başka mimari unsurlarda söz konusudur. Odunpazarı evlerinde, genellikle kapının arkasındaki duvarın yüklükle kapatıldığı görülmektedir (Çabuk vd., 2007: 20).

Odunpazarı evlerindeki mekânsal kurgular ve katlar arası ilişkiler, geleneksel Türk mimarisinde görülen tüm özellikleri yansıtmaktadır. Zemin kat kadının rahatlıkla çalışabilmesi, dinlenmesi ve toplumsal ilişkiler kurabilecek şekilde düzenlenmiştir (Özüdoğru vd., 2005: 19). Alt kattaki dışa açılan odaların pencereleri oldukça küçük tutulmuş ve bu şekliyle de mekân dışı bağlantısı sınırlandırılmış. Buna karşın üst kattaki pencerelerin sayısı hem fazla hem de boyutları büyüktür. Bu sayede üst kattaki odalar daha iyi aydınlatılmış ve aynı zamanda odaların dış mekânla bağlantısı da sağlanmıştır (Çabuk vd., 2007: 14).

Odunpazarı Sit alanında, bölgenin tarihi ve kültürel dokusunu yansıtan çok sayıda mimari eserin varlığı dikkat çekmektedir. Bunların önemli bir kısmı, çalışmanın dini yapılar, sosyal amaçlı yapılar ve müzeler başlıklı kısımlarında ele alınacaktır.

3.2.3. Dini yapılar

3.2.3.1. Camiler

Alaeddin Cami: Alâeddin Cami kent merkezinde yer alan Alâeddin parkının içinde yer almaktadır. 12. yüzyılın ilk çeyreğinde Anadolu Selçuklu sultanı I. Alaeddin Keykubad döneminde yapıldığı düşünülmektedir. Cami bugüne kadar pek çok onarım geçirdiği için özgün biçimini büyük oranda yitirmiştir.

1946-1951 yılları arasında müze olarak kullanılan Alaeddin Cami, daha sonra tekrar camiye dönüştürülmüştür. Günümüzde cami olarak hizmet vermeye devam etmektedir. 21X17 metre ölçülerinde olan caminin herhangi bir sütun ya da destekle bölünmesi yoktur. Minaresi tek şerefeli olan cami, kırma çatı kiremitle örtülüdür (Eskişehir İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Raporu, 1994: 89-90).

Kurşunlu Cami: Kurşunlu Cami, Osmanlı Devleti'nden kalma Kurşunlu Külliyesi'nin içinde yer almaktadır. Söz konusu külliye içerisinde caminin dışında, mevlevihane, medrese, talimhane, aşhane imaret, şadırvan ve kervansaray bulunmaktadır. 1516 yılında Osmanlı Veziri Çoban Mustafa Paşa tarafından yaptırılan Kurşunlu Külliyesi ve içinde yer alan Kurşunlu Cami, tarihi Odunpazarı sit alanı içindedir (Eskişehir İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Raporu, 1994: 90).

Mimarı muhtemelen Mimar Sinan'dan önce Mimarbaşı olan Acem Ali'dir. Cami 1961-1962 yılları arasında restore edilmiştir. Caminin ana mekânı tek kubbe ile örtülüdür. Son cemaat yeri, altı mermer sütun üzerine oturan beş kubbe ile örtülüdür. Caminin iç mekânı renkli kalem işleri ile süslüdür. Mihrap, niş biçiminde ve yuvarlak kemerlidir. Günümüzde cami olarak hizmet vermeye devam etmektedir (Albek, 1991: 165-166; Eskişehir, 2010: 38-39).

Sivrihisar Ulu Cami: Sivrihisar ilçe merkezinde bulunan caminin, Anadolu Selçuklu döneminde kervansaray olarak yapıldığı düşünülmektedir. Cami yazıtlarına göre, 1247-1275 yılları arasında Eminateddin Mikail tarafından yaptırılmıştır. 1439-1449 yılları arasında Fatih Sultan Mehmet dönemi kadılarında Hızır Bey tarafından onarılmıştır (Eskişehir İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Raporu, 1994: 98).

Orta Anadolu'nun en büyük ve ağaç direkli camiler grubunun günümüze ulaşmış en önemli yapılarından biridir. Dikdörtgen planlı olan cami, altı neflidir. Çatısını altmış yedi ağaç sütun taşımaktadır. Bunlardan dördü oldukça özgün olup, zengin oyma ve kabartmalarla süslüdür (Eskişehir İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Raporu, 1994: 98; Eskişehir, 2010: 96). Ağaç sütunların bazılarında Antik başlıklarının kullanılmış olması, cami de devşirme malzemenin kullanıldığını göstermektedir

Minberi Horasanlı İbn Mehmed tarafından geçme yöntemiyle yapılmıştır. Cami içinde ceviz ağacından oyma tekniği ile yapılmış dolap kapakları da bulunmaktadır. Duvarları kesme ve moloz taşlarla örtülmüştür. Caminin sağ ve sol kanatları üzerinde kitabeler bulunmaktadır. Dört giriş kapısı bulunan caminin minaresi, 1409 yılında Osmanoğlu Hacı Habip tarafından yaptırıldığı kitabesinden anlaşılmaktadır (Altınsapan ve Parla, 2004: 292-310).

Sivrihisar Hoşkadem Cami: Sivrihisar ilçe merkezinde yer alan cami, 13. yüzyılın sonlarında Anadolu Selçuklu hazinedarlarından Necibiddin Mustafa tarafından, karısı Hoşkadem Hatun adına yaptırılmıştır. Kare planlı ve tek kubbeli olan caminin duvarları, bir dizi kesme taş, iki dizi tuğla biçiminde örülmüştür. Hoşkadem mescidi diye de bilinen cami, günümüzde hizmete açıktır (Eskişehir İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Raporu, 1994: 98).

Sivrihisar Kurşunlu Cami: Sivrihisar ilçe merkezinde yer alan cami, 1343 yılında mescit olarak yapılmıştır. 1492 yılında ise, büyütülerek camiye dönüştürülmüştür. Kare planlı olan cami, tek kubbeli ana mekân ile üç kubbeli son cemaat yerinden oluşmaktadır. Taçkapısı, ahşap çift kanatlı ve sağır sivri kemerlidir. Üstünde yazıtı bulunmaktadır. Mihrabı, zikzaklı sütuncuklarla süslenmiş, mukarnas niş biçimindedir. Günümüzde hizmete açıktır (Eskişehir İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Raporu, 1994: 99; Eskişehir, 2010: 91).

Sivrihisar Hazinedar Mescidi: Sivrihisar ilçe merkezindedir. 1273 yılında Anadolu Selçuklu hazinedarlarından Necibiddin Mustafa tarafından yaptırılmış. Kare planlı ve kubbeli bir yapıdır. Hazinedar mescidi, hat ve diğer süslemeleri ve mihrap üzerindeki freskiyle 1967 yılında Cambridged’de Uluslararası III. Türk sanatları kongresinde bildiri konusu olmuştur. Günümüze hizmete açıktır (Eskişehir İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Raporu, 1994: 99; Dündar Akçay ve Yüncü, 2006: 197; Eskişehir, 2010: 92).

Aziz Mahmud Hüdai Cami: 1591 yılında Aziz Mahmud Hüdai tarafından yaptırılmıştır. 1543-1623 yılları arasında yaşamış olan Mahmud Hüdai, Celvetiyye tarikatının kurucusudur. Kendisi, hem şeyh hem de şairdir. Yaptırdığı söz konusu cami, 1893 yılında yenilenmiştir. Bu tarihten itibaren camiye, Yeni cami denilmeye başlamıştır. Ortası büyük, çevresi yarım kubbeler şeklinde ahşap tarzda yapılmıştır. Minaresi, 1894 yılında yapılmıştır (Eskişehir, 2010: 98).

Hızır Bey Mescidi: Nasreddin Hoca'nın torunu ve aynı zamanda 1453 yılında İstanbul kadısı olan Hızır Bey tarafından yaptırılmıştır. 1963 yılında tarihi eserleri koruma derneği tarafından restore edilmiştir (Dündar Akçay ve Yüncü, 2006: 197).

Mülk Köyü mescidi: Sivrihisar-Mülk Köyü'nde bulunan cami, 12. Anadolu Selçuklu sultanı İzzeddin Keykavus'un sancaktarı Aslanoğlu Doğan Bey tarafından yaptırılmıştır. Kuzey-güney doğrultusunda uzana yapı, dikdörtgen planlı ve sivri beşik tonozludur. Ana mekânda, mukarnaslı tromplar, oyma ve kabartmalarla süslü mihrap vardır (Altınsapan ve Parla, 2004: 368).

Hamamkarahisar Ulu Cami: Hamamkarahisar-Dutlu Köyü yolu üzerinde yer alan cami, kare planlı ve bölümlüdür. Son cemaat yeri kubbe örtülüdür. Kitabesi günümüze gelmediği için kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak 1259 yılında Anadolu Selçuklu Emiri Seyfeddin Kızı Bey tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir. Mimari açıdan 13. yüzyıl özellikleri gösteren yapı, 1973 yılında halk tarafından onarılmıştır. Bununla birlikte günümüzde cami olarak kullanılmamaktadır (Parla, 2005: 187).

Geçek Köyü Ulu Cami: Geçek Köyü'nde yer alan caminin, arşiv kayıtlarına göre 1175 yılında Umur Bey'in oğlu Selçuk Bey tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Caminin farklı zamanlarda onarım geçirdiği, kullanılan farklı malzemelerden anlaşılmaktadır. Ana mekân tek kubbeli, son cemaat yeri ise, üç kubbelidir. Beş köşeli alçı mihrabı, mukarnas süslüdür. Duvarları, bitkisel ve geometrik süslemelerle bezelidir. Cami, bugün ibadete açıktır (Altınsapan ve Parla, 2004: 56-57).

Çalıcı Köyü Cami: Caminin Anadolu Selçuklular zamanında yapıldığı düşünülmektedir. Cami kare planlı, tek mekânlı, kubbeli ve kubbe kasnağı çokgendir. Önünde üç kemerli, üç kubbeli son cemaat yeri bulunmaktadır. Tek minarelidir. Caminin duvar, minare, mihrap, minber ve kemerlerinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. 1966 ve 1995 yıllarında onarım geçiren caminin kubbeleri kurşunla kaplanmış, son cemaat yerinin düz tavan örtüsü değiştirilerek üç kubbe ile örtülmüştür (Altınsapan ve Parla, 2004: 115-119).

Hüsrev Paşa Cami: Han ilçesinde bulunan cami, Anadolu Selçuklar döneminde 1285 yılında yapılmıştır. Cami, ters T biçimindedir ve aynı zamanda blok taş işçiliğinin en güzel örneklerinden biridir. Avlusunda, içinde üç mezar bulunun bir türbe vardır (Bahçe ve Coşkun, 2006: 88).

3.2.3.2. Kiliseler

Ermeni Kilisesi: Ermeni Kilisesi olarak bilinen Surp Yerortutyun Kilisesi, 1881’de Ermeniler tarafından yapılmıştır. Sivrihisar ilçe merkezinde yer alan kilise, taş malzeme kullanılarak haç şeklinde inşa edilmiştir. İki katlı olan kilisenin inşasında, Pessinus Antik kentinden getirilen mermer devşirme malzemeler de kullanılmıştır. Binanın ortasında büyük bir kubbe, köşelerinde de iki büyük çan kulesi vardır. Girişi batı kısmından olan kilisenin kapısında melek figürleri bulunur. Ayrıca duvarlarda ve kaidesinde çok sayıda yazıt ve kitabe yer almaktadır. Balkanların en büyük kilisesi olarak bilinen bu tarihi kilise yapı olarak halen ayaktaadır (Dündar Akçay ve Yüncü, 2006: 196; Eskişehir, 2010: 102).

Kilise, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün 08.01.1999 tarih ve 26 sayılı yazısıyla restore edilmek ve kültürel hizmetlerde kullanılmak üzere Sivrihisar Belediyesi’nden tahsisi istenmiştir. Bu talep, belediye meclisinde görüşülerek kilise, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne 30 yıllığına tahsis edilmiştir. Ermeni kilisesine ait olan çan, Cumhuriyet yıllarında saat kulesine çevrilerek yöreye özgü bir yapı haline getirilmiştir (Dündar Akçay ve Yüncü, 2006: 196; Eskişehir, 2010: 102).

Gökçeyayla Kilisesi: Han ilçesine bağlı Gökçeyayla Köyü’nde yer almaktadır. Roma dönemi bazilikası olma ihtimali oldukça yüksek olan yapının, bazı malzemeleri köy evlerinde devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Temeli belli olan kilisenin, bir sütun parçası da köy camisinin önünde bulunmaktadır (Bahçe ve Coşkun, 2006: 88)

3.2.3.3. Türbeler ve kümbetler

Şeyh Ahi Mahmud Türbesi: Eskişehir Kent merkezinde yer alan Kurşunlu Külliyesi'nin batısında yer almaktadır. Kitabesi bulunmayan yapının inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak daha sonra Osmanlılar döneminde buraya yapılan Kurşunlu külliyesi, söz konusu türbenin Selçuklu dönemine ait olduğunu düşündürmektedir. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan yamuk dikdörtgen planlı ve tek katlı olan yapının, düz ahşap tavanı dıştan kırma çatı ile örtülüdür (Altınsapan ve Parla, 2010: 10).

Şeyh Edebalı Türbesi: Eskişehir Odunpazarı mezarlığının batısından yer alan tek katlı ve dikdörtgen planlı olan türbe, içten kubbe, dıştan kırma çatı ile örtülüdür. Yapının duvarları moloz taş ile düzensiz örgü tekniğinde örülmüştür. Kemerlerinin üst kısımlarında ve kubbe eteğinde son zamanlarda yapılmış kalemşi süslemeler yer alır. 14. yüzyıla tarihlenen türbe, bugün tamamıyla yenilenmiştir (Altınsapan ve Parla, 2010: 13-14).

Şeyh Şehabeddin Sühreverdi Türbesi: Eskişehir Odunpazarı semtindedir. Doğu-batı doğrultusunda uzanan yamuk planlı türbe, içten düz ahşap tavan, dıştan ise kiremitli bir çatı ile örtülüdür. Osmanlı Sultanönü sancağına ait vakıf kayıtlarına göre, türbe 13. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Türbede iki tane sanduka bulunmaktadır. Bunlardan biri, Şeyh Şehabeddin Sühreverdi'ye, diğerinin de oğluna ait olduğu düşünülmektedir. Sandukalar üzerinde herhangi bir kitabe söz konusu değildir (Altınsapan ve Parla, 2010: 13-14).

Atalan Türbesi: Eskişehir'e bağlı Atalan Tekke Köyü'nde yer almaktadır. Yapı, sekizgen planlı, tek katlı ve kubbe ile örtülüdür. Mekanın ortasında sonradan yerleştirilmiş, doğu-batı doğrultusunda uzanan, dikdörtgen prizma gövdeli bir sanduka bulunmaktadır (Altınsapan ve Parla, 2010: 13-14).

Orta Tekke Türbesi: Eskişehir'e bağlı Uludere Köyü'nde yer almaktadır. Tek katlı, dikdörtgen planlı türbe, içten beşik kemer tonoz, dıştan iki yana eğimli beşik çatı ile örtülüdür. Farklı büyüklüklerde kaideleri bulunan, doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen prizma biçimli beş tane sandukası vardır. Yapı, destek sistemi, örtü ve kullanılan malzemelerine göre, 14. yüzyıla tarihlendirilmiştir (Altınsapan, 1999: 104).

Seyyid Battal Gazi Türbesi: Seyitgazi ilçe merkezi Üçler Tepesi olarak bilinen mevkide yer alan Seyyid Battal Gazi Külliyesi içindedir. Hz. Muhammed soyundan geldiği düşünülen Abdullah Bin Vakkas, Seyitgazi yakınlarında Bizans kuvvetleriyle yaptığı savaşta şehit düşmüştür. Anadolu Selçuklu sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın annesi Ümmühan Hatun tarafından, onun anısına söz konusu küllüye ve türbe inşa edilmiştir (Altınsapan ve Parla, 2004: 222).

Türbe içerisinde Seyyid Battal Gazi ve Bizans kralının kızı Elenora'nın sandukaları bulunmaktadır. Seyyid Battal Gazi'nin sandukası, beş buçuk metre uzunluğundadır. Sandukanın bu denli uzun oluşu, onun manevi büyüklüğüne atfedilir (Eskişehir, 2010: 117).

Seyyid Battal Gazi Külliyesi'ndeki sandukalar bunlarla sınırlı değildir. Bunların yanı sıra, Külliye yapıtıran Ümmühan Hatun sandukası, Kadıncık Ana sandukası, Kesikbaş sandukaları, Çoban Baba sandukası, Mihaloğulları sandukaları da bulunmaktadır (Altınsapan ve Parla, 2010: 101-122).

Sücaeddin Veli Baba Türbesi: Seyitgazi ilçesine 7 km. uzaklıkta Aslanbeyli Köyü'nde bulunmaktadır. Sücaeddin Veli, Hacı Bektaş-ı Veli'nin halifelerinden olup, yaşadığı tarih tam olarak bilinmemektedir. Söz konusu türbenin kitabesinde, yapının 1515 yılında Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim döneminde Mürvet Ali Paşa tarafından yaptırıldığı belirtilmiştir. Türbe sekizgen planlı, tek katlı ve kubbe örtülüdür. Kubbesi, onaltıgen bir kasağa oturmuştur (Altınsapan, 2005: 404; Altınsapan ve Parla, 2010: 123-129).

Üryan Baba Türbesi: Seyitgazi ilçe merkezinin 6 km. kuzeydoğusunda yer alan Yazıdere Köyü'ndedir. Sekizgen planlıdır ve onaltıgen kasağa oturan bir kubbe ile örtülüdür. Türbesi ve imareti, Osmanlılar döneminde 1511-1517 yılları arasında yapılmıştır (Altınsapan, 2005: 404; Altınsapan ve Parla, 2010: 159-161).

Kümbet Baba (Himmet Baba) Kümbeti: Seyitgazi ilçesine 36 km. uzaklıkta Kümbet Köyü'ndedir. 1229 yılında Anadolu Selçuklular zamanında yapılan söz konusu kümbet, sekizgen prizma gövdeli, çift katlı ve piramidal külah örtülüdür. Dıştan sekizgen planlı, içten ise kare planlıdır. Yapıda çok sayıda Bizans çağı mermer parçası kullanılmıştır. Kapı üzerinde işlemeli bir mermer vardır. Söz konusu mermerin, Antik Metropolis kentinden getirilen devşirme bir malzeme olduğu düşünülmektedir (Eskişehir İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Raporu, 1994: 95; Altınsapan ve Parla, 2004: 265-269; Bahçe ve Coşkun, 2006: 88).

Melik Gazi Türbesi: Seyitgazi ilçesine bağlı Doğançayır Köyü'ndedir. Eski bir yapının kısmen temelleri üzerine oturtulmuş benzeyen yapı, doğu-batı doğrultusunda tek katlı ve dikdörtgen planlıdır. Sivri tonoz örtülüdür. Yapım tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte, 14. yüzyıla tarihlenmektedir (Altınsapan ve Parla, 2010: 151-152).

Garip Dede Türbesi: Seyitgazi ilçesine bağlı Beykışla Köyü'ndedir. Yapı, daha çok erken Osmanlı mimarisi özelliklerini gösterir. Türbe, kare planlı ve aynı zamanda kubbe örtülüdür. Ancak kubbesi tamamen, duvarlarının üst bölümleri ise, kısmen yıkılmış durumdadır (Bahçe ve Coşkun, 2006: 88)

Eyvanlı Türbe: Seyitgazi merkezindedir. 13. yüzyılda ortaya çıkan eyvan biçimli yapılmış türbelerin en eskisidir. Altında mummyalık bulunmaktadır. Mummyalık kapısının iki tarafındaki merdivenlerden eyvana çıkılır (Eskişehir İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Raporu, 1994: 95)

Elveren Türbesi: Seyitgazi ilçesine bağlı Üçsaray Köyü'nün yaklaşık 5 km. kuzeydoğusunda yer alır. Çevresinde bulunan kalıntılardan, bugün mevcut olmayan bir yapı grubunun üzerinde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Sekizgen planlı, tek katlı ve kubbe ile örtülüdür. Kitabesi bulunmayan türbe, mimari özellikleri dikkate alındığında 16. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir (Altınsapan ve Deveci, 2000: 62-63).

Muhammed Dede Türbesi: Seyitgazi ilçesine bağlı Kümbet Köyü'nün güneydoğusunda, Börez kayalıkları denilen mevkide yer almaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda konumlandırılan yapı, dikdörtgen planlı ve beşik çatı ile örtülüdür. Türbenin duvarları, moloz taş ile örgülüdür (Altınsapan ve Parla, 2010: 150).

Alemşah Kümbeti: Sivrihisar merkezinde Ulu Cami'nin kuzeyindedir. 1327-1328 yıllarında Melikşah, kardeşi Sultan Şah için yaptırmıştır. İki katlı ve kare planlıdır. Mumyalık kapısının süslemesi oldukça ilginçtir. Söz konusu süsleme içerisinde, baş aşağı balık, geçme yıldız, geometrik geçmeler, örgü ve çengel motifleri bulunmaktadır. Yapının, alt bölümü mezar odası, üst bölümü ise mescittir. Çatısı, piramit biçimindedir. Yapı, 1980 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafında restore edilmiştir (Altınsapan ve Parla, 2004: 341; Dündar Akçay ve Yüncü, 2006: 197).

Yunus Hoca Kümbeti: Sivrihisar ilçe merkezinde bulunan yapı, tek mekânlı ve çift katlıdır. Alt katının içi toprakla örtülü olduğu için planı tam olarak anlaşılamamaktadır. Üst kat ise, kare planlı ve kubbe örtülüdür. 1276 yılına tarihlenen yapının banisi, Saadeddin Hoca Yunus'tur (Altınsapan ve Parla, 2004: 336-337).

Mahmud Suzani Türbesi: Sivrihisar kent merkezinde yer almaktadır. İki katlı olan yapının alt katı dikdörtgen planlı ve sivri kemer tonoz ile örtülüdür. Üst katı kare planlı bir mekânla önündeki eyvandan oluşmaktadır. Yapının giriş kapısının üst kısmında beş satırlık kitabesi vardır. Bu kitabeden türbenin 1348 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır (Altınsapan ve Parla, 2010: 193-195).

3.2.4. Sosyal amaçlı yapılar

3.2.4.1. Külliyeler

Türk-İslam sanatında çok amaçlı yapılara külliye adı verilmektedir. Medrese, cami, aşhane, bedesten, imarethane gibi yapılar, söz konusu külliyenin birer unsurudur. Ancak bu ve buna benzer unsurlar yapılan kentin ihtiyacına göre artar ya da azalma göstermektedir. Eskişehir Selçuklulardan günümüze bir Türk kentidir. Bu nedenle Eskişehir'de Selçuklular zamanında Seyyid Battal Gazi ve Sücaeddin Külliyesi, Osmanlılar döneminde de Kurşunlu külliyesi inşa edilmiştir (Altınsapan ve Parla, 2004:222; Alas, 2006: 65-67).

Seyyid Battal Gazi Külliyesi: Seyitgazi ilçesinde üçler tepesi denilen mevkide yer almaktadır. Anadolu'nun Bizans İmparatorluğu'nun egemenliği altında bulunduğu MS. 8. yüzyılda, İslam dünyası Anadolu'ya yönelik seferler düzenlemeye başladı (Bahçe ve Coşkun: 2006: 87). Bu süreçte, Seyyid Battal Gazi adıyla efsaneleşen bir kahraman, 720-740 yılları arasında bugünkü Seyitgazi ilçesinin bulunduğu yerde Bizanslılarla mücadele ederken 740 yılında şehit düştü. Söz konusu bu külliye, onun adına ithafen şehit düştüğü yere 1207-1208 tarihlerinde I. Alaeddin Keykubad'ın annesi Ümmühan Hatun tarafından yaptırılmıştır. Külliye'nin içinde camii, türbe ve imarethaneler vardır. Daha sonra külliye'ye, Ümmühan Hatun için de iki katlı bir türbe eklenmiştir (Eskişehir İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Raporu, 1994: 94; Çakır, 2009: 69).

Osmanlı döneminde 1511-1517 tarihleri arasında külliye'ye birde medrese eklenmiştir. Külliye'nin ortasındaki şadırvanlı avlu; üçler meydanı, kırklar meydanı ya da âşıklar meydanı adlarını taşır. Seyyid Gazi külliyesi içerisinde yer alan mekânlardan biri, günümüzde Seyitgazi Müzesi olarak kullanılmaktadır. Ayrıca külliye'nin ortasındaki meydanda Açık hava müzesi görüntüsü vermektedir (Bahçe ve Coşkun, 2006: 87; Çakır, 2009: 69). Bunlara ilişkin müzeler kısmında ayrıntılı bilgi verilecektir.

Sücaeddin Veli Külliyesi: Seyitgazi ilçesine bağlı Aslanbeyli köyündedir. Külliye kare planlı ve kubbe çatılıdır. İmareti ile birlikte 1511-1517 yıllarında Osmanlılar tarafından yapılmıştır. Sücaeddin Veli, Hacı Bektaşî velinin halifelerinden olup yaşadığı tarihler bilinmemektedir. Külliye'nin, onun adına atfen Yavuz Sultan Selim döneminde Mürvet Ali Paşa tarafından yaptırıldığı bilinmektedir (Altınsapan ve Parla, 2004: 152-154; Bahçe ve Coşkun: 2006: 87).

Külliye içerisinde aşevi, cemevi gibi bölümlerin yanı sıra bir de Mürvet Ali Paşa türbesi vardır. Külliye, Kurtuluş Savaşı sırasında yakılıp yıkılmışsa da, 1969 yılında restore edilerek bugünkü durumuna getirilmiştir (Eskişehir İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Raporu, 1994: 95).

Kurşunlu Külliyesi: Kurşunlu Külliyesi, Eskişehir Odunpazarı sit alanında bulunmaktadır. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan vakıf kaydına göre,

kervansaray hariç külliye içinde bulunan binaların tamamı vezir Çoban Mustafa Paşa tarafından 1517-1525 yılları arasında inşa edilmiş ve muhtemelen 1525 yılında tamamlanmıştır.

Kurşunlu külliyesinin mimarı, büyük olasılıkla Mimar Sinan'dan önce mimar başı olan Acem Ali'dir. Gerçek adı Alâeddin Ali Bey olan Acem Ali klasik Osmanlı mimarlığında adı bilinen ilk mimar başıdır. Kurşunlu külliyesi içerisinde imaret, aşevi, cami, şadırvan, sıbyan mektebi, medrese, talimhane, tabhane, kervansaray yer almaktadır (Alas, 2006: 67-78; Eskişehir, 2010: 38).

3.2.4.2. Eğitim kurumları

Turan Numune Mektebi: Eskişehir Odunpazarı sit alanında yer almaktadır. Turan Numune Mektebi temeli 1915 yılında atılmış ve 1916 yılında tamamlanarak eğitim ve öğretim hizmetine başlamıştır. Mimari tasarımı Mimar Kemal Bey tarafından yapılmıştır (Çabuk vd., 2007: 33).

Turan Numune Mektebi, Kurtuluş Savaşı sırasında hastane, işgal sırasında ise Yunan kuvvetleri tarafından hapisane olarak kullanılmıştır. Bu yüzden Kurtuluş savaşı süresince eğitim ve öğretime kapalı olmuştur. Cumhuriyet'in ilanının ardından Turan İlkokulu olarak hizmet vermeye devam eder (Kedik Ertuğrul, 2005: 464; Çabuk vd., 2007: 33).

Yapı, 1930 yılında Eskişehir lisesine, daha sonra Eskişehir defterdarlığına, 1955 yılında da Milli savunma Bakanlığı'na devredilmiştir. Bu çerçevede 1977 yılına kadar askerlik şubesi olarak kullanılan yapı, 1980 yılına kadar boş kalmıştır. Daha sonra Anadolu üniversitesi tarafından restore edilen Turan Numune Mektebi binası 23 Nisan 1994 tarihinde Anadolu Üniversite Cumhuriyet Tarihi Müzesi haline getirilmiştir (Kedik Ertuğrul, 2005: 464; Çakır, 2009: 67).

Tamamı yığma olan yapının dış duvarları bodrum katta taş, zemin ve birinci katta tuğla malzemedен yapılmıştır. İç duvarlar bağdadi döşeme, merdiven tavan ve kapılar ahşap iken Müzeye dönüştürülmesi sürecinde yapının içi betonarme olarak yeniden inşa edilmiştir (Çabuk vd., 2007: 33).

Yapının genel mimari görüntüsü, 1908 II. Meşrutiyet dönemi ile birlikte karşımıza çıkan Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi özelliklerini gösterir (Gedik Ertuğrul, 2005: 463). Yapı, 1981 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından tescil edilmiştir (Çabuk vd., 2007: 33).

Malhatun Mektebi: Eskişehir Odunpazarı sit alanında yer alır. Kurşunlu külliyesinin hemen yanındadır. 1924-1925 yıllarında Nilüfer Malhatun Kız Mektebi olarak inşa edilen yapı, 1970 kadar eğitim amaçlı kullanılmıştır (Sarıöz. 1997: 86). 1988 yılında boş ve harap olan yapı restore edilerek Etnografya Müzesine dönüştürülmüştür. Bu arada yapının bir bölümü de Malhatun Kütüphanesi olarak kullanılmıştır (Kedik Ertuğrul, 2005: 465).

Eğimli bir araziye oturtulmuş olan yapı güneyden bodrum üzerine tek katlı, kuzeyden ise iki katlı olarak görülmektedir. Yapı T planlıdır ve günümüzde teşhir amaçlı olarak biçimlendirilmiştir. Yapıda yol hizasından iki kollu merdivenle yükseltilmiş bir ana giriş ve kuzey cephede bodrum katta ikinci bir giriş bulunmaktadır (Kedik Ertuğrul, 2005: 465).

Yapının her cephesinde farklı bir düzenleme söz konusudur. Bodrum katta dikdörtgen, zemin katta sivri kemerli pencereler ve bunların altında dikdörtgen panolar bulunmaktadır. Yapı Yığma sistemde tuğla ile inşa edilmiştir. Kıрма çatıyı ahşap destekli çitalarla geometrik süslemelerin oluşturduğu geniş bir saçak çevrelemektedir. Yapı, 1981 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından tescil edilmiştir (Çabuk vd., 2007: 40). Malhatun mektebinin de Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi özelliklerini gösterdiği görülmektedir.

Atatürk Lisesi: Atatürk Lisesi Odunpazarı sit alanı içerisinde yer almaktadır. Yapı 1915 yılında hükümet binası olarak tasarlanmış ve 1936 yılında tamamlanmıştır. Ancak yapı hiçbir zaman hükümet konağı olarak kullanılmamıştır. Eskişehir’de eğitim binasına ihtiyaç duyulmasından dolayı Atatürk’ün emri ile orta öğretime hizmet veren bir yapıya dönüştürülmüştür (Çabuk vd., 2007: 40).

Atatürk Lisesi'nin, dönemin çok katlı yapı gruplarının genel özelliklerini gösteren ritmik pencere düzeni, simetrik cephe düzeni, sivri kemerlerle geçilen pencere açıklıkları, kütleli olarak vurgulanmış girişler, cephe düzenindeki anıtsallık, yalın ahşap payandalarla desteklenmiş saçaklıkları dikkat çekicidir. Yapı, 1981 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından tescil edilmiştir (Çabuk vd., 2007: 26).

3.2.4.3. Hamamlar

Sıcak suları eski çağlardan beri kullanılan Eskişehir, şifalı Phrygia-Salutaris olarak bilinen bölgede bulunmaktadır. Grek yazarı Athenaios; Dorylaion civarındaki sıcak suların büyük zevkle içildiğinden söz eder (Albek, 1991: 7). Eskişehir'in sahip olduğu sıcak sular; içerdiği madenler açısından oldukça zengindir. En çok kalsiyum sülfat içerir (Banger, 2003: 31). Eskişehir hamamları tedavi amacıyla değil, daha çok yıkanma amaçlı kullanılmaktadır (Şimşek, 2003: 172).

Erler Hamamı: Erler Hamamı, Eskişehir il merkezinde yer alan Hamamyolu Caddesi'ndedir. Kitabesi ve vakfiyesi bulunmayan yapının, inşa tarihi tam olarak bilinmemektedir. Ancak Vakıflar Bölge Müdürlüğüne yapılan çalışmada, yapı 15. yüzyıla tarihlenmiştir. Dikdörtgen planlı yapının etrafı dükkânlarla çevrili olduğu için, dış cephesi görülmemektedir (Altınsapan, 2009: 23).

Alçık Hamamı: Alçık Hamamı, Eskişehir il merkezinin Köprübaşı semtindedir. Kitabesi bulunmayan yapı, Vakıflar Genel Müdürlüğü kayıtlarında 18. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Kubbeli, üç eyvanlı ve tek köşe hücreli bir plana sahiptir (Altınsapan, 2009: 8).

Hüsrev Paşa (Han) Hamamı: Eskişehir'e bağlı Han ilçesinde yer almaktadır. Kitabesi bulunmayan yapının kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak Vakıflar Genel Müdürlüğü kayıtlarında, Sadrazam Hüsrev Paşa Vakfiyesi'ne kayıtlı olduğu, dolayısıyla da banisinin Sadrazam Hüsrev Paşa olduğu anlaşılmaktadır. Burada hareketle hamamın 17. yüzyılda inşa edildiğini söyleyebiliriz. Yapı, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen şeklinde, içten kubbeli, enine sıcaklıklı ve çift halvetli bir palana sahiptir. Hamam, 2007

yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir (Altınsapan, 2009: 56-57).

Hara (Mahmudiye) hamamı: Eskişehir'e bağlı Mahmudiye ilçe merkezindedir. İnşa tarihi bilinmeyen yapının, Hara adını taşıyor olması, II. Mahmud'un 1816 yılında kurdurduğu Mahmudiye Harası ile birlikte inşa edildiğini söylemek mümkündür (Güneş ve Yakut, 2007: 76). Yapı, kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlıdır (Altınsapan, 2009: 70).

Selçuklu (Seyitgazi) hamamı: Seyitgazi ilçe merkezinde yer alan hamam, 1207-1208 yılları arasında Ümmühan Hatun tarafından yaptırılmıştır. Keme taş malzemedен, çokgen bir kaide üzerine oturmuş kubbeli bir yapıdır. Cumhuriyet döneminde restore edilmiştir (Bahçe ve Coşkun, 2006: 90).

Sücaeddin (Seyitgazi) hamamı: Seyitgazi ilçesine bağlı Arslanbeyli Köyü'ndedir. 1515 yılında Osmanlılar Dönemi'nde yaptırılmıştır. Yapı, dikdörtgen planlı ve iki eyvanlıdır. Çatısı kubbe örtülüdür. Soğukluk, sıcaklık ve külhan bölmeleri vardır. Hamam harap haldedir (Kayar ve diğeri, 2006: 30).

Gavur (Sivrihisar) hamamı: Sivrihisar ilçe merkezindedir. Yapının kitabesi günümüze kadar ulaşmamıştır. Ancak kare biçimindeki kitabe boşluğu hala mevcuttur. Vakfiyesi bulunmayan yapının, sıcaklık bölümünün kuzeybatı ve güneydoğu köşesinde yer alan halvet hücrelerinin giriş kapıları üzerinde 1867-1868 tarihleri yazılıdır. Dolayısıyla yapının 19. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığı söylenebilir. Dıştan dikdörtgen planlı olan yapı, haçvari, dört eyvanlı, köşe hücreli plan tipindedir. Yapının günümüze ılıkılık, sıcaklık, külhan ve su hazinesi bölümü ulaşmıştır (Altınsapan, 2009: 118). Ermenilerden kalma özelliği nedeniyle Gavur hamamı adı verilmiştir. Günümüzde kullanılmamaktadır.

Seyyidiler (Sivrihisar) hamamı: Sivrihisar ilçe merkezindedir. Kitabesi bulunmayan yapının kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak yapının Seyyid Nureddin'in kızı Seyyide Nuriye tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir. Konu ile ilgili çalışmalarda Seyyid Nureddin hakkında bazı menkıbeler dışında fazla bir bilgi edilemediyse de, kızı

Seyyide Nuriye'nin 15. yüzyılda yaşadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla yapıyı 15. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür. Dıştan dikdörtgen şeklindeki hamam, üç eyvanlı ve köşe hücreli bir plana sahiptir. Seyyidiler hamamı, geleneksel Osmanlı hamam mimarisine ait özellikler taşımaktadır. Bugünkü şeklini büyük ölçüde 1965-1967 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan restorasyon sonucunda almıştır (Altınsapan, 2009: 141-143).

Çardak (Hamamkarahisar) hamamı: Sivrihisar ilçesine bağlı Hamamkarahisar köyündedir. Söz konusu hamam, Roma döneminden kalma Antik hamamın yerine, Umur Bey tarafından 1174 yılında yaptırılmıştır (Dündar Akçay ve Yüncü: 2006: 197). Hamam, doğu-batı doğrultusunda birbirine bitişik sekizgen planlı, sekizgen prizma gövdeli, kadın ve erkeklere ayrılmış iki ayrı bölümden oluşur (Altınsapan, 2009: 161).

3.2.4.4. Sivil mimari yapılar

Eskişehir'de tarihi ve kültürel bakımdan özgün Türk sivil mimari yapıları, ağırlıklı olarak, Odunpazarı sit alanında ve Sivrihisar ilçesinde yer almaktadır (Özüdoğru vd., 2005: 12-15) Son yıllarda yapılan restorasyon çalışmaları, bu sivil mimari yapıların bir kısmının korunmasını sağladığı gibi, söz konusu mimari yapıların tarihi ve kültürel değerlerinin anlaşılması konusunda da önemli bir başlangıç olmuştur.

Çalışmanın Odunpazarı evleri başlığında, söz konusu evlerin genel özelliklerine değinilmişti. Dolayısıyla burada konuyu tekrar etmek yerine, Odunpazarı sit alanı ve Sivrihisar'da tarihi ve kültürel değeri ile dikkat çeken, birkaç sivil mimari yapı üzerinde durulacaktır.

Yeşilefendi Konağı (Osmanlı Evi): Odunpazarı Sit alanında yer alan yapı, 19. yüzyıla ait ahşap sivil mimarının tipik bir örneğidir. Cumhuriyet Dönemi birinci devre milletvekillerinden Halil İbrahim Efendi (Sipahioğlu)'ye ait olan ve "Yeşilefendi Evi" adıyla da tanınan ev, Atatürk'ün burada misafir edilmiş olmasından dolayı da ayrıca tarihi bir önem taşımaktadır (Çakır, 2009: 68).

Bağdadi tarzda inşa edilen bina bodrum ve zemin üzerine yükselen üst kattan ibarettir. Tavan, kapılar ve dolaplarda ahşap işçiliğın özenli yapımı dikkat çekmektedir. Cumbalı

ve ocaklı olan başoda, süslemeler bakımından diğer mekânlardan daha zengindir. Odunpazarı Belediyesi tarafından 2006'da restore edilen konak, 19. yüzyıl yaşantısını yansıtacak şekilde düzenlenmiş olup, aynı zamanda restoran olarak da kullanılmaktadır (Çakır, 2009: 68).

Zaimağa Konağı: Zaimağa Konağı, Sivrihisar ilçe merkezindedir. Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, Kurtuluş Savaşı sırasında bir süre bu konakta ikamet etmiştir. Bu arada 25 Mart 1922'de Bakanlar Kurulu'nu bu konakta toplamış. Daha sonra 29 Mart'ta Çay Birinci Ordu Karargâhı'na gitmek üzere konaktan ayrılmıştır (Dündar Akçay ve Yüncü, 2006: 198).

Zaimağa Konağı, Cumhuriyet Tarihi açısından taşıdığı önemin yanı sıra, iç ve dış mimarisiyle de önemli bir kültür mirasıdır. Geçtiğimiz yıllarda Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından restorasyon yapılmak üzere kamulaştırılmış, ancak restorasyon sırasında kaynak makinesinden çıkan kıvılcım sonucu yangın geçirmiştir. Restorasyonun uzamasına sebep olan söz konusu yangından sonra, çalışmalar tekrar başlatılmış ve konak aslına uygun olarak inşa edilerek Sivrihisar Belediyesine tahsis edilmiştir¹⁶.

3.2.4.5. Çeşmeler

Eski çağlardan beri çeşmeler, dini mimarinin ayrılmaz bir parçası olduğu kadar, aynı zamanda sosyal amaçlı yapılar olarak da görülmüştür (Doğru, 2002: 12). Türk-İslam mimarisinde mahalle halkının su ihtiyacını karşılayan çeşmeler, genellikle bir hayırsever tarafından yaptırılmıştır. Çeşme Kültürü Eskişehir kent merkezi, ilçeleri ve köylerinde de oldukça dikkat çekicidir. Bazı çeşmelerin halen hizmet verdiğini düşündüğümüzde, söz konusu kültürün devam ettiğini söylemek mümkündür.

Maşallah Çeşmesi: Eskişehir Odunpazarı Sit alanında yer alan Dede mahallesindedir. Restore edilen Maşallah Çeşmesi'nde sarı Sungur suyu akar. Hacı Hafız sokağının üst başında, dört yol ağzında bulunan Sarı Sungur suyunun deposundan, toprak künklerle,

¹⁶ http://www.eskisehir.gov.tr/index.php?option=com_content&task (Erişim tarihi: 09.05.2011).

Çengel Çeşme, Curnal Çeşme, Kara Havva Çeşme ve Müftü Camisi'ndeki çeşmeye taksim edildiği söylenmektedir (Doğru, 2002: 13).

Çoban Çeşmesi: Eskişehir Odunpazarı Sit alanında yer alan Dede mahallesindedir. Dede Mahallesi'nde aynı kaynaktan beslenen, beş ayrı Çoban Çeşmesi vardır. Çeşmeler arasında bir ya da iki sokak bulunur. Çoban Çeşmeleri, Çatak Deresi'nde bulunan çok sayıda pınarın suyu ile beslenir. Dede Mahallesi'nin sakinlerine göre, asıl Çoban Çeşmesi, Odunpazarı Mezarlığı'nın kapısının yanında bulunan ve Odunpazarı Belediyesi tarafından yeniden yaptırılarak hizmete sunulan çeşmedir (Doğru, 2006: 83).

Karapınar Çeşmesi: Karapınar Çeşmesi, Odunpazarı Sit alanında yer alan Karapınar Caminin Bahçe duvarına bitişiktir. Çeşmede, vakit namazlarına gelenler abdest aldığı gibi, çevrede oturanlar mahalle halkı da çeşmeden yararlanırlar çeşmedir (Doğru, 2006: 83).

Akdoğan Çeşmesi: Sivrihisar ilçe merkezinde yer alan Akdoğan Çeşmesi 15 yüzyılda Umur Bey tarafından yaptırılmıştır. 1952 yılından sonra yapıldığı düşünülen restorasyon, çeşmeye bakımlı bir görünüm kazandırmakla beraber, özgün formunu yitirmesine sebep olmuştur. Bu onarımda çeşme, çatı ile örtülmüştür (Altınsapan ve Parla, 2004: 361).

Akdoğan Çeşmesi, dikdörtgen planlıdır. Üzerine inşa edildiği kayalık arazi nedeniyle güneydoğu ve güneybatı köşeleri arasında çeşme yüksekliğinin yarısına yakın kot farkı bulunur. Çeşme dışa taşkın bir saçak ile örtülüdür. Üçü akmayan, bir akan dört musluğu vardır (Altınsapan ve Parla, 2004: 362).

Gecek Köyü Çeşmesi: Sivrihisar'a bağlı Gecek Köyünde yer alan çeşme, söz konusu köyde 1175'de cami ve medrese ile birlikte yaptırılmıştır (Eskişehir İl Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Raporu, 1994: 92). Dikdörtgen planlı olan çeşme, kesme taştan yapılmıştır. Üst tarafında dikdörtgen biçimli kitabe panosu, alt kısımda ise bir su oluğu yer alır (Altınsapan ve Parla, 2004: 61).

Çalçı Çeşmesi: Çeşme, Mihaliççık ilçesine bağlı Çalçı Köyü'ndedir. Çalçı Camisi'nin yakınındadır. Yazıtına göre, 1266 tarihinde yapılmıştır, dolayısıyla da Anadolu Selçuklu yapısıdır. Dikdörtgen planlı çeşme, düzgün kesme taş ile örülmüştür. Süslemeleri, kabartma işlenmiş bitkisel bezemeli madalyonlar ile geometrik bezemeli pano ve ağaç motiflerinden oluşur (Altınsapan ve Parla, 2004: 121).

Acı Çeşme: Eskişehir'e bağlı Han ilçe merkezinde bulunan çeşmenin, Selçuklu yapımı olduğu düşünülmektedir. Devşirme ve blok taşlardan inşa edilen çeşme, dikdörtgen planlıdır (Bahçe ve Coşkun, 2006: 88).

Meydan Çeşmesi: Eskişehir'e bağlı Han ilçe merkezinde yer alan çeşme 1281 yılında Selçuklular döneminde yapılmıştır. Dikdörtgen prizma şeklinde bindirme blok taşlardan yapılmıştır. 1826 yılında Mustafa Reşit Paşa tarafından restore edildiğini gösteren Osmanlıca bir kitabesi vardır.

3. 3. Müzeler

Tarihi ve kültürel değerleri olan nesnelerin toplanarak sergilendiği yerlere müze adı verilir. Bir başka ifadeyle; müzeler, kültür varlıklarını tespit eden, bilimsel metotlarla açığa çıkararak, inceleyen, değerlendiren, koruyan, tanıtan, sürekli ve geçici olarak sergileyen, halkın eğitimini yükselten ve dünya görüşünü geliştiren kurumlardır (Sezgin ve Karaman, 2009: 3). Müzelerin, bu önemli işlevlerinin yanında kültür turizmi açısından da önemli bir kaynak olduğunu söyleyebiliriz.

Müzeciliğin geçmişi çok eski olmakla birlikte, daha çok Rönesans döneminde gelişmeye başladığı bilinmektedir. Bu dönemde, sanatı ve sanatçıyı desteklemek adına çok sayıda sanat eseri satın alan koleksiyonculuk bugünkü müzelerin temelini oluşturmuştur. 18. yüzyılda Fransa'da Louvre Müzesi, İngiltere'de British Müzesi, dünyada müzeciliğin ilk ciddi örnekleri olmuştur (Sezgin ve Karaman, 2009: 3-5).

Ülkemizde müzecilik 19 yüzyılda, Osman Hamdi Bey'in çabalarıyla başladı. Cumhuriyet Dönemi'nde gerek arkeolojik kazıların yoğunlaşması, gerekse tarihi ve kültürel bilincin artması müzeciliğin önemini arttırdı. Günümüzde hemen hemen her

ilde ve bazı ilçelerde çok sayıda müzenin olduğu bilinmektedir. Nitekim çalışma konumuzu içeren Eskişehir ilinde de çok sayıda müze bulunmaktadır.

3.3.1. Arkeoloji müzesi

Arkeoloji müzesi, Eskişehir ve çevresinde toplanan taşınır kültür varlıkları ile 1944-1945 yıllarında Alaeddin Camii'nde bir depo müze şeklinde oluşturulmuştur. 1966 yılında Odunpazarı Semtinde bulunan Kurşunlu Camii Külliyesi'nde Eskişehir Müze Müdürlüğü resmen kurulmuş, teşhir ve hizmete açılmıştır. 1974 yılında Akarbaşı Mahallesi, Atatürk Bulvarında yapılan yeni binasında çalışmalarını sürdürmüştür (Çakır, 2009: 66).

Ancak 1999 depreminde müze binası önemli hasar görmesi nedeniyle yıkılmış ve Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ETİ Şirketler Grubu arasında imzalanan protokol uyarınca yeni müze binası inşa edilmiştir. Haziran 2011'de hizmete açılan müze, üç bloktan oluşmaktadır. A blokta laboratuvar, fotoğrafane, kafeterya, çocuk müzesi, kütüphane ve idari birimler vardır. B ve C blokları ile bahçe kısmında kültür varlıkları ve Arkeolojik eserler sergilenmektedir. Ayrıca sergi, konferans vb. etkinliklerin yapılabileceği çok amaçlı salon ve depo hizmet birimleri bulunmaktadır.

Arkeoloji Müzesi, satın alma, bağış ve müsadere yoluyla gelen eserler ile ağırlıklı olarak Eskişehir'de yapılan arkeolojik kazılarda çıkarılan eserlerden oluşan bir koleksiyona sahiptir. Müze teşhirinde yoğunluk olarak Dorylaion (Şarhöyük, Eskişehir-Merkez), Pessinus (Sivrihisar-Ballıhisar), Han Yeraltı Şehri, Yazılıkaya, Keçiçayırı, Çavlum Köyü Eski Hitit Nekropolü (Merkez-Alpu yolu), Demircihöyük (Çukurhisar yakınları), Küllüoba (Seyitgazi-Yenikent) gibi yerlerde yapılan bilimsel arkeolojik kazılar önemli buluntuları ile birlikte kronolojik olarak sergilenmektedir. Sergilenen eserler arasında mermer heykel ve heykelcikler, mimari parçalar, steller, pişmiş topraktan günlük kullanım kapları, idoller, cam kaplar ve boncuklar, metal kap ve silahlar, takılar, sikkeler bulunmaktadır. Müzesi'nde, Neolitik, Kalkolitik, Tunç, Hitit, Frig, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerini kapsayan yaklaşık 22.500 taşınır kültür varlığı bulunmaktadır. Müze'nin yaklaşık 1.800 m² kapalı alanında teşhir edilen yaklaşık 2.000 eser dışında kalan 20.500 eser 900 m²'lik müze depolarında

korunmaktadır (Arkeoloji müzesi müdür yardımcısı Emel Özçelik ile yüz yüze görüşme, 17 Haziran 2011).

3.3.2. Pessinus açık hava müzesi

Pessinus Açık hava Müzesi, Sivrihisar ilçesine bağlı Ballıhisar Köyü'ndedir. Bilindiği gibi Pessinus Antik kenti, Ana tanrıça Kybele'ye atfen kurulan bir kenttir. Burada yapılan arkeolojik kazılarda çıkarılan eserlerin bir kısmı Eskişehir Arkeoloji Müzesinde sergilenmektedir (Claerhout ve Devreker, 2008: 132; Çakır, 2009: 69).

Ancak taşınabilir olmayan bazı objeler, mezar stelleri, bezemeli mimari elemanlar, kırılmamış pithoslar Eskişehir Valiliği'nin desteği, Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nün ve Eskişehir Arkeoloji Müzesi'nin katkılarıyla 1988 yılında oluşturulan söz konusu Açık hava Müzesi'nde sergilenmektedir (Claerhout ve Devreker, 2008: 132; Çakır, 2009: 69).

3.3.3. Seyitgazi müzesi

Eskişehir Seyitgazi ilçesindeki müze, 13. yüzyılda inşa edilen ve Osmanlılar döneminde de bazı eklentiler yapılan Seyyid Battal Gazi Külliyesi'nin dersane ve müderris odasında hizmet vermektedir. 1966 yılında ziyarete açılmış, 1970 yılında ise yeniden düzenlenmiştir (Çakır, 2009: 69).

Müzedeki Roma döneminde yapılmış Herakles heykeli, pismiş toprak eserler, yöredeki antik kentlere ait mimari parçalar, mermer heykelcikler, sikke ve mühürler, ateşli ve kesici silahlar, sancak, kubbe âlemleri, şamdanlar, gümüş takılar, yöresel kıyafetler sergilenmektedir¹⁷. Müzenin, kapalı kısmının yanı sıra, söz konusu külliyesinin avlusunda, Roma ve Bizans dönemlerine ait mimari parçalar, sütunlar, sütun başlıkları, adak taşları ve Selçuklu dönemine ait mezar taşların sergilendiği bir başka kısmı daha vardır (Çakır, 2009: 69). Bu bölüm bir nevi Açık hava müzesi niteliğindedir.

¹⁷ <http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-45413/eski2yeni.html> (Erişim tarihi: 05.04.2011)

3.3.4. Yunus Emre müzesi

Yunus Emre 13. yüzyılda Anadolu'da yaşamış, ortaya koyduğu düşünce iklimiyle de günümüzde varlığını sürdüren önemli bir kişiliktir. İnsana ve insanı değerlere vurgu yapan Yunus Emre, bu evrensel düşünce yapısıyla dünya ile bütünleşmiş ve aynı zamanda Eskişehir ilinin önemli bir tanıtıcısı olmuştur (Sergen, 1991: 201).

Yunan işgali sırasında tahrip olan Yunus Emre'nin mezarı, 1949 yılında yeniden inşa edilmiştir. Bu mezar 13. yüzyıl Selçuklu mimari üslubuna göre yapılmış. Palmet dekorlu olan lahdi, birbirlerine kemerlerle bağlanmış, sekiz sütunlu ve etrafı açık olan anıt mezarın ortasına yerleştirilmiştir.

Eskişehir'in Mihalıçcık ilçesi Yunus Emre Köyü'nde yer alan bu anıt mezar, 1974 yılında Kültür Bakanlığı tarafından Yunus Emre Müzesi olarak ziyarete açılmıştır. 1982 yılında söz konusu müzeye, bir kültür evi, cami ve şadırvan eklemiştir. Kültür Evinde kurulan müzede, Yunus Emre'yi tanıtan kitaplar, Yunus Emre'nin dörtlüklerini içeren levhalar sergilenmektedir. Bunun yanı sıra müzede, Yunus Emre Zaviyesi'ne ait dört berat, yedi muhasebe kocanı, birinci ve ikinci mezarlarından nakil sırasında çekilmiş fotoğraflar ile bazı etnografik eserler de yer almaktadır¹⁸.

3.3.5. Anadolu Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi müzesi

Odunpazarı sit alanında yer alan müze, 1916 yılında Turan Numune Mektebi olarak açılmış ve daha sonraki süreçte askerlik şubesi olarak da hizmet vermiştir. Cumhuriyet Tarihi müzesi, söz konusu tarihi binada, 23 Nisan 1994 yılında Anadolu Üniversitesi tarafından açılmıştır (Eskişehir, 2010: 207).

Müzede Atatürk'ün giysileri, masa saati, tabak, çatal, bıçak, kaşık, kahve fincanları, ağızlığı, tespihi, bastonu, kılıcı, kırbacı, tabancası sergilenmektedir. Bunların dışında Çanakkale, İnönü, Sakarya, Büyük Taarruz savaşları, Kongreler ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına ait fotoğraflar ile Atatürk'e ait portreler de yer almaktadır. Ayrıca müzede Çanakkale ve Kurtuluş savaşlarında büyük hizmetleri olan Yavuz Kruvazörü,

¹⁸ <http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-45413/eski2yeni.html> (Erişim tarihi: 05.04.2011).

Muavenet-i Milliye, Nusret Mayın Gemisi, Alemdar Kurtarma Gemisi, Sütlüce Bandırma Vapuru ve Savarona gemilerinin maketleri de sergilenmektedir. Müzede Atatürk ile ilgili belgesel görüntüleri vardır. Bunun yanı sıra Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti konulu kitapların yer aldığı bir de kitaplık bulunmaktadır (Çakır, 2009: 67).

3.3.6. Anadolu Üniversitesi eğitim karikatürleri müzesi

Karikatür müzesi, Odunpazarı sit alanında yer almaktadır. Müze binası, 20. yüzyıl başlarında yapıldığı tahmin edilen, özgün Odunpazarı evleri mimari özelliğine sahip ahşap bir yapıdır. İki katlı olan yapı, Anadolu Üniversitesi tarafından restore edilerek 2004 yılında Karikatür Müzesi haline getirilmiştir (Çakır, 2009: 67).

Müzede, daimi sergi ve değişken sergi bölümleri, portreler odası, Türk karikatür ustaları odası, Eskişehirli karikatürcüler odası ile kitaplık bölümleri bulunmaktadır. Müzede karikatür çalışmalarının yapılabileceği mekânlar da tasarlanmıştır. Üst kattaki salonda müzenin karikatür arşivinde yer alan eserler sergilenirken, alt kat salonunda da güncel yerli ve yabancı karikatürcülerin eserlerine yer verilmektedir. Müzede araştırmacılara hizmet etmek amacıyla bir de kitaplık oluşturulmuştur¹⁹.

3.3.7. Anadolu Üniversitesi çağdaş sanatlar müzesi

Müze Anadolu Üniversitesi Yunus Emre kampüsü içerisinde yer almaktadır. Anadolu Üniversitesi'ne bağlı olan Çağdaş Sanatlar Müzesi, daha önceki yıllarda askeri kışla ve talimgâh olarak hizmet veren bina içerisinde yer almaktadır. I.Ulusal Mimarlık Dönemi yapılarının özgün bir örneği olan söz konusu bina, 2001 yılında Anadolu Üniversitesi tarafından restore edilerek Çağdaş Sanatlar Müzesi haline getirilmiştir (Atar, 2008: 10).

Müze binasında üç tane sergi salonunun yanı sıra, belgelikler ve yönetim bölümleri yer almaktadır. Müze koleksiyonunda 163'ü Türk ve 50'si yabancı olmak üzere, 213 sanatçının eseri sergilenmektedir (Eskişehir, 2010: 205).

¹⁹ http://www.ekm.anadolu.edu.tr/muze_hakkinda.htm (Erişim tarihi: 07.04.2011).

3.3.8. Çağdaş cam sanatları müzesi

Çağdaş Cam Sanatları Müzesi, Odunpazarı sit alanında yer almaktadır. Müze, Odunpazarı'nda Eskişehir Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilen ahşap bir konakta, Büyükşehir Belediyesi, Anadolu Üniversitesi ve Cam Dostları Grubu'nun iş birliği ile açılmıştır. 2007 yılında açılan müze, Türkiye'de cam sanatı alanında bir ilk olma özelliğine sahiptir. Müze sergi salonunda yerli ve yabancı çok sayıda sanatçının eseri sergilenmektedir (Akder, 2008: 15).

3.3.9. Lületaşı müzesi

Müze, yumuşaklığı, kolay işlenebilirliği nedeni ile eski çağlardan beri süs eşyası yapımında kullanılan ve sadece Eskişehir bölgesinde çıkarılan lüle taşıyı yurtiçi ve yurt dışında tanıtmak amacıyla, Yunus Emre Kültür Merkezi'nin bir bölümünde 1991 yılında açılmıştır. Ancak daha sonra müze 2008 yılında Kurşunlu Külliyesi'nde bulunan bir mekâna taşınmıştır (Çakır, 2009: 69).

Müzede, lüle taşından yapılmış çeşitli objeler, lüle taşı yapımında kullanılan aletler, yurtiçi ve yurtdışında açılan lüle taşı sergilerine katılan eserler ve lüle taşı heykel yarışmalarında yer alan heykelcikler sergilenmektedir (Çakır, 2009: 69).

3.3.10. Devlet demiryolları müzesi

Devlet Demiryolları Müzesi, Eskişehir İstasyon Caddesi'ndeki garda 1998 yılında açılmıştır. Müzede, demiryolunun Osmanlı döneminden günümüze kadar olan gelişimi; demiryolu örnekleri, belgeler ve fotoğraflarla sergilenmektedir (Eskişehir, 2010: 206).

Müzedeki eserlerin başında 19. yüzyılda buharlı lokomotiflerin kullandıkları aydınlatma feneri, demiryolu bakımında kullanılan personelin taşınması için insan gücü ile hareket eden pompalı drezin, buharlı lokomotiflere su sağlayan tender, tenderin suyunu karşılayan su cenderesi, trenlerin hareketini yolculara duyuran kampana, 19. yüzyıla ait karton biletler, yer numaraları ve makiniste hareket emrini ileten tren şefi borusu yer almaktadır²⁰.

²⁰ <http://www.kenthaber.com/ic-anadolu/eskisehir/merkez/Rehber/muzeler> (Erişim tarihi: 08.04.2011).

Ayrıca İstanbul-Edirne arasında 1856 yılında askeri amaçlı olarak kullanılan telgraf makinesi, iki istasyon arasındaki haberleşmeyi sağlayan 19. yüzyıl yapımı manyetolu telefon, manevralarda kullanılan işaret fenerleri, gemici feneri, karpit el lambası ve Osmanlı İmparatorluğu ile Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yapılan gar binalarının ve istasyonların fotoğrafları da sergilenmektedir (Çakır, 2009: 68).

3.3.11. Havacılık müzesi

Anadolu Üniversitesi Yunus Emre Kampüsü'nün karşısında ve aynı zamanda Ankara-İstanbul yolu üzerinde bulunan Havacılık Müzesi, 1998 yılında açılmıştır. Müze, kapalı ve açık olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Müzenin açık mekânında, havacılık tarihi açısından önemli çeşitli tip ve modellerde sivil ve askeri uçaklar sergilenmektedir. Müzenin kapalı mekânda ise, pilot giysileri, rozetler, maket uçaklar ve uçak motorları sergilenmektedir (Çakır, 2009: 69).

3.3.12. İnönü savaşları karargâh müzesi

Müze, Kurtuluş Savaşı'nın dönüm noktalarından biri olan İnönü savaşları sırasında, Batı Cephesi komutanı İsmet İnönü'nün Karargâh olarak kullandığı binada 2001 yılında açılmıştır (Eskişehir, 2010: 205).

Müzede, İnönü savaşlarını içeren fotoğraflar, İsmet İnönü ve diğer komutanların vermiş oldukları cephe emirleri, savaş alanından toplanan silah ve askeri malzemeler sergilenmektedir. Bunun yanı sıra müzede, İsmet İnönü'nün resmi üniformalarının kopyaları ve Eskişehir'deki müzelerden getirilen çeşitli etnografik eserler de yer almaktadır (Çakır, 2009: 67).

3.3.13. Seyitgazi bor ve etnografya müzesi

Müze, Eskişehir'in Seyitgazi ilçesinde yer almaktadır. Müze binası, Selçuklu dönemine ait bir hamam yapısıdır. Müzede, Etibor Genel Müdürlüğü'ne ve işletme müdürlüklerine ait bilgi ve fotoğraflar, bor madeni ile ilgili bilgiler, açık bor maden ocağı maketi ve bordan üretilen çeşitli sanayi ürünleri sergilenmektedir. Bunun yanı sıra, yöresel el sanatları, tarım aletleri ve ev eşyaları da sergilenmektedir (Eskişehir, 2010: 203).

3.4. Festivaller ve Özel Etkinlikler

3.4.1. Uluslararası Eskişehir festivali

Uluslararası Eskişehir Festivali, İlk kez 1995 yılında Zeytinoğlu Eğitim Bilim ve Kültür Vakfı tarafından düzenlenmiştir. Her yıl ekim ya da kasım ayında düzenlenen festival kapsamında, yerli ve yabancı sanatçıların konser ve gösterileri, resim yarışmaları, tiyatrolar, paneller, konferanslar, bale ve dans gösterileri, çocuklar için müzik, tiyatro, resim atölyesi çalışmaları yapılmaktadır.

Festival, 2001 yılından itibaren Zeytinoğlu Vakfı'nın da içinde bulunduğu Eskişehir Kentsel Gelişim Vakfı'nın katkılarıyla devam etmektedir. Söz konusu vakıfta, Zeytinoğlu Bilim Eğitim ve Kültür Vakfı'nın dışında Eskişehir Valiliği, Eskişehir Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Anadolu ve Osmangazi üniversiteleri yer almaktadır (Çakır, 2009: 70).

3.4.2. Uluslararası Eskişehir film festivali

1998 yılında, Anadolu Üniversitesi'nin 40. kuruluş yıldönümü programında yer alan ve daha sonraları "Sinema günleri" adı altında sürdürülen etkinlikler, 2007 yılında Uluslararası Eskişehir Film Festivaline dönüştürülmüştür.

Anadolu Üniversitesi'nin bünyesinde kurulan Anadolu Üniversitesi Sinema Kültürünü Geliştirme Birimi çatısı altında gelişmeye devam eden festival, bugüne kadar ulusal ve uluslararası düzeyde büyük başarılar kazanmış pek çok filmi, Eskişehir'in sanatseverleriyle buluşturmuştur. Ayrıca festival kapsamında sinema ustaları, sinema dersleri, atölye çalışmaları ve seminerler düzenlenmektedirler (Çakır, 2009: 70).

3.4.3. Uluslararası Yunus Emre kültür ve sanat festivali

Eskişehir Valiliği ve Yunus Emre Kültür Sanat Turizm Vakfı tarafından 1949 yılından beri düzenlenen Yunus Emre Kültür ve Sanat Festivali, büyük düşünür ve halk ozanı Yunus Emre'yi anmak, onun yerelden evrensele yönelen düşüncelerini ve bu anlamda günümüze ışık tutan insani duyarlılığını tanıtmak amacıyla yapılmaktadır. Festival daha

önce incelediğimiz Yunus Emre Müzesi'nin bulunduğu Mihalıççık ilçesine bağlı Yunus Emre Beldesi ve Eskişehir kent merkezinde düzenlenmektedir.

Festival, Yunus Emre Beldesi'nde yer alan Yunus Emre'nin kabrinin ziyareti ile başlar. Her yıl mayıs ayının ikinci haftasında gerçekleştirilen festival kapsamında, lise ve dengi okullar arası Yunus Emre şiirleri okuma günleri, Yunus Emre ve düşüncelerini konu alan çeşitli sempozyumlar, yöresel el sanatları sergileri, şairler ve âşıklar şöleni etkinlikleri düzenlenmektedir (Eskişehir İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Raporu, 1994: 110).

3.4.4. Nasrettin Hoca festivali

Nasrettin Hoca, 13. yüzyılda Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı Nasrettin Hoca (Hortu) köyünde doğan, güldürürken düşündüren ve aynı zamanda kara mizah yönüyle de dikkat çeken bir Anadolu düşünürüdür. Adına düzenlenen söz konusu Nasrettin Hoca Festivali, her yıl 3-10 haziran tarihleri arasında doğduğu Nasrettin Hoca (Hortu) köyünde, Sivrihisar ilçesinde ve Eskişehir kent merkezinde ulusal nitelikli gerçekleştirilen bir festivaldir.

Festival kapsamında, Sivrihisar ilçe merkezinde ve Nasreddin Hoca Köyü'nde, temsili Nasrettin Hoca'nın halkı selamlaması, Nasrettin Hoca fıkralarının dramatize edilmesi, halk oyunları ve mehteran grubu gösterileri, karikatür ve el sanatları sergileri, çeşitli paneller ve geleneksel Nasrettin Hoca pilavı ve helva ikramı etkinlikleri gerçekleştirilmektedir.

3.4.5. Diğer etkinlikler ve kutlamalar

Eskişehir'de, yukarıda incelediğimiz ulusal ve uluslararası festivaller dışında, yerel özellikleriyle dikkat çeken daha başka etkinlikler de vardır. Bunlar arasında; Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Yörük etkinlikleri, Seyyid Battal Gazi'yi Anma Töreni, Seyyid Sücaeddin-i Veli Anma ve Sevgi Günü, Ecdadı Anma Şöleni, Tepreş Şenlikleri, Karaçay Balkar Şenlikleri, Kayakent Çukurbağ Şenlikleri ve kilim festivali önemli bir yer tutar (Eskişehir, 2010: 166-167).

3.5. Geleneksel El Sanatlar

3.5.1. Lületaşı işlemeciliği

Lületaşı, Eskişehir ili civarında çıkarılan ve bu nedenle de kentin ismi ile bütünleşmiş bir taştır. Lületaşı yeraltından çıkarıldığında oldukça nemli ve yumuşaktır. Bu nedenle kolayca ve incelikle yontulabilir. Doğal nemini kaybederek kuruyan lületaşı çok hafif ama dirençli hale gelir (Banger, 2010: 2).

Eskişehir’de lületaşı işlemeciliğinin geçmişi oldukça eskidir. Ham lületaşı ihracatı 1800’lü yıllarda Eskişehir açısından önemliydi. Bir yüzyıl sonra, Avrupa ve Amerika’nın en büyük pipo firmaları, Eskişehirli pipo üreticileriyle işbirliği yapabilmek için birbirleriyle çekişme içinde olmuşlardır (Banger, 2010: 16–17).

Eskişehir lületaşı ustaları, geçmişten bugüne pipo başta olmak üzere, satranç takımı, bilezik, kolye, küpe, hayvan figürleri, mektup açacağı ve çeşitli süs eşyaları üretmektedir. Daha önceki yıllarda farklı atölyelerde üretimlerini sürdüren lületaşı ustaları, Odunpazarı sit alanında yer alan ve geçtiğimiz yıllarda restore edilerek Atlıhan El Sanatları Çarşısı haline getirilen ahşap bir mekânda, hem üretim hem de pazarlama imkânı elde etmişlerdir (Eskişehir, 2010: 213). Söz konusu Atlıhan El Sanatları Çarşısı, Eskişehir’e gelen turistlerin ya da hediyelik eşya almak isteyenlerin uğrak yeri haline gelmiştir.

3.5.2. Alpu savat (gümüş) işlemeciliği

Savat, gümüş işlemeciliğinde bir süsleme sanatıdır. Eskişehir Alpu’da söz konusu gümüş savat işlemeciliği yapılmaktadır. Savat ustası tasarladığı şekli, sanatını işleyeceği gümüş eşyanın üstüne kurşun ya da sabit kalemle çizer. Çizilen taslağın üstüne, çelik uçlu kılcal kalemle büyük bir titizlikle ince kanallar açar. Bir ölçü gümüş, dört ölçü bakır, dört ölçü kuşun ve biraz da kükürt 750 derecelik ısıda karıştırılarak savat adı verilen karışım elde edilir. Ancak her savat ustasının kendine has bir ölçüsünün olduğu da bilinmektedir. Savat daha önce açılan kanallara iyice sürülür, soğuduktan sonrada ege ile tesviye edilir ve keçe cilası ile de parlatılır (Koçkar, 1999: 35).

Savat işlemeciliği üzerinde Türk motifleri, padişah tuğraları ve mühürler yer almaktadır (Koçkar, 1999: 35). Yapılan eşyalar arasında baston, kama, kamcı, tütün tabakası, enfiye kutusu, ağızlık, at eyer takımları, kemerler, bilezikler, kolye, küpe, yüzük, kravat iğnesi, tabanca kabzası, yaka iğneleri, düğmeler, çay takımları yer alır.

3.5.3. Sivrihisar Cebesi ve incili küpe işlemeciliği

Eskişehir'in Sivrihisar ilçesinde 1800'lü yıllardan günümüze kadar önemini koruyan cebe ve incili küpe işlemeciliği, ilk zamanlar Ermeni ustalar tarafından üretilmiştir. Günümüzde eskisi kadar yaygın olmasa da, bu işlemecilik bölgede varlığını sürdürmektedir. Bu takılar, tamamı 22 ayar altın tel örgüsünden yapılmaktadır (Eskişehir, 2010: 214).

3.5.4. Kilim dokumacılığı

Eskişehir'in birçok ilçesinde kök boyalarla birbirinden özel kilimler dokunmaktadır. Bölgenin karakteristik motiflerinin doğal boyalarla bulunduğu bu kusursuz birliktelik tamamen el emeği ile üretilmektedir. Özellikle Dağküplü, Beyyayla, Kayakent ve Han'da farklı dokuma teknikleriyle üretilen kilimler, özgün motifleriyle dikkat çekmektedir (Eskişehir, 2010: 213).

3.5.5. Çömlekçilik

Anadolu'da, üretim tekniği bakımından geçmişi Neolitik döneme kadar giden çömlekçilik, günümüzde Eskişehir'in Mihaliççik ilçesine bağlı Sorkun köyünde benzer tekniklerle sürdürülmektedir. Sorkun köyündeki çömlek atölyelerinde güveç kabı, saç, testi ve çeşitli amaçlarla kullanılan kaplar üretilmekte ve başta Eskişehir olmak üzere diğer illere pazarlanmaktadır (Banger, 2007: 4).

3.6. Geleneksel Eskişehir Mutfağı

3.6.1. Toyga çorbası

Eskişehir mutfağının bilinen bir çorbadır. Toyga, tovga veya tonka adlarıyla bilinen çorbanın hazırlanışı bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Genellikle yapılışı şöyledir: 1/3 su bardağı nohut ve bir bardak dövme (buğday) su ile bir gün önceden ıslatılır. Sonra bunları yumuşayınca kadar et suyunda kaynatılır. Unu ve yoğurdu başka kapta ezip içine pişme suyundan birkaç kaşık koyarak ılıtılır. Yoğurtlu karışımı tencereye azar azar eklerken, çorba sürekli karıştırılır. Tuz katıp 10 dakika pişirilir. Yağı tavada eritilip nanesi eklenir. Sonra çorbanın üzerine gezdirilir (Kılıç vd., 2003: 242).

3.6.2. Kuru bamya çorbası

Eskişehir’de düğünlerde, davetlerde, bayramlarda ve özel günlerde bamya çorbası ikram edilmektedir. Bamya çorbasının yapılışı kısaca şöyledir: Kuru bamyayı elle ovuşturup çöplerinin dökülmesini sağlar. Daha sonra üzerini geçecek kadar su ilave edilir. İçine limon eklenip bamyalar yarı kıvamda haşlanır. Diğer taraftan kuru soğan minik minik doğranır. Kırmızı eti küçük küpler halinde kesilir. Yeteri kadar sıvı yağda etleri kavurup üzerine minik doğranmış soğanı ilave edip kavurmaya devam edilir. Soğanlar da yumuşayınca, domates salçası, karabiber, az tuz katılır. Kısık ateşte etler yumuşayana kadar pişirilir. Etler piştikten sonra üzerine yarı kıvamda haşlanan bamya katılır. Bir tutam çok ince kıyılmış maydanozu ve yarım limon suyunu da ilave edilir. Çorbanın suyunu ve tuzunu da ayarladıktan sonra tencerenin kapağını kapatıp kısık ateşte pişirilir²¹.

²¹ <http://www.eskisehirkulturturizm.gov.tr/belge/1-58575/yoresel-yemekler.html> (Erişim tarihi: 03.06.2011).

3.6.3. Tutmaç

Dutmaç, topak hamur olarak da bilinir. Yeşil mercimek ayıklanır, yıkanır ve suda iyice haşlanır. Üzerine su veya et suyu ilave edilerek kaynatılır. Sonra iki su bardağı erişte, (ev makarnası) ilave edilerek pişirilir. Pişen tutmacın üzerine sarmışaklı yoğurt ilave edilir, daha sonra tereyağı veya margarin eritilerek yarpuz (dağ nanesi) ve toz biber içine atılıp kavrulur ve yemeğe dökülür (Kılıç vd., 2003: 158).

3.6.4. Kelem (lahana) dolması

Kelem sarması düğünlerde ve kış aylarında yapılmaktadır. Lahanalar bir tencerede tuzlu suda erimeyecek şekilde haşlanır suyu süzülüp sıkılır. Ayrı bir kapta soğan rendelenir. Kıyma, ince bulgur ya da pirinç (beraberde kullanılır), salça, tuz, karabiber ile biraz su katılarak içi yoğrulup hazırlanır. Sonra yaprak sarması gibi lahanaları uygun şekle getirerek hazırlanan içle sarılır. Sarmaların üzerini kapatacak kadar su konur ve kısık ateşte pişirilir (Kılıç vd., 2003: 279).

3.6.5. Mercimekli bulgur pilavı

Eskişehir köylerinde en çok tercih edilen pilav çeşididir. Yeşil mercimek suyla haşlanır ve süzülür. Tencereye tereyağı ile ince ince doğranan soğan eklenir ve pembeleşene kadar kavrulur. Ardından salça ilave edilir. Bulguru, mercimeği de katıp birlikte biraz karıştırılır. Son olarak suyu, tuzu ve karabiberi katılır, suyunu çekinceye kadar pişirilir. (Kılıç vd., 2003: 304).

3.6.6. Mercimekli mantı

Mantı yeşil mercimekli, patatesli ve kıymalı yapılmaktadır. Mercimekli mantı Eskişehir yöresine ait bir lezzettir. Özelliği fırında pişmesi ve et suyuyla yumuşatılmasıdır. 1-1.5 su bardağı ayıklanmış yeşil mercimek haşlanır ve süzülür. 1 adet soğanı kavrulur ve mercimekleri eklenir, tuzu ve biberi ayarlanır. İç malzeme soğurken, yumurta, su ve tuzla yoğrulan hamurlardan yuvarlak bezeler yapılır ve açılır. Açılan hamur küçük kareler şeklinde kesilir. İç malzemedan 1 tatlı kaşığı kadar koyulur ve muska şeklinde kapatılır. Bir fırın tepsisine sıra sıra dizilir ve hafif pembeleşene kadar pişirilir. Fırından

çıkardıktan sonra sıcak et ya da tavuk suyuyla haşlanır. Sarımsaklı yoğurt ve erimiş tereyağı ile servis yapılır (Kılıç vd., 2003: 304).

3.6.7. Balaban

Tatar yemeği olan balaban, Tatarca bol anlamına gelmektedir. Yapılışı şöyledir: Dana kemikleri yaklaşık üç saat boyunca kaynatılır. Bu kemik suyu, ısıtılmış ve doğranmış özel pidelerinin üzerine dökülür ve fazla suyu süzülür. Diğer taraftan balaban köfteler ve bonfile şiş kızartılırken pidelerin üzerine inceltilmiş yoğurt konulur ve yine et suyu ile inceltilmiş salça sosu dökülür. Şiş ve köfteler pidelerin üzerine konulduktan sonra eritilmiş tereyağı üzerine dökülür. Maydanoz, domates ve ızgarada közleniş biberlerle sunulur.

3.6.8. Çibörek

Tatar şivesinde “Şıybörek, çibörek” olarak bilinmektedir Bir kapta un, tuz, su ilave edilerek kulakmemesi yumuşaklığı kıvamında hamuru hazırlanır. Diğer kapta soğanlar rendelenerek, üzerine yağsız kıyma, tuz, karabiber ve su karıştırılarak harç hazırlanır. Meydana gelen hamurdan ceviz büyüklüğünde parçalar alınarak, yaklaşık 20 cm çapında daireler oluşturulacak şekilde hamurlar açılır. Hazırlanan harç, daire şeklinde açılmış olan hamurun üzerine yarım ay şeklinde ince bir tabaka halinde sürülür. Hamurun diğer kısmı harç sürülen tarafın üstüne kapatılır. Harcın dışarıya akması için yarım ay şekline gelen çiböreğin kenarları bir tabakla ya da kapatma tırtılı ile kesilir. Hazırlanan çibörekler daha önce derin bir tencerede kızdırılmış yağa atılarak, her iki tarafı da hafif pembeleşecek şekilde kızartılır (Gülensoy, 1982: 201).

3.6.9. Göbete

Un, yoğurt, yumurta, tuz ve su karıştırılarak hamur yoğrulur. Biraz dinlendirilen hamur küçük yumaklar halinde ayrılır. Her yumak ayrı ayrı açılarak, kurumaya bırakılır. Kuruyan yufkaların 10-12 kadarı, her birinin arası yağlanarak üst üste tepsiye dizilir. Kıyma, yağ ile kavrulur, ayıklanmış ve yıkanmış pirinç katılır, su eklenip pişirilir. Sonra karabiber katılarak karıştırılır. Ara malzeme olan iç yufkaların üzerine yayılır. Sonra diğer 10-12 kadar yufka yağlanarak tepsiye dizilir. Böreklerin hava almadan

pişmesi için yufkaların kenarları üste doğru katlanarak birbirine yapıştırılır. Üst kısmı biraz yağlanarak fırına verilir (Kılıç vd., 2003: 689).

3.6.10. Haşhaşlı gözleme

Un, su, tuz ile kulak memesi kıvamında hamur yoğrulur. Kavrulmuş, çekilmiş haşhaş sıvı yağla inceltir. İçine biraz tuz konulur. Hamurdan elma büyüklüğünde bezeler yapılır. Oklavayla, çok ince olmayan 25-30 cm. çapında yufka açılır. Üzerine hazırlanan haşhaş sürülür. Daha sonra 3-4 kat olarak katlanır. Böylece kare biçiminde, katı bir gözleme elde edilir. Gözleme, oklavayla, kare biçimi korunarak açılır. Toprak saçta, orta ateşte yavaş yavaş pişirilir²².

3.6.11. Ağzı açık

Un, su ve tuz ile hamur yoğrulur. Küçük yumaklara bölünür. Yumaklar oklavayla biraz açılır. İçine yağ sürüldükten sonra dört tarafı üst üste getirilerek kare şekli verilir. Daha sonra oklava ile tam olarak açılan yufkaya haşhaşlı yağ sürülür ve dört kenarından tekrar katlanır, oluşan dikdörtgen tekrar katlanır ve oklava yardımıyla açılır. Sonra kareler şeklinde 10x10 cm. boyutunda kesilerek elle biraz açılır, içine yumurta, peynir ve maydanozdan oluşan karışım konur ve mantı katlar gibi köşeleri birbirine yapıştırılır üst kısmı kapatılmaz. Üzerine haşhaşlı yağ ya da kaymaklı yoğurt sürülerek yağlanmış tepsiye dizilir ve fırında pişirilir (Kılıç vd., 2003: 66).

3.6.12. Met helvası

Adını çubuk (met) ve aşık kemiğiyle oynanan bir oyundan alan met helvası, met oyunu sonucunda yenilen tarafın helva çekmesiyle oluşan bir geleneğin ürünüdür. Un, yağ, şeker, limon ve su ile yapılan helvanın, kakaolusu ve vanilyalıdır.

²² <http://www.eskisehir.kulturturizm.gov.tr/belge/1-58575/yoresel-yemekler.html> (Erişim tarihi: 03.06.2011).

3.7. Rekreasyon Alanları

Son yıllarda, yerel yönetim tarafından yürütülen projelerin gerçekleştirilmesiyle kentte rekreasyon alanları açısından önemli gelişmeler sağlanmıştır. Eskişehir'deki bazı rekreasyon alanları şunlardır;

Haller Gençlik Merkezi: Yaş sebze ve meyve hali binası kullanılmadığı ve kötü bir görüntü yarattığı için yıkılması düşünülürken 2000 yılında asıl mimari yapısı bozulmadan Büyükşehir Belediye'si tarafından restore edilmiştir. Binada ağırlıklı ahşap, ferforje ve doğal taş hakimdir. Haller Gençlik Merkezi'nde Belediye'ye ait tiyatro, çeşitli dükkanlar, barlar, restoran ve kafeler vardır (Çakır, 2009: 65).

THY İnönü Uçuş Eğiti Merkezi: Atatürk'ün emri ile 1936 yılında 1200 dönümlük arazi üzerine kurulmuştur. Ülkemizin birçok sportif havacılık eğitiminin verildiği en önemli merkezlerdendir. İki adet toprak çim piste sahip olan merkezde, planör, paraşüt, yamaç paraşütü, mikrolayt, balon ve yelken kanat havacılık sporları eğitimi verilmektedir²³.

Sanat Merkezleri: Eskişehir'in sanat ve kültür kenti olarak anılmasının en büyük nedenlerinden biri hiç şüphesiz yerel yönetimin sanat tesislerine yapmış olduğu yatırımlardır. Senfoni orkestrası ve opera gösterilerinin yapıldığı, sergi salonları olan 600 kişilik kapasiteye sahip Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Kültür Sarayı, 202 kişilik kapasiteye sahip Büyükşehir Belediyesi Haller Gençlik Merkezi Tepebaşı Sahnesi önemli sanat merkezleridir²⁴.

Kent Park: Eskişehir şehirlerarası otobüs terminali ile gökmeşdan mahallesi arasında yaklaşık 300 bin metrekarelik bir alana kurulmuştur. Bünyesinde yapay plaj, iki açık yüzme havuzu, bir tane yarı olimpik kapalı yüzme havuzu, oyun grupları, kent evi, restoranlar, at binme alanları, gölet ve büfeler bulunmaktadır. Porsuk çayına kıyısı olan parkta, kültür ve sanat etkinlikleri gerçekleştirilmektedir²⁵.

²³ http://www.eskisehirrehberi.com/doga_118/doga_ve_spor_etkinlikleri (Erişim tarihi: 11.06.2011).

²⁴ http://www.eskisehir-bld.gov.tr/eskisehir_kultur.php (Erişim tarihi: 11.06.2011).

²⁵ http://www.eskisehir-bld.gov.tr/eskisehir_parklar (Erişim tarihi: 11.06.2011).

Bilim Sanat ve Kültür Parkı: Kütahya yolu Sazova mevkiinde yaklaşık 400 bin metrekairelik bir alanda oluşturulmuştur. Parkın içerisinde gölet, anfi tiyatro, korsan gemisi, masal kahramanlarından oluşan oyun grupları, engelli çocuklar için oyun alanları, içerisinde gözlemevi olan bilim deney merkezi ve masal şatosu bulunmaktadır.

Büyük Park: Gazi Yakup Satar caddesinde bulunmaktadır. Park alanında, 1200 ve 900 metrekairelik iki gölet, ss havuzu ve Yunus Emre'nin temsili mekânı bulunmaktadır.

Şelale Park: Çankaya mahallesi Şehit Mustafa Yıldız sokağında yer almaktadır. Yapay şelale, kafeterya, çocuk oyun alanı, seyir terası, yürüyüş yolları, restoran ve kafeterya bulunmaktadır.

Kentte, yukarıda ifade ettiğimiz parkların dışında, Eskişehir halkının özellikle ilkbahar aylarından itibaren hafta sonlarını değerlendirdikleri çok sayıda mesire yeri vardır. Bunlar arasında Bademlik, Orman fidanlığı, Hasırca, Sakarılıcaları, Sakarya Başı, Bentbaşı, Musaz, Şelale, Kalburcu ve Çatacık Ormanlarını sayabiliriz.

Üçüncü Bölüm

Yerli Turistlerin Eskişehir Kültür Turizmine İlişkin Algıları Üzerine Bir Araştırma

1. Araştırmanın Amacı

Eskişehir'in kültür turizmi potansiyeli; tarihi, kültürel değerleri ve doğal güzellikleriyle ele alındıktan sonra, kente gelen yerli turistlerin demografik özellikleri, seyahat özellikleri, amaçları, tercih ettiği etkinlikler ve aynı zamanda yerli turistlerin Eskişehir'in kültür turizm potansiyelinden ne ölçüde haberdar oldukları, yararlanma düzeyleri ve Eskişehir'e ilişkin algıları değerlendirilecektir. Ayrıca elde edilen bulgulardan yola çıkılarak, Eskişehir'in kültür turizmi potansiyelinden daha fazla yararlanılması için önerilerde bulunulacaktır.

2. Önemi

Dünya Turizm Örgütü 2010 yılı verilerine göre, 919 milyar dolar getiri ve 935 milyon turist ile turizm hareketlerinin %4-6 oranında büyüyeceği öngörülmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığının hazırlamış olduğu Türkiye Turizm Stratejisi (2023) ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın hazırlamış olduğu Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Kültür Özel İhtisas Komisyonu Raporlarında, artan turizm geliri ve turist sayısı bakımından Türkiye'nin payına düşeni artırma amacı doğrultusunda, turizm hareketlerini tüm yıla yaymak ve alternatif turizm çeşitlerinden biri olarak kültür turizm faaliyetlerini arttırmak gerektiği belirtilmiştir.

Bu çerçevede Eskişehir'in kültür turizmi potansiyelinin ortaya konulması, bundan ulusal ve uluslararası alanda yararlanma düzeyini artırılması; Kültür ve Turizm Bakanlığının hazırlamış olduğu Türkiye Turizm Stratejisini (2023) gerçekleştirmede önemli adımlardan biri olacaktır.

3. Araştırmanın Varsayımları ve Sınırlıkları

Araştırmanın varsayımları:

- Eskişehir’e gelen turistlerin, Eskişehir’i değerlendirecek kadar bilgi ve deneyim sahibi oldukları varsayılmıştır.
- Eskişehir’e gelen turistlerin değerlendirmelerinde objektif oldukları varsayılmıştır.

Araştırmanın Sınırlıkları:

- Araştırma 2011 yılı Temmuz –Ağustos ve Eylül ayları boyunca Eskişehir’e gelen ve en az bir gece konaklayan yerli turistler arasından seçilen örneklem ile sınırlı ve genelleme iddiası yoktur.
- Araştırma sonuçları sadece anketin uygulandığı Eskişehir destinasyonuna yönelik olup diğer destinasyonlar için genellenemez.

4. Araştırmanın Yöntemi

Üç bölümden oluşan çalışma iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşama, literatür taraması kapsamında kuramsal çalışma ve Eskişehir destinasyonunun tarihi, coğrafi özellikleri ve kültür turizmi potansiyelinin incelendiği aşamadır. Konu ile ilgili temel araştırma kaynakları, kitaplar, makaleler ve diğer bilimsel kaynaklar taranmıştır. Tez çalışmasının üçüncü bölümünü oluşturan ikinci aşamasında ise, hazırlanan anket formu yerli turistlere uygulanmış, elde edilen sonuçlar analiz edilmiş ve bulgular yorumlanmıştır.

4.1. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmada, değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek üzere farklı ana hipotezler ve her değişkenin ayrı ayrı test edildiği alt hipotezler oluşturulmuştur. Ana hipotezler;

H₁/H₀: Yerli turistlerin Eskişehir ilini ziyaret amaçları demografik özelliklerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.

H₂/H₀: Yerli turistlerin Eskişehir iline gelmeden önce il ile ilgili danıştıkları bilgi kaynakları, demografik özelliklerine göre farklılık gösterir / farklılık göstermez.

H₃/H₀: Yerli turistlerin Eskişehir iline geliş biçimleri medeni durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.

H₄/H₀: Yerli turistlerin Eskişehir ilini tanımlamaları cinsiyetlerine göre farklılık gösterir / farklılık göstermez.

H₅/H₀: Yerli turistlerin Eskişehir ilinde kalış süreleri aylık gelir düzeylerine göre farklılık gösterir / farklılık göstermez.

H₆/H₀: Yerli turistlerin kültürel bir destinasyon olarak Eskişehir ili algıları cinsiyetlerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.

H₇/H₀: Yerli turistlerin kültürel bir destinasyon olarak Eskişehir ili algıları medeni durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.

H₈/H₀: Yerli turistlerin kültürel bir destinasyon olarak Eskişehir ili algıları eğitim durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.

H₉/H₀: Yerli turistlerin kültürel bir destinasyon olarak Eskişehir ili algıları aylık gelir düzeylerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.

H₁₀/H₀: Yerli turistlerin kültürel bir destinasyon olarak Eskişehir ili algıları yaşa göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.

H₁₁/H₀: Yerli turistlerin Eskişehir ilini ziyaretlerine ilişkin memnuniyet durumları demografik özelliklerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.

4.2. Veri Toplama Tekniği

Çalışmada veri toplama tekniği olarak anket uygulanmıştır. ATLAS²⁶ tarafından daha önce uygulanmış, güvenilirliği ve geçerliği test edilmiş anket ile “Şehir turizmi ve kültür: Yabancı turistlerin kültürel bir destinasyon olarak İstanbul’u değerlendirmeleri üzerine bir araştırma” (Uca Özer, 2010) adlı doktora tezinden yararlanılarak amaca uygun sorular incelenmiş ve yeni bir anket formu oluşturulmuştur. Ankete son halini vermeden önce 40 kişi üzerinde pilot bir çalışma yapılmış, pilot çalışma sonrasında ankette kullanılıp ölçek şeklinde değerlendirilen 14. ve 15. soru grupları için güvenilirlik analizi yapılmış ve Cronbach Alpha’dan yararlanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda turistlerin, Eskişehir destinasyonunu seyahat deneyimlerine göre değerlendirdikleri 14. sorudaki ölçek ifadelerinin güvenilirliği $\alpha = 0,849$, Eskişehir destinasyonu kültürel algıları ile ilgili olan 15. sorudaki ölçek ifadelerinin güvenilirliği $\alpha = 0,716$ olarak bulunmuştur. Ölçek niteliğindeki bu ifadelerin güvenilirliği 0,00 – 0,40 arası güvenilir değil, 0,42 – 0,60 arası düşük güvenilirlikte, 0,61 – 0,80 arası oldukça güvenilir, 0,81 – 1,00 arası yüksek derecede güvenilir olarak değerlendirilmiştir (Özdamar, 2010). Dolayısıyla araştırmada kullanılan ölçekler güvenilir bulunmuştur. Pilot çalışmanın ardından anket formuna son şekli verilmiştir.

Ankette nominal ölçek, aralıklı ölçek düzeyinde sorular ve bir tane açık uçlu soru bulunmaktadır. Nominal ölçek düzeyinde oluşturulan 1, 2, 3, 4 ve 5. sorular turistlerin demografik özelliklerini (yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, aylık gelir), 6, 7, 8, 9 ve 11. sorular seyahat davranışı özelliklerini (daha önce gelip- gelmediği, nasıl geldiği, kalış süresi, konaklama yeri, ziyaret amacı), 10. soru bilgi kaynağı, 12. soru

²⁶ Avrupa Turizm ve Boş Zaman Eğitimi Birliği (ATLAS), uluslararası bir turizm ve eğitim birliğidir. Temel amacı; turizm ve boş zaman alanında uluslararası eğitim ve araştırma çalışmalarının geliştirilmesidir.

Eskişehir’i nasıl tanımladıkları, 13. soru katıldığı aktiviteler ve ziyaret ettiği yerleri belirlemeye yönelik sorulmuştur. Aralıklı ölçek düzeyinde hazırlanan turistlerin seyahat deneyimlerine yönelik cevapladıkları 16 kriter (1-Çok Kötü, 2-Kötü, 3-Orta, 4-İyi ve 5-Çok iyi), bir kültür destinasyonu olarak turistlerin Eskişehir algılarını ortaya koymak için hazırlanan 9 ifade (1- Kesinlikle Katılmıyorum, 2- Katılmıyorum, 3- Kararsızım 4- Katılıyorum ve 5- Kesinlikle Katılıyorum) ve memnuniyet durumlarını belirlemeye yönelik sorulan sorular (1-Kesinlikle Hayır, 2-Hayır, 3-Kararsızım, 4-Evet, 5-Kesinlikle Evet) 5’li likert ölçeği ile değerlendirilmiştir.

Rensis Likert tarafından geliştirilen Likert ölçeği, bir tutumsal obje ile ilgili en olumludan en olumsuz doğru oluşturulmuş ifadelere katılımcıların ne derecede katılıp katılmadıklarını belirlemeye çalışan bir ölçektir (Akyüz ve Sekreter: 2003, 128).

4.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, 2011 Temmuz- Ağustos-Eylül aylarında Eskişehir’e gelen ve en az bir gece konaklayan yerli turistlerdir. Evrenin büyüklüğü belirlenirken Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Enformasyon memuru Nesrin Gedik’ten alınan bilgiye göre 2010 yılı verilerinden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda 2010 yılında Eskişehir’e gelen turist sayısı 173.461’dir. Bu turistlerden 166.195’i yerli turisttir.

Örneklem büyüklüğü daha önceki çalışmalarda, araştırmacılara kolaylık sağlaması bakımından, 1000000 büyüklüğündeki bir evrende %95 güven seviyesine ulaşmak için hesaplanan örnek sayısı olan 384 olarak belirlenmiştir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan; 2007: 71-72). Araştırmada amaca uygun örneklem yöntemi kullanılmıştır.

4.4. Verilerin Toplanması

Hazırlanmış olan anket formları, Temmuz- Ağustos-Eylül ayı boyunca, Odunpazarı Sit Alanı, Kentpark, Sazova Bilim Kültür Sanat Parkı ve Seyitgazi ilçe merkezine gelen yerli turistler arasından seçilen 387 kişiye uygulanmıştır. Amaca uygun örneklem yöntemi kullanılarak yapılan anket toplam 500 adet basılmıştır. Hazırlanan anketler yedi anketör tarafından yüz yüze görüşmelerle turistlere doldurtulmuştur. Araştırma 387 anket üzerinden değerlendirilmiştir.

4.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizi bilgisayar ortamında SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 12,0 paket programında yapılmıştır. Tanımlayıcı veri analizinde; frekans, yüzde, ortalama, standart sapma analizlerinden yararlanılmıştır. Ölçek niteliğindeki değişkenlerin güvenilirlik analizi için Cronbach's Alpha'dan yararlanılmıştır. Turistlerin Eskişehir destinasyonunu seyahat deneyimlerine göre değerlendirdikleri sorudaki ölçek ifadelerinin güvenilirliği $\alpha= 0,853$, Eskişehir destinasyonu kültürel algıları ile ilgili olan sorudaki ölçek ifadelerinin güvenilirliği $\alpha= 0,686$ olarak bulunmuştur.

Sorulara yönelik analiz tekniğinin belirlenmesinde verilerin dağılımı incelenmiştir. Verilerin normal dağılım sergileyip sergilemediklerini belirlemek amacıyla çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri hesaplanmıştır. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ve +2 arasında olması verilerin normal dağılıma uyduğunun göstergesi olarak kabul edilmektedir. Verilere ilişkin çarpıklık ve basıklık değerlerinin istenilen aralıklarda ve grup varyanslarının da eşit olduğu görülmüştür. Dolayısıyla, normal dağılıma sahip olan bu verilerde parametrik analiz tekniklerinin uygulanabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu verilerde değişkenler arası farklılıkların incelenmesi amacıyla Ki-kare Testi kullanılmış; gruplar arasındaki farklılıkların incelenmesi amacıyla ise parametrik analiz tekniklerinden Bağımsız örneklem T-testi ve tek yönlü ANOVA Testi'nden yararlanılmıştır.

5. Bulgular ve Değerlendirme

5.1. Yerli Turistlerin Demografik Özellikleri ile İlgili Araştırma Bulguları

Anket formunu yanıtlayan yerli turistlerin medeni durumu, cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, ortalama aylık geliri, aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 2. Yerli Turistlerin Demografik Özellikleri

Medeni durum		
	n (kişi sayısı)	%
Evli	240	62
Bekâr	147	38
Toplam	387	100
Cinsiyet		
	n (kişi sayısı)	%
Kadın	195	50,4
Erkek	192	49,6
Toplam	387	100
Yaş		
	n (kişi sayısı)	%
25 ve altı	66	17,1
26-31	82	21,02
32-37	67	17,3
38-43	72	18,6
44-49	49	12,7
50 ve üzeri	51	13,2
Toplam	387	100
Eğitim durumu		
	n (kişi sayısı)	%
İlköğretim	21	5,4
Lise	118	30,5
Ön lisans	61	15,8
Lisans	149	38,5
Lisansüstü (Yüksek lisans/Doktora)	38	9,8
Toplam	387	100
Aylık Gelir		
	n (kişi sayısı)	%
0-1000TL	80	20,7
1001-2000TL	150	38,8
2001-3000TL	90	23,3
3001-4000TL	31	8
4000TL ve üzeri	36	9,3
Toplam	387	100

Araştırmaya katılan turistlerin medeni durumlarına bakıldığında, %62'si evli, %38'si ise bekar. Turistlerin %50,4'ü kadın, %49,6'sı erkek katılımcılardan oluşmaktadır.

Turistlerin yaş dağılımı incelendiğinde 26-31 yaş arası turistlerin % 21,2'lik oranla sıklık bakımından en fazla orana sahip oldukları, 38-43 yaş arası turistlerin %18,6'lık orana, 32-37 yaş arası turistlerin % 17,3'lük orana, 25 ve altı yaş grubu % 17,1'lik, 50 yaş ve üzeri 13,2'lik orana ve 44-49 yaş grubunda % 12,7'lik oranla en az sıklığa sahip olduğu görülmektedir.

Eğitim düzeyi bakımından dağılımında ise, %38,5'lik oranla lisans mezunu turistlerin en fazla, %30,5'lik oranla lise mezunu, %15,8'lik oranla ön lisans, %9,8'lik oranla lisansüstü, %5,4'lük oranla ise ilköğretim eğitim düzeyine sahip katılımcıların en az sıklığa sahip olduğu görülmektedir.

Gelir düzeyi bakımından incelendiğinde %38,8'sinin 1001-2000 TL arasında; %23,3'nün 2001-3000 TL arasında; %20,7'sinin 0-1000 TL arasında; %9,3'nün 4001 TL ve üzeri, %8'sinin 3001-4000 TL gelire sahip olduğu görülmektedir (Tablo 2).

5.2. Yerli Turistlerin Seyahat Davranışı Özellikleri, Bilgi Kaynakları, Eskişehir Destinasyonu Tanımlamaları ve Katıldıkları Aktivitelere İlişkin Araştırma Bulguları

Tablo 3. Yerli Turistlerin Seyahat Davranışı Özellikleri

Ziyaret sayısı		
	n(kişi sayısı)	%
İlk kez	192	49,6
2 kez ve daha fazla	195	50,4
Toplam	387	100
Ziyaret Şekli		
	n(kişi sayısı)	%
Bireysel	258	66,7
Tur	129	33,3
Toplam	387	100
Kalış Süresi		
	n(kişi sayısı)	%
1 gün	53	13,7
2-3 gün	192	49,6
4-5 gün	68	17,6
6-7 gün	37	9,6
8 gün ve daha fazla	33	9,6
Toplam	387	100,0
Konaklama Türü		
	n(kişi sayısı)	%
5 yıldızlı otel	53	13,7
4 yıldızlı otel	46	11,9
3 yıldızlı otel	100	25,8
2 yıldızlı otel	17	4,4
1 yıldızlı otel	4	1
Pansiyon	28	7,2
Belediye oteli	11	2,8
Akraba/arkadaş yanı	108	27,9
Misafirhane	20	5,2
Toplam	387	100,0
Ziyaret Amacı		
	n(kişi sayısı)	%
Tatil	98	25,3
İş	47	12,1
Spor	6	1,6
Kültürel nedenler	104	26,9
Akraba/arkadaş ziyareti	90	23,3
Toplantı/konferans	30	7,8
Alışveriş	12	3,1
Toplam	387	100,0

Ankete katılan yerli turistlerin % 50,4'ü iki kez ve daha fazla, %49,6'sı ise ilk kez Eskişehir'i ziyaret ettiğini belirtmiştir.

Ziyaret şekline bakıldığında, çoğunluğunu oluşturan % 66,7'sinin bireysel, % 33,3'nün ise tur organizasyonu ile ziyaret ettiği görülmektedir.

Yerli turistlerin %49,6'sı 2-3 gün arası, %17,6'sı 4-5 gün arası, % 13,7'si 1 gün, % 9,6'sı 6-7 gün arası, % 9,5'i ise 8 gün ve üzeri konakladıklarını ifade etmişlerdir.

Konaklama türü olarak en yüksek (% 27,7) oranla akraba, arkadaş yanını, (%25,8) oranla 3 yıldızlı otel, en düşük (%1) oranla 1 yıldızlı otel tercih ettikleri görülmektedir.

Ziyaret amacının en yüksek (% 26,9) oranla kültürel nedenler, en düşük (%1,6) oranla spor aktiviteleri olduğu görülmektedir (Tablo 3).

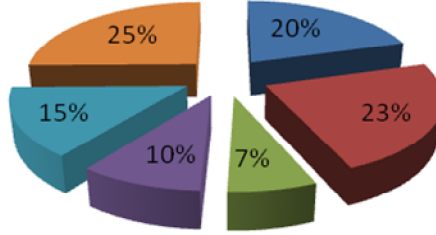
Tablo 4. Yerli Turistlerin Bilgi Kaynakları

Bilgi Kaynakları	Evet		Hayır	
	n (kişi)	%	n (kişi)	%
Önceki ziyaretler	115	29.7	272	70,3
İnternet	131	33.9	256	66,1
TV/Radyo	39	10.1	348	89,9
Gazete, dergi, seyahat kitapları	54	14	333	86
Seyahat acentası	82	21.2	305	78,8
Arkadaş, meslektaş, akrabalar	142	36.7	245	63,3

Seyahat ile ilgili bilgilerin hangi kaynaklardan elde edildiğine yönelik sorulan soruda birden çok seçeneğe cevap verilmiştir. Turistlerin verdiği yanıtlar incelendiğinde; en yüksek % 36,7'lik oranla arkadaş, meslektaş, akrabalar, %33,9'luk oranla internet ve % 29,7'lik oranla önceki ziyaretler yer almıştır (Tablo 4).

Katılımcıların Bilgi Kaynakları

- Önceki ziyaretler
- TV/Radyo
- Seyahat acentesi
- İnternet
- Gazete, dergi veya kitap
- Arkadaş, meslektaş, akrabalar

Şekil 5. Yerli Turistlerin Bilgi Kaynakları Ortalamaları

Ankete katılan yerli turistlerin bilgi kaynakları ortalamalarına göre en yüksek % 25'lik oranla Arkadaş, meslektaş, akrabalarından bilgi edindikleri en düşük % 7'lik ortalama ile TV/radyodan bilgi edindikleri görülmektedir (Şekil 5).

Tablo 5. Yerli Turistlerin Eskişehir Destinasyonu Tanımlamaları

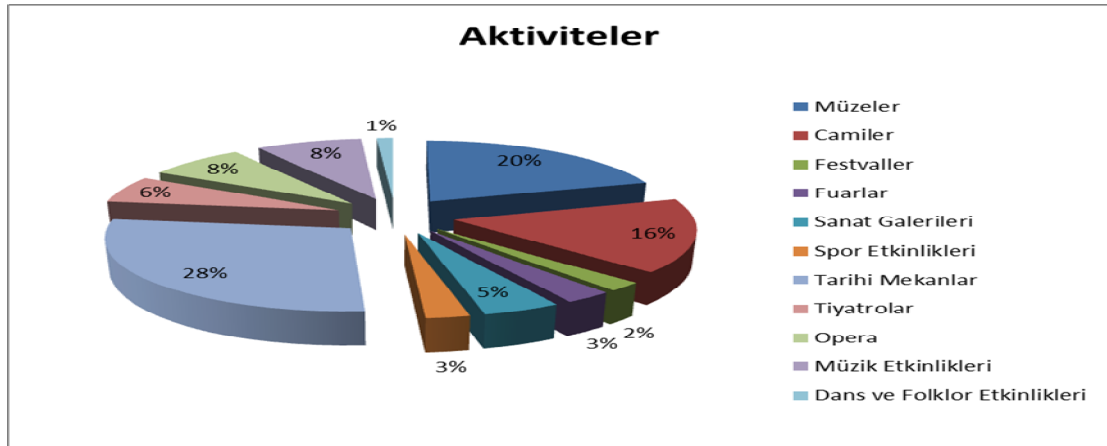
Destinasyon Tanımlamaları	n (kişi)	%
Sanayi kenti	24	6,2
İşçi kenti	6	1,6
Öğrenci-üniversite kenti	180	46,6
Kültür kenti	139	35,9
Ticaret ve hizmet kenti	38	9,8
Toplam	387	100,0

Eskişehir destinasyonunun tanımlamasına yönelik olarak yerli turistlerin verdiği cevaplar incelendiğinde, Eskişehir en yüksek (%46,6) oranla Öğrenci-üniversite kenti, (%35,9) oranla kültür kenti, en düşük (%1,6) oranla işçi kenti olarak tanımlanmıştır.

Tablo 6. Yerli Turistlerin Ziyaret Ettiği Kültürel Mekanlar ve Katıldığı Aktiviteler

Kültürel Mekanlar ve Katıldığı Aktiviteler	Evet		Hayır	
	n (kişi)	%	n (kişi)	%
Müzeler	195	50,4	192	49,6
Camiler -Kiliseler	158	40,8	229	59,2
Festivaller	20	5,2	367	94,8
Fuarlar	27	7,0	360	93
Sanat Galerileri	44	11,4	343	88,6
Spor Etkinlikleri	25	6,5	362	93,5
Tarihi Mekanlar	270	69,8	117	30,2
Tiyatrolar	59	15,2	328	84,8
Opera	72	18,6	315	81,4
Müzik Etkinlikleri	78	20,2	309	79,8
Dans ve Folklor Etkinlikleri	12	3,1	375	96,9

Ziyaret ettiği kültürel mekanlar ve katıldığı aktiviteler ile ilgili sorulan soruda birden çok seçeneğe cevap verilmiştir. Turistlerin verdiği yanıtlar incelendiğinde; en yüksek % 69,8’lik oranla tarihi mekanlar, %50,4’lük oranla müzeler, en düşük % 3,1’lik oranla dans ve folklor etkinliklerine katıldıkları belirlenmiştir (Tablo 6).

Şekil 6. Yerli Turistlerin Ziyaret Ettiği Kültürel Mekânlar ve Aktivitelere Katılma Ortalamaları

Yerli turistlerin ziyaret ettiği kültürel mekânlar ve aktivitelere katılma ortalamalarına göre en yüksek % 28’lik ortalama oranla tarihi mekanları ziyaret ettikleri, en düşük ise % 1’lik ortalama oranla ile Dans ve Folklor Etkinliklerine katıldıkları görülmektedir.

5.3. Yerli Turistlerin Seyahat Deneyimlerine Göre Eskişehir Destinasyonu Değerlendirmelerine İlişkin Araştırma Bulguları

Tablo 7. Yerli Turistlerinin Seyahat Deneyimine Göre Eskişehir Destinasyonunu Değerlendirmeleri

Kriterler	Çok Kötü		Kötü		Orta		İyi		Çok İyi	
	n (kişi)	%	n (kişi)	%	n (kişi)	%	n (kişi)	%	n (kişi)	%
Manzara/doğal çekicilikler	5	1,3	9	2,3	84	21,7	184	47,5	105	27,1
Tarihi çekicilikler	2	0,5	10	2,6	76	19,6	172	44,4	127	32,8
Kültürel çekicilikler	0	0,0	8	2,1	64	16,5	168	43,4	147	38,0
Yiyecek içecek hizmetleri	1	0,3	9	2,3	81	20,9	132	34,1	164	42,4
Konaklama tesislerinin kalitesi	1	0,3	10	2,6	69	17,8	158	40,8	149	38,5
Yöresel yemekler	0	0,0	13	3,4	61	15,8	120	31,0	193	49,9
Eğlence ve gece hayatı	5	1,3	22	5,7	52	13,4	80	20,7	228	58,9
Yerel festivallerin varlığı/imkanı	9	2,3	41	10,6	95	24,5	126	32,6	116	30,0
Turistik çekiciliklerin çeşitliliği	3	0,8	21	5,4	93	24,0	170	43,9	100	25,8
Trafik alt yapısı	57	14,7	64	16,5	128	33,1	79	20,4	59	15,2
Can ve mal güvenliği	6	1,6	18	4,7	63	16,3	161	41,6	139	35,9
Temizlik ve hijyen	9	2,3	20	5,2	68	17,6	156	40,3	134	34,6
Alışveriş imkanları	2	0,5	7	1,8	28	7,2	121	31,3	229	59,2
Yerel halkın konukseverliği	2	0,5	14	3,6	86	22,2	111	28,7	174	45,0
Yerel turlar / geziler	8	2,1	35	9,0	121	31,3	139	35,9	84	21,7
Hediyelik eşya ve el sanatları	7	1,8	13	3,4	67	17,3	154	39,8	146	37,7

Yerli turistlerin seyahat deneyimlerine göre cevapladıkları kriterler incelendiğinde; Manzara ve doğal çekicilikleri % 3,6 oranında kötü % 74,6 oranında iyi, tarihi çekicilikleri % 3,1 oranında kötü % 77,2 oranında iyi, kültürel çekicilikleri % 2,1 oranında kötü % 81,4 oranında iyi, yiyecek ve içecek hizmetlerini % 2,6 oranında kötü

% 76,5 oranında iyi, konaklama tesislerinin kalitesini % 2,9 oranında kötü % 79,3 oranında iyi, yöresel yemekleri% 3,4 oranında kötü % 80,9 oranında iyi, eğlence ve gece hayatını % 7 oranında kötü % 79,6 oranında iyi, yerel festivallerin varlığı ve imkânlarını % 12,9 oranında kötü % 62,6 oranında iyi, turistik çekiciliklerin çeşitliliği % 6,2 oranında kötü % 69,7 oranında iyi, trafik alt yapısını % 31,2 oranında kötü % 35,6 oranında iyi, can ve mal güvenliğini % 6,3 oranında kötü % 77,5 oranında iyi, temizlik ve hijyeni % 7,5 oranında kötü % 74,9 oranında iyi, alışveriş imkanlarını % 2,3 oranında kötü, % 90,5 oranında iyi, yerel halkın konukseverliğini % 4,1 oranında kötü % 73,7 oranında iyi, yerel turlar ve gezileri % 11,1 oranında kötü % 57,6 oranında iyi, hediyelik eşya ve el sanatlarını % 5,2 oranında kötü % 77,5 oranında iyi buldukları görülmektedir.

Tablo 8. Yerli Turistlerin Seyahat Deneyimlerine Göre Eskişehir Destinasyonu Değerlendirme Ortalamaları

	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Alışveriş imkanları	4,46	0,7521
Eğlence ve gece hayatı	4,30	0,9891
Yöresel yemekler	4,27	0,8470
Kültürel çekicilikler	4,17	0,7742
Yiyecek içecek hizmetleri	4,16	0,8518
Konaklama tesislerinin kalitesi	4,14	0,8185
Yerel halkın konukseverliği	4,13	0,9196
Hediyelik eşya ve el sanatları	4,08	0,9180
Tarihi çekicilikler	4,06	0,8197
Can ve mal güvenliği	4,05	0,9200
Temizlik ve hijyen	3,99	0,9697
Manzara ve doğal çekicilikler	3,96	0,8357
Turistik çekiciliklerin çeşitliliği	3,88	0,8801
Yerel festivallerin varlığı ve imkanı	3,77	1,0627
Yerel turlar ve geziler	3,66	0,9825
Trafik alt yapısı	3,04	1,2530

Yerli turistlerin seyahat deneyimlerine göre Eskişehir'i değerlendirmelerinin ortalamaları büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır (Tablo 8). Tablodan da görülebileceği

gibi, “alışveriş imkanlarını”, 4,46, “eğlence ve gece hayatını” 4,30, “yöresel yemekleri” 4,27 ilgili deneyimlere büyük oranda katılmaktadırlar. Aynı şekilde yerli turistler “kültürel çekicilikleri” 4,17, “yiyecek ve içecek hizmetlerini” 4,16, “konaklama tesislerinin kalitesini” 4,14, “yerel halkın konukseverliğini” 4,13, “hediyelik eşya ve el sanatlarını” 4,08, “tarihi çekicilikleri” 4,06, “can ve mal güvenliğini” 4,05 iyi bulduklarını belirtmektedirler. “Temizlik ve hijyeni” 3,99, “manzara ve doğal çekicilikleri” 3,96, “turistik çekiciliklerin çeşitliliği” 3,88, “yerel festivallerin varlığı ve imkânlarını” 3,77, “yerel turlar ve gezileri” 3,66 ortalamalarla iyi bulduklarını belirtmişlerdir. Yerli turistlerin “Trafik alt yapısını” ile ilgili kritere verdikleri cevaplar 3,04 ortalama ile olumsuz olarak değerlendirilebilir.

5.4. Yerli Turistlerin Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir Algılarına İlişkin Araştırma Bulguları

Tablo 9. Yerli Turistlerin Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İle İlgili İfadelere Katılıp Katılmama Durumları

Kültürel Bir Destinasyon Olarak	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyor		Kararsız		Katılıyor		Kesinlikle Katılıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Eskişehir tam anlamıyla kültürel bir şehir destinasyonudur	2	0,5	27	7,0	59	15,2	180	46,5	119	30,7
Eskişehir Türkiye deki diğer şehirlerle rekabet edecek potansiyele sahiptir	4	1,0	31	8,0	47	12,1	158	40,8	147	38,0
Kültürel ve tarihi kaynakları Eskişehir’i tercih etmemdeki en önemli nedenlerdendir	8	2,1	70	18,1	90	23,3	125	32,3	94	24,3
Eskişehir seyahatim tamamen kültürel amaçlıdır	34	8,8	121	31,3	68	17,6	97	25,1	67	17,3
Eskişehirdeki kültürel ve tarihi yapıların çok bakımsız ve ihmal edilmiş durumda olduğunu düşünüyorum	47	12,1	138	35,7	80	20,7	83	21,4	39	10,1
Kültürel bir şehir destinasyonu olarak Eskişehir’in tanıtımı etkili bir şekilde yapılmamaktadır	28	7,2	111	28,7	84	21,7	96	24,8	68	17,6
Kültürel ve tarihi yapıların korunması ve iyileştirilmesi Eskişehir turistik geleceği açısından olumlu olacaktır	4	1,0	10	2,6	35	9,0	164	42,4	174	45,0
Eskişehir genel olarak kültürel amaçlı beklentilerimi karşıladı.	3	0,8	21	5,4	71	18,3	193	49,9	99	25,6
Eskişehir’e ait kültür ile ilgili hoş deneyimlerim oldu	0	0,0	21	5,4	59	15,2	173	44,7	134	34,6

Yerli turistlerin kültürel bir destinasyon olarak Eskişehir ile ilgili ifadelerle katılıp katılmama durumları incelendiğinde; “Eskişehir tam anlamıyla kültürel bir şehir destinasyonudur” ifadesine % 7,5 oranında katılmadıkları % 77,2 oranında katıldıkları, “Eskişehir Türkiye deki diğer şehirlerle rekabet edecek potansiyele sahiptir” ifadesine % 9 oranında katılmadıkları % 78,8 oranında katıldıkları, “Kültürel ve tarihi kaynakları Eskişehir’i tercih etmemdeki en önemli nedenlerdendir” ifadesine % 20,2 oranında

katılmadıkları % 56,6 katıldıkları, “Eskişehir seyahatim tamamen kültürel amaçlıdır” ifadesine %40.1 oranında katılmadıkları % 42,4 oranında katıldıkları, “Eskişehir deki kültürel ve tarihi yapıların çok bakımsız ve ihmal edilmiş durumda olduğunu düşünüyorum” ifadesine % 47,8 oranında katılmadıkları % 31,5 oranında katıldıkları, “Kültürel bir şehir destinasyonu olarak Eskişehir'in tanıtımı etkili bir şekilde yapılmamaktadır” ifadesine % 35,9 oranında katılmadıkları % 42,4 oranında katıldıkları, “Kültürel ve tarihi yapıların korunması ve iyileştirilmesi Eskişehir turistik geleceği açısından olumlu olacaktır” ifadesine % 3,6 oranında katılmadıkları % 87,4 oranında katıldıkları, “Eskişehir genel olarak kültürel amaçlı beklentilerimi karşıladı” ifadesine % 6,2 oranında katılmadıkları % 75,5 oranında katıldıkları, “Eskişehir'e ait kültür ile ilgili hoş deneyimlerim oldu” ifadesine % 5,4 oranında katılmadıkları % 79,3 oranında katıldıkları görülmektedir (Tablo 9).

Tablo 10 Yerli Turistlerin Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algı Ortalamaları

Önermeler	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Kültürel ve tarihi yapıların korunması ve iyileştirilmesi Eskişehir'in turistik geleceği açısından olumlu olacaktır.	4,27	0,8134
Eskişehir'e ait kültür ile ilgili hoş deneyimlerim oldu.	4,08	0,8428
Eskişehir Türkiye'deki diğer kültürel şehirlerle rekabet edecek potansiyele sahiptir.	4,06	0,9552
Eskişehir tam anlamıyla kültürel bir şehir destinasyonudur.	4,00	0,8874
Eskişehir genel olarak kültürel amaçlı ihtiyaç ve beklentilerimi karşıladı.	3,94	0,8511
Kültürel ve tarihi kaynakları Eskişehir'i tercih etmemdeki en önemli nedenlerdendir.	3,58	1,1032
Kültürel bir şehir destinasyonu olarak Eskişehir'in tanıtımı etkili bir şekilde yapılmamaktadır.*	3,16	1,2258
Eskişehir seyahatim tamamen kültürel amaçlı idi.	3,10	1,2647
Eskişehir'deki kültürel ve tarihi yapıların çok bakımsız ve ihmal edilmiş durumda olduğunu düşünüyorum.*	2,81	1,1958
*Ters ifade olarak sorulmuş ve analizde olumlu ifade olarak değiştirilmiştir. (5=Kesinlikle katılıyorum, 1=Kesinlikle katılmıyorum) n=387		

Yerli turistlerin kültürel bir destinasyon olarak Eskişehir ili algı ortalamaları büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır (Tablo 10). Tablodan da görülebileceği gibi, “Kültürel ve tarihi yapıların korunması ve iyileştirilmesi Eskişehir turistik geleceği açısından olumlu olacaktır” 4,27 ifadesine büyük oranda katıldıkları, “Eskişehir'e ait kültür ile ilgili hoş

deneyimlerim oldu” 4,08, “Eskişehir Türkiye deki diğer şehirlerle rekabet edecek potansiyele sahiptir” 4,06, “Eskişehir tam anlamıyla kültürel bir şehir destinasyonudur” 4,00, “Eskişehir genel olarak kültürel amaçlı ihtiyaç ve beklentilerimi karşıladı” 3,94, “Kültürel ve tarihi kaynakları Eskişehir’i tercih etmem deki en önemli nedenlerdendir” 3,58 ifadelerine katıldıkları, Kültürel bir şehir destinasyonu olarak Eskişehir'in tanıtımı etkili bir şekilde yapılmamaktadır” 3,16, “Eskişehir seyahatim tamamen kültürel amaçlıdır” 3,10, “Eskişehir deki kültürel ve tarihi yapıların çok bakımsız ve ihmal edilmiş durumda olduğunu düşünüyorum” 2,81’lik ortalamalarla ifadelerine katılmadıklarını belirtmişlerdir.

5.5. Yerli Turistlerin Memnuniyet Durumlarına İlişkin Araştırma Bulguları

Tablo 11. Yerli Turistlerin Memnuniyet Durumları

	Kesinlikle Hayır		Hayır		Kararsız		Evet		Kesinlikle Evet	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Eskişehir seyahatinizden memnun musunuz?	2	0,5	2	0,5	17	4,4	210	54,3	156	40,3
Eskişehir’i arkadaş ve akrabalarınıza tavsiye eder misiniz?	1	0,3	3	0,8	19	4,9	175	45,2	189	48,8
Eskişehir’i tekrar ziyaret etmek ister misiniz?	3	0,8	2	0,5	15	3,9	170	43,9	197	50,9

Yerli turistlere yöneltilen Eskişehir seyahatinizden memnun musunuz? sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde % 1 oranında memnun olmadıkları, % 94,6 oranla memnun oldukları, Eskişehir’i arkadaş ve akrabalarınıza tavsiye eder misiniz? sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde % 1,1 oranında olumsuz % 94 oranında olumlu cevap verdikleri, Eskişehir’i tekrar ziyaret etmek ister misiniz? sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde % 1,3 oranında olumsuz % 94,8 oranında olumlu cevap verdikleri görülmektedir.

5.6. Yerli Turistlerin “Eskişehir Size Neyi Çağrıştırıyor?” Sorusuna Verdiği Yanıtlara İlişkin Araştırma Bulguları

Tablo 12. Eskişehir Size Neyi Çağrıştırıyor? Sorusuna Verilen Cevaplar

Eskişehir size neyi çağrıştırıyor?	n	%
Odunpazarı Evleri	57	14,7
Yılmaz Büyükerşen	42	10,9
Porsuk çayı	41	10,6
Lületaşı	41	10,6
Parklar (Sazova, Kentpark, Şelale Park vb.)	37	9,6
Eğlence ve gece hayatı	24	6,2
Hamamlar	20	5,2
Çiğbörek ve mantı	18	4,7
Üniversite	15	3,9
Çarşı ve alışveriş	15	3,9
Adalar	15	3,9
Müzeler	14	3,6
Kültür ve sanat (cam sanatları, opera, heykeller vb.)	14	3,6
Seyitgazi Türbesi	12	3,1
Yazılıkaya Anıtı	7	1,8
Tramvay	7	1,8
Eskişehirspor	3	0,8
Frigya Vadisi	5	1,3
Toplam	387	100,0

Yerli turistlerin “Eskişehir Size Neyi Çağrıştırıyor?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde; en yüksek % 14,7’lik oranla Odunpazarı Evleri, Bu oranı birbirine çok yakın değerlerle Yılmaz Büyükerşen, Porsuk çayı, lületaşı cevaplarının takip ettiği, en düşük ise %0,8’lik oranla Eskişehirspor dedikleri görülmektedir (Tablo 12).

5.7. Test Edilen Hipotezlerin Analiz Sonuçları

Tablo 13. Ki Kare ile Analiz Edilen Yerli Turistlerin Eskişehir İlini Ziyaret Amaçlarının Demografik Özelliklerine Göre Farklılaşmasının Kabul/Red Durumu

Hipotez		Kabul / Red
H₁/H₀ : Yerli turistlerin Eskişehir ilini ziyaret amaçları demografik özelliklerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.		
H_{1a}/ H_{0a}	Yerli turistlerin Eskişehir ilini ziyaret amaçları cinsiyetlerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{1b}/ H_{0b}	Yerli turistlerin Eskişehir ilini ziyaret amaçları medeni durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul
H_{1c}/ H_{0c}	Yerli turistlerin Eskişehir ilini ziyaret amaçları eğitim durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul
H_{1d}/ H_{0d}	Yerli turistlerin Eskişehir ilini ziyaret amaçları aylık gelir durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul
H_{1e}/ H_{0e}	Yerli turistlerin Eskişehir ilini ziyaret amaçları yaşlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul

Tablo 14. Yerli Turistlerin Ziyaret Amaçlarının Demografik Özelliklere Göre Farklılaşma Durumları

	Cinsiyet		Medeni Durum		Eğitim Durumu		Aylık Gelir		Yaş	
	X ²	p	X ²	p	X ²	p	X ²	p	X ²	P
Ziyarete Amacı	10,622	,101	19,724	,003**	36,784	,046*	45,271	,005**	46,585	,027*

**p < .01, *p < .05

Yerli turistlerin Eskişehir ilini ziyaret amaçları ile katılımcıların demografik özellikleri arasında anlamlı bir farkın olup olmadığının belirlenmesi amacıyla Ki-Kare Testi

yapılmıştır. Analiz sonucunda, yerli turistlerin ziyaret amaçları medeni durumlarına, eğitim durumlarına, aylık gelir düzeylerine ve yaşlarına göre farklılık gösterirken ($p < .05$); cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği ($p > .05$) ortaya çıkmıştır (Tablo 14).

Bu durumda, ilgili değişkenlerde H_1/H_0 hipotezi altında yer alan H_{1b}/H_{0b} , H_{1c}/H_{0c} , H_{1d}/H_{0d} ve H_{1e}/H_{0e} alt hipotezlerinde alternatif hipotez kabul edilip; sıfır hipotezleri reddedilirken; H_{1a}/H_{0a} hipotezinde alternatif hipotez reddedilip; sıfır hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 15. Ki Kare ile Analiz Edilen, Bilgi Kaynaklarının Yerli Turistlerin Demografik Özelliklerine Göre Farklılaşmasının Kabul/Red Durumu

Hipotez		Kabul / Red
H_2/H_0: Yerli turistlerin Eskişehir iline gelmeden önce il ile ilgili danıştıkları bilgi kaynakları , demografik özelliklerine göre farklılık gösterir /göstermez.		
H_{2a}/ H_{0a}	Yerli turistlerin Eskişehir iline gelmeden önce il ile ilgili danıştıkları bilgi kaynaklarından (önceki ziyaretler, internet, TV/radyo, gazete-dergi-kitap, seyahat acentesi, arkadaş-meslektaş-akrabalar) herhangi biri cinsiyetlerine göre farklılık gösterir /göstermez	Kabul
H_{2b}/ H_{0b}	Yerli turistlerin Eskişehir iline gelmeden önce il ile ilgili danıştıkları bilgi kaynaklarından (önceki ziyaretler, internet, TV/radyo, gazete-dergi-kitap, seyahat acentesi, arkadaş-meslektaş-akrabalar) herhangi biri medeni durumlarına göre farklılık gösterir /göstermez.	Kabul
H_{2c}/ H_{0c}	Yerli turistlerin Eskişehir iline gelmeden önce il ile ilgili danıştıkları bilgi kaynaklarından (önceki ziyaretler, internet, TV/radyo, gazete-dergi-kitap, seyahat acentesi, arkadaş-meslektaş-akrabalar) herhangi biri eğitim durumlarına göre farklılık gösterir /göstermez.	Kabul
H_{2d}/ H_{0d}	Yerli turistlerin Eskişehir iline gelmeden önce il ile ilgili danıştıkları bilgi kaynaklarından (önceki ziyaretler, internet, TV/radyo, gazete-dergi-kitap, seyahat acentesi, arkadaş-meslektaş-akrabalar) herhangi biri aylık gelir durumlarına göre farklılık gösterir /göstermez.	Kabul
H_{2e}/ H_{0e}	Yerli turistlerin Eskişehir iline gelmeden önce il ile ilgili danıştıkları bilgi kaynaklarından (önceki ziyaretler, internet, TV/radyo, gazete-dergi-kitap, seyahat acentesi, arkadaş-meslektaş-akrabalar) herhangi biri yaşlarına göre farklılık gösterir /göstermez.	Kabul

Tablo 16. Bilgi Kaynaklarının Yerli Turistlerin Demografik Özelliklere Göre Farklılaşma Durumları

Bilgi Kaynakları	Cinsiyet		Medeni Durum		Eğitim Durumu		Aylık Gelir		Yaş	
	X ²	p	X ²	p	X ²	p	X ²	p	X ²	p
Önceki ziyaretler	1,814	,178	,578	,447	8,425	,077	3,589	,464	8,687	,122
İnternet	1,158	,282	,246	,620	4,706	,319	1,728	,786	5,973	,309
TV/Radyo	,208	,649	1,761	,124	13,678	,008**	4,143	,387	4,282	,510
Gazete, dergi, kitap	,887	,346	5,155	,023*	5,260	,262	7,280	,122	7,175	,208
Seyahat acentesi	7,063	,008**	13,147	,000**	2,342	,673	10,654	,031*	34,218	,000**
Arkadaş, meslektaş, akrabalar	,561	,454	,443	,506	5,247	,263	5,980	,201	2,423	,788

**p < ,01, *p < ,05

Yerli turistlerin demografik özellikleri ile bilgi kaynakları arasında yapılan ki-kare testi sonuçlarına göre, katılımcıların eğitim durumu ($X^2 = 13,678$, $p = ,008$) ile bilgi kaynağı olarak TV/Radyo arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır, Cinsiyet ($X^2 = 7,063$, $p = ,008$), medeni durum ($X^2 = 13,147$, $p = ,000$), aylık gelir ($X^2 = 10,654$, $p = ,031$), ve yaş ($X^2 = 34,218$, $p = ,000$) sonuçları ile bilgi kaynağı olarak seyahat acentesi arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır, Katılımcıların medeni durumu ($X^2 = 5,155$, $p = ,023$) ile bilgi kaynağı olarak gazete, dergi veya kitaptan bilgi alma arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır.

Ki-kare testi sonuçlarına göre, yerli turistlerin cinsiyetlerinin Eskişehir'e gelişlerine yönelik bilgi kaynakları arasından "seyahat acentesi" üzerinde farklılık olduğu görülmektedir, Bu durumda, ilgili değişkenlerde H_2/H_0 hipotezi altında yer alan H_{2a}/H_{0a} alt hipotezinde alternatif hipotez kabul edilmiş; sıfır hipotezi reddedilmiştir.

Medeni duruma bakıldığında ise yerli turistlerin Eskişehir'e gelişlerine yönelik bilgi kaynakları arasında "gazete-dergi-kitap" ve "seyahat acentesi" üzerinde farklılık olduğu görülmektedir, Bu durumda, ilgili değişkenlerde H_2/H_0 hipotezi altında yer alan H_{2b}/ H_{0b} alt hipotezinde alternatif hipotez kabul edilmiş; sıfır hipotezi reddedilmiştir, Eğitim durumu ile bilgi kaynakları arasında "TV/Radyo" arasında farklılık olduğu görülmektedir, Bu durumda, ilgili değişkenlerde H_2/H_0 hipotezi altında yer alan H_{2c}/ H_{0c} alt hipotezinde alternatif hipotez kabul edilmiş; sıfır hipotezi reddedilmiştir, Aylık gelir ve yaş durumu ile bilgi kaynakları arasında "seyahat acentesi" arasında farklılık olduğu görülmektedir, Bu durumda, ilgili değişkenlerde H_2/H_0 hipotezi altında yer alan H_{2e}/ H_{0e} ve H_{2d}/ H_{0d} alt hipotezlerinde alternatif hipotezler kabul edilmiş; sıfır hipotezleri reddedilmiştir.

Tablo 17. Ki Kare ile Analiz Edilen Yerli Turistlerin Eskişehir İline Geliş Biçimlerinin Medeni Durumlarına Göre Farklılaşmasının Kabul/Red Durumu

Hipotez	Kabul / Red
H_3/H_0: Yerli turistlerin Eskişehir iline geliş biçimleri medeni durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red

Tablo 18. Yerli Turistlerin Eskişehir İline Geliş Biçimlerinin Medeni Durumlarına Göre Farklılaşması

Medeni durum		Geliş Biçimi		Toplam	X^2	P
		Bireysel	Tur			
Bekar Evli		106 (%72,1)	41 (%27,9)	147	3,159	,076
		152 (%63,3)	88 (%36,7)	240		
Toplam		258 (%66,7)	129 (%33,3)	387		

Yerli Turistlerin medeni durumları ile Eskişehir iline geliş biçimleri arasındaki farklılığı incelemek amacıyla yapılan ki-kare testi sonuçlarına göre, katılımcıların medeni durumu ($X^2 = 3,159$, $p = ,076$) ile geliş biçimleri arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır, Yerli turistlerin medeni durumlarının Eskişehir'e bireysel ya da turla gelişleri üzerinde anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir, Bu durumda, ilgili değişkenlerde H_3 hipotezi reddedilmiş; sıfır hipotezi kabul edilmiştir, Tablo18'de görüldüğü gibi, yerli turistlerin hem evli (%63,3) hem de bekar (%72,1) olanların çoğunluğunun Eskişehir iline geliş biçiminin bireysel olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 19. Ki Kare ile Analiz Edilen Yerli Turistlerin Eskişehir İlini Tanımlamalarının Cinsiyete Göre Farklılaşmasının Kabul/Red Durumu

Hipotez	Kabul / Red
H ₄ /H ₀ : Yerli turistlerin Eskişehir İlini tanımlamaları cinsiyetlerine göre farklılık gösterir / farklılık göstermez.	Kabul

Tablo 20. Yerli Turistlerin Eskişehir İlini Tanımlamalarının Cinsiyetlerine Göre Farklılaşması

Cinsiyet		Tanımlama					Toplam	X ²	P
		Sanayi	İşçi	Öğrenci	Kültür	Ticaret			
Kadın		9 (%4,6)	2 (% 1)	86 (%44,1)	73 (%37,4)	25 (%12,8)	195	6,641	,016*
	Erkek	15 (%7,8)	4 (%2,1)	94 (%49)	66 (%34,4)	13 (%6,8)			
		24 (%6,2)	6 (%1,6)	180 (%46,5)	139 (%35,9)	38 (%9,8)	387		

*p < ,05

Yerli turistlerin cinsiyetleri ile Eskişehir ilini tanımlamaları arasındaki farklılığı incelemek amacıyla yapılan ki-kare testi sonuçlarına göre, katılımcıların cinsiyetleri ($X^2 = 6,641$, $p = ,016$) ile Eskişehir'e yönelik tanımlamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumda, ilgili değişkenlerde H₄ hipotezi kabul edilmiş; sıfır hipotezi reddedilmiştir, Tablo 20'de görüldüğü gibi, yerli turistlerin hem kadın (%44,1) hem de erkek (%49) olanların çoğunluğunun Eskişehir iline yönelik yaptığı tanımlamalarda öğrenci kenti olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte büyük bir çoğunluğunun (%35,9) Eskişehir'i kültür kenti olarak tanımladığı görülmektedir.

Tablo 21. Ki Kare ile Analiz Edilen Yerli Turistlerin Eskişehir İlinde Kalış Sürelerinin Aylık Gelir Düzeyine Göre Farklılaşmasının Kabul/Red Durumu

Hipotez	Kabul / Red
H ₅ /H ₀ : Yerli turistlerin Eskişehir ilinde kalış süreleri aylık gelir düzeylerine göre farklılık gösterir / farklılık göstermez.	Kabul

Tablo 22. Yerli turistlerin Eskişehir İlinde Kalış Sürelerinin Aylık Gelir Düzeylerine Göre Farklılaşması

		Kalış Süresi					Toplam	X ²	P
		1 gün	2-3 gün	4-5 gün	6-7 gün	8 gün ve üzeri			
Aylık Gelir	0-1000 TL	16 (%20)	32 (%40)	15 (%18,8)	3 (%3,8)	14 (%17,5)	80	39,398	,001**
	1001-2000 TL	19 (%12,7)	73 (%48,7)	20 (%13,3)	26 (%17,3)	12 (%8)	150		
	2001-3000 TL	14 (%15,6)	50 (%55,6)	15 (%16,7)	5 (%5,6)	6 (%6,7)	90		
	3001-4000 TL	1 (%3,2)	21 (%67,7)	7 (%22,6)	1 (%3,2)	1 (%3,2)	31		
	4001 TL ve üzeri	3 (%8,3)	16 (%44,4)	11 (%30,6)	2 (%5,6)	4 (%11,1)	36		
		53 (%13,7)	192 (%49,6)	68 (%17,6)	37 (%9,6)	37 (%9,6)	387		

**p < ,01

Yerli turistlerin, aylık gelir düzeyleri ile Eskişehir ilinde kalış süreleri arasındaki farklılığı incelemek amacıyla yapılan ki-kare testi sonuçlarına göre, katılımcıların aylık gelir düzeyleri ($X^2 = 39,398$, $p = ,001$) ile Eskişehir ilinde kalış süreleri arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumda, ilgili değişkenlerde H₅ hipotezi kabul edilmiş; sıfır hipotezi reddedilmiştir. Tablo 22'de görüldüğü gibi, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun (%49,6) Eskişehir ilinde 2-3 gün kadar vakit geçirdiği ortaya çıkmıştır.

Tablo 23. T Testi ile Analiz Edilen Yerli Turistlerin Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının Cinsiyetlerine Göre Farklılaşmasının Kabul/Red Durumu

Hipotez		Kabul / Red
H6/H0: Yerli turistlerin kültürel bir destinasyon olarak Eskişehir ili algıları cinsiyetlerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.		
H6_a/ H0_a	Yerli turistlerin Eskişehir'in kültürel bir şehir destinasyonu olmasına yönelik düşünceleri cinsiyetlerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul
H6_b/ H0_b	Yerli turistlerin Eskişehir'in Türkiye'deki diğer kültürel şehirlerle rekabet edecek potansiyele sahip olmasına yönelik düşünceleri cinsiyetlerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul
H6_c/ H0_c	Yerli turistlerin Eskişehir'i kültürel ve tarihi kaynakları açısından tercih etmeleri cinsiyetlerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H6_d/ H0_d	Yerli turistlerin Eskişehir seyahatlerinin tamamen kültürel amaçlı olmasına yönelik düşünceleri cinsiyetlerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul
H6_e/ H0_e	Yerli turistlerin Eskişehir'deki kültürel ve tarihi yapıların çok bakımsız ve ihmal edilmiş durumda olmasına yönelik düşünceleri cinsiyetlerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H6_f/ H0_f	Yerli turistlerin kültürel bir şehir destinasyonu olarak Eskişehir'in tanıtımının etkili bir şekilde yapılmasına yönelik düşünceleri cinsiyetlerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H6_g/ H0_g	Yerli turistlerin kültürel ve tarihi yapıların korunması ve iyileştirilmesinin Eskişehir'in turistik geleceği açısından olumlu olacağına yönelik düşünceleri cinsiyetlerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H6_h/ H0_h	Yerli turistlerin Eskişehir'in genel olarak kültürel amaçlı ihtiyaç ve beklentilerini karşılamasına yönelik düşünceleri cinsiyetlerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul
H6_i/ H0_i	Yerli turistlerin Eskişehir'e ait kültür ile ilgili hoş deneyimlere sahip olmasına yönelik düşünceleri cinsiyetlerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul

Tablo 24. Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının Cinsiyete Göre Farklılaşma Durumları

Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının Cinsiyete Göre Farklılaşma Durumları	N	Ortalama	Standart Sapma	t	P
Eskişehir tam anlamıyla kültürel bir şehir destinasyonudur.	Kadın	195	4,15	3,601	,000**
	Erkek	192	3,83		
Eskişehir Türkiye'deki diğer kültürel şehirlerle rekabet edecek potansiyele sahiptir.	Kadın	195	4,17	2,236	,026*
	Erkek	192	3,95		
Kültürel ve tarihi kaynakları Eskişehir'i tercih etmemdeki en önemli nedenlerdendir	Kadın	195	3,66	1,349	,178
	Erkek	192	3,51		
Eskişehir seyahatim tamamen kültürel amaçlı idi.	Kadın	195	3,23	2,004	,046*
	Erkek	192	2,97		
Eskişehir'deki kültürel ve tarihi yapıların çok bakımsız ve ihmal edilmiş durumda olduğunu düşünüyorum.	Kadın	195	2,80	-0,274	,784
	Erkek	192	2,83		
Kültürel bir şehir destinasyonu olarak Eskişehir'in tanıtımı etkili bir şekilde yapılmamaktadır.	Kadın	195	3,13	-0,559	,576
	Erkek	192	3,20		
Kültürel ve tarihi yapıların korunması ve iyileştirilmesi Eskişehir'in turistik geleceği açısından olumlu olacaktır.	Kadın	195	4,32	1,261	,208
	Erkek	192	4,22		
Eskişehir genel olarak kültürel amaçlı ihtiyaç ve beklentilerimi karşıladı.	Kadın	195	4,04	2,354	,019*
	Erkek	192	3,83		
Eskişehir'e ait kültür ile ilgili hoş deneyimlerim oldu.	Kadın	195	4,24	3,724	,000**
	Erkek	192	3,92		

**p < ,01, *p < ,05

(5=Kesinlikle katılıyorum, 1=Kesinlikle katılmıyorum) n=387

Yerli turistlerin, kültürel bir destinasyon olarak Eskişehir ili algılarının cinsiyete göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini ortaya koymak amacı ile t testi uygulanmıştır. Yapılan t testi sonuçlarına göre “Eskişehir tam anlamıyla kültürel bir şehir destinasyonudur” (t=3,601; p=,000), “Eskişehir Türkiye'deki diğer kültürel şehirlerle rekabet edecek potansiyele sahiptir” (t=2,236; p=,026), “Eskişehir seyahatim

tamamen kültürel amaçlı idi” ($t=2,004$; $p=,046$), “Eskişehir genel olarak kültürel amaçlı ihtiyaç ve beklentilerimi karşıladı” ($t=2,354$; $p=,019$), “Eskişehir’e ait kültür ile ilgili hoş deneyimlerim oldu” ($t=3,724$; $p=,000$) ifadelerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir, Buna göre kadınların bu ifadelere ilişkin ortalama puanı daha yüksek olduğundan, kadınların Eskişehir İl’ine yönelik kültür konusundaki düşüncelerinin erkeklerden daha olumlu olduğu söylenebilir (Tablo 24).

Bu durumda, ilgili değişkenlerde H_6/H_0 hipotezi altında yer alan H_{6a}/H_{0a} , H_{6b}/H_{0b} , H_{6d}/H_{0d} , H_{6h}/H_{0h} , H_{6i}/H_{0i} alt hipotezlerinde alternatif hipotezler kabul edilip; sıfır hipotezleri reddedilirken; H_{6c}/H_{0c} , H_{6e}/H_{0e} , H_{6f}/H_{0f} ve H_{6g}/H_{0g} hipotezlerinde alternatif hipotezler reddedilip; sıfır hipotezleri kabul edilmiştir.

Tablo 25. T Testi ile Analiz Edilen Yerli Turistlerin Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının Medeni Durumlarına Göre Farklılaşmasının Kabul/Red Durumu

Hipotez		Kabul / Red
H₇/H₀ : Yerli turistlerin kültürel bir destinasyon olarak Eskişehir ili algıları medeni durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.		
H_{7a}/ H_{0a}	Yerli turistlerin Eskişehir'in kültürel bir şehir destinasyonu olmasına yönelik düşünceleri medeni durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul
H_{7b}/ H_{0b}	Yerli turistlerin Eskişehir'in Türkiye'deki diğer kültürel şehirlerle rekabet edecek potansiyele sahip olmasına yönelik düşünceleri medeni durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul
H_{7c}/ H_{0c}	Yerli turistlerin Eskişehir'i kültürel ve tarihi kaynakları açısından tercih etmeleri medeni durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul
H_{7d}/ H_{0d}	Yerli turistlerin Eskişehir seyahatlerinin tamamen kültürel amaçlı olmasına yönelik düşünceleri medeni durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul
H_{7e}/ H_{0e}	Yerli turistlerin Eskişehir'deki kültürel ve tarihi yapıların çok bakımsız ve ihmal edilmiş durumda olmasına yönelik düşünceleri medeni durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{7f}/ H_{0f}	Yerli turistlerin kültürel bir şehir destinasyonu olarak Eskişehir'in tanıtımının etkili bir şekilde yapılmasına yönelik düşünceleri medeni durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{7g}/ H_{0g}	Yerli turistlerin kültürel ve tarihi yapıların korunması ve iyileştirilmesinin Eskişehir'in turistik geleceği açısından olumlu olacağına yönelik düşünceleri medeni durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul
H_{7h}/ H_{0h}	Yerli turistlerin Eskişehir'in genel olarak kültürel amaçlı ihtiyaç ve beklentilerini karşılamasına yönelik düşünceleri medeni durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul
H_{7i}/ H_{0i}	Yerli turistlerin Eskişehir'e ait kültür ile ilgili hoş deneyimlere sahip olmasına yönelik düşünceleri medeni durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul

Tablo 26. Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının Medeni Duruma Göre Farklılaşması

Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının Medeni Duruma Göre Farklılaşması		N	Ortalama	Standart Sapma	t	P
Eskişehir tam anlamıyla kültürel bir şehir destinasyonudur.	Bekar	147	3,83	0,8993	-2,859	,004**
	Evli	240	4,10	0,8668		
Eskişehir Türkiye'deki diğer kültürel şehirlerle rekabet edecek potansiyele sahiptir.	Bekar	147	3,82	0,9701	-4,009	,000*
	Evli	240	4,21	0,9164		
Kültürel ve tarihi kaynakları Eskişehir'i tercih etmemdeki en önemli nedenlerdendir	Bekar	147	3,36	1,0199	-3,191	,002**
	Evli	240	3,72	1,1312		
Eskişehir seyahatim tamamen kültürel amaçlı idi.	Bekar	147	2,85	1,1820	-3,094	,002**
	Evli	240	3,26	1,2912		
Eskişehir'deki kültürel ve tarihi yapıların çok bakımsız ve ihmal edilmiş durumda olduğunu düşünüyorum.	Bekar	147	2,80	1,1019	-0,178	,859
	Evli	240	2,82	1,2520		
Kültürel bir şehir destinasyonu olarak Eskişehir'in tanıtımı etkili bir şekilde yapılmamaktadır.	Bekar	147	3,14	1,0749	-0,230	,819
	Evli	240	3,17	1,3118		
Kültürel ve tarihi yapıların korunması ve iyileştirilmesi Eskişehir'in turistik geleceği açısından olumlu olacaktır.	Bekar	147	4,14	0,8786	-2,415	,016*
	Evli	240	4,35	0,7623		
Eskişehir genel olarak kültürel amaçlı ihtiyaç ve beklentilerimi karşıladı.	Bekar	147	3,80	0,7552	-2,511	,012*
	Evli	240	4,02	0,8959		
Eskişehir'e ait kültür ile ilgili hoş deneyimlerim oldu.	Bekar	147	3,86	0,8730	-4,126	,000**
	Evli	240	4,22	0,7956		

**p < ,01, *p < ,05

(5=Kesinlikle katılıyorum, 1=Kesinlikle katılmıyorum) n=387

Yerli turistlerin, kültürel bir destinasyon olarak Eskişehir ili algılarının medeni durumlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini ortaya koymak amacı ile t testi uygulanmıştır, Yapılan t testi sonuçlarına göre “Eskişehir tam anlamıyla kültürel bir şehir destinasyonudur” (t= -2,859; p=,004), “Eskişehir Türkiye'deki diğer kültürel şehirlerle rekabet edecek potansiyele sahiptir” (t= -4,009; p=,000), “Kültürel ve tarihi kaynakları Eskişehir'i tercih etmemdeki en önemli nedenlerdendir” (t= -3,191; p=,002), “Eskişehir seyahatim tamamen kültürel amaçlı idi”

($t = -3,094$; $p = ,002$), “Kültürel ve tarihi yapıların korunması ve iyileştirilmesi Eskişehir’in turistik geleceği açısından olumlu olacaktır” ($t = -2,415$; $p = ,016$), “Eskişehir genel olarak kültürel amaçlı ihtiyaç ve beklentilerimi karşıladı” ($t = -2,511$; $p = ,012$) ve “Eskişehir’e ait kültür ile ilgili hoş deneyimlerim oldu” ($t = -4,126$; $p = ,000$) ifadelerinin medeni duruma göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir, Buna göre evlilerin bu ifadelere ilişkin ortalama puanı bekarlara göre daha yüksek olduğundan, evli bireylerin Eskişehir iline yönelik kültür konusundaki bakış açılarının bekarlardan daha olumlu olduğu söylenebilir (Tablo 26).

Bu durumda, ilgili değişkenlerde H_7/H_0 hipotezi altında yer alan H_{7a}/H_{0a} , H_{7b}/H_{0b} , H_{7c}/H_{0c} , H_{7d}/H_{0d} , H_{7g}/H_{0g} , H_{7h}/H_{0h} , H_{7i}/H_{0i} alt hipotezlerinde alternatif hipotezler kabul edilip; sıfır hipotezleri reddedilirken; H_{7e}/H_{0e} ve H_{7f}/H_{0f} hipotezlerinde alternatif hipotezler reddedilip; sıfır hipotezleri kabul edilmiştir.

Tablo 27. ANOVA Testi ile Analiz Edilen Yerli Turistlerin Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşmasının Kabul/Red Durumu

Hipotez		Kabul / Red
H₈/H₀ : Yerli turistlerin kültürel bir destinasyon olarak Eskişehir İli algıları eğitim durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.		
H_{8a}/ H_{0a}	Yerli turistlerin Eskişehir'in kültürel bir şehir destinasyonu olmasına yönelik düşünceleri eğitim durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{8b}/ H_{0b}	Yerli turistlerin Eskişehir'in Türkiye'deki diğer kültürel şehirlerle rekabet edecek potansiyele sahip olmasına yönelik düşünceleri eğitim durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{8c}/ H_{0c}	Yerli turistlerin Eskişehir'i kültürel ve tarihi kaynakları açısından tercih etmeleri eğitim durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{8d}/ H_{0d}	Yerli turistlerin Eskişehir seyahatlerinin tamamen kültürel amaçlı olmasına yönelik düşünceleri eğitim durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{8e}/ H_{0e}	Yerli turistlerin Eskişehir'deki kültürel ve tarihi yapıların çok bakımsız ve ihmal edilmiş durumda olmasına yönelik düşünceleri eğitim durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{8f}/ H_{0f}	Yerli turistlerin kültürel bir şehir destinasyonu olarak Eskişehir'in tanıtımının etkili bir şekilde yapılmasına yönelik düşünceleri eğitim durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{8g}/ H_{0g}	Yerli turistlerin kültürel ve tarihi yapıların korunması ve iyileştirilmesinin Eskişehir'in turistik geleceği açısından olumlu olacağına yönelik düşünceleri eğitim durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul
H_{8h}/ H_{0h}	Yerli turistlerin Eskişehir'in genel olarak kültürel amaçlı ihtiyaç ve beklentilerini karşılamasına yönelik düşünceleri eğitim durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{8i}/ H_{0i}	Yerli turistlerin Eskişehir'e ait kültür ile ilgili hoş deneyimlere sahip olmasına yönelik düşünceleri eğitim durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red

Tablo 28. Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının Eğitim Durumuna Göre Farklılaşması

Eskişehir İli Algılarının Eğitim Durumuna Göre Farklılaşması		N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Eskişehir tam anlamıyla kültürel bir şehir destinasyonudur.	İlköğretim	21	3,71	1,1464	1,616	,169
	Lise	118	3,88	0,9622		
	Ön lisans	61	4,06	0,8138		
	Lisans	149	4,09	0,8165		
	Lisansüstü	38	4,05	0,8365		
Eskişehir Türkiye'deki diğer kültürel şehirlerle rekabet edecek potansiyele sahiptir.	İlköğretim	21	3,80	1,2090	,512	,727
	Lise	118	4,07	1,0140		
	Ön lisans	61	4,14	0,9098		
	Lisans	149	4,05	0,9137		
	Lisansüstü	38	4,10	0,8633		
Kültürel ve tarihi kaynakları Eskişehir'i tercih etmemdeki en önemli nedenlerdendir	İlköğretim	21	3,42	1,1649	1,079	,367
	Lise	118	3,50	1,1675		
	Ön lisans	61	3,93	1,0194		
	Lisans	149	3,55	0,9978		
	Lisansüstü	38	3,63	1,1032		
Eskişehir seyahatim tamamen kültürel amaçlı idi.	İlköğretim	21	2,90	1,3380	1,591	,176
	Lise	118	3,11	1,2552		
	Ön lisans	61	3,31	1,2320		
	Lisans	149	2,96	1,2756		
	Lisansüstü	38	3,42	1,2221		
Eskişehir'deki kültürel ve tarihi yapıların çok bakımsız ve ihmal edilmiş durumda olduğunu düşünüyorum.	İlköğretim	21	2,85	1,3522	,719	,579
	Lise	118	2,92	1,2414		
	Ön lisans	61	2,91	1,3076		
	Lisans	149	2,70	1,1537		
	Lisansüstü	38	2,73	0,9207		
Kültürel bir şehir destinasyonu olarak Eskişehir'in tanıtımı etkili bir şekilde yapılmamaktadır.	İlköğretim	21	3,23	1,3749	,902	,463
	Lise	118	3,30	1,2777		
	Ön lisans	61	3,14	1,2225		
	Lisans	149	3,12	1,1407		
	Lisansüstü	38	2,89	1,3108		
Kültürel ve tarihi yapıların korunması ve iyileştirilmesi Eskişehir'in turistik geleceği	İlköğretim	21	3,90	0,7684	2,480	,044*
	Lise	118	4,30	0,8321		

açısından olumlu olacaktır.	Ön lisans	61	4,16	0,8598		
	Lisans	149	4,38	0,7597		
	Lisansüstü	38	4,13	0,8437		
Eskişehir genel olarak kültürel amaçlı ihtiyaç ve beklentilerimi karşıladı.	İlköğretim	21	3,47	0,9807	2,154	,074
	Lise	118	3,88	0,8651		
	Ön lisans	61	3,95	0,9385		
	Lisans	149	4,03	0,7834		
	Lisansüstü	38	3,97	0,7879		
Eskişehir’e ait kültür ile ilgili hoş deneyimlerim oldu.	İlköğretim	21	4,00	0,6324	1,009	,403
	Lise	118	3,97	0,9559		
	Ön lisans	61	4,08	0,8999		
	Lisans	149	4,17	0,7774		
	Lisansüstü	38	4,13	0,7040		

*p < ,05

(5=Kesinlikle katılıyorum, 1=Kesinlikle katılmıyorum) n=387

Yerli turistlerin, kültürel bir destinasyon olarak Eskişehir ili algılarının eğitim durumlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini ortaya koymak amacı ile ANOVA testi uygulanmıştır, Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre “Kültürel ve tarihi yapıların korunması ve iyileştirilmesi Eskişehir’in turistik geleceği açısından olumlu olacaktır” (F=2,480; p=,044) ifadesinin eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği (p<,05) görülmektedir, Bu farklılıkları tespit etmek amacıyla yapılan Post Hoc testlerden (Levene Test; p>,05) Scheffe’ye göre gruplar arasında anlamlı bir fark (p>,05) bulunamamıştır.

Bu durumda, ilgili değişkenlerde H_8/H_0 hipotezi altında yer alan H_{8g}/H_{0g} alt hipotezinde alternatif hipotez kabul edilip; sıfır hipotezi reddedilirken; H_{8a}/H_{0a} , H_{8b}/H_{0b} , H_{8c}/H_{0c} , H_{8d}/H_{0d} , H_{8e}/H_{0e} ve H_{8f}/H_{0f} , H_{8h}/H_{0h} , H_{8i}/H_{0i} hipotezlerinde alternatif hipotezler reddedilip; sıfır hipotezleri kabul edilmiştir.

29. Tablo: ANOVA Testi ile Analiz Edilen Yerli Turistlerin Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının Aylık Gelir Düzeylerine Göre Farklılaşmasının Kabul/Red Durumu

Hipotez		Kabul / Red
H₉/H₀ : Yerli turistlerin kültürel bir destinasyon olarak Eskişehir ili algıları aylık gelir düzeylerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.		
H_{9a}/ H_{0a}	Yerli turistlerin Eskişehir'in kültürel bir şehir destinasyonu olmasına yönelik düşünceleri aylık gelir düzeylerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{9b}/ H_{0b}	Yerli turistlerin Eskişehir'in Türkiye'deki diğer kültürel şehirlerle rekabet edecek potansiyele sahip olmasına yönelik düşünceleri aylık gelir düzeylerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{9c}/ H_{0c}	Yerli turistlerin Eskişehir'i kültürel ve tarihi kaynakları açısından tercih etmeleri aylık gelir düzeylerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{9d}/ H_{0d}	Yerli turistlerin Eskişehir seyahatlerinin tamamen kültürel amaçlı olmasına yönelik düşünceleri aylık gelir düzeylerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{9e}/ H_{0e}	Yerli turistlerin Eskişehir'deki kültürel ve tarihi yapıların çok bakımsız ve ihmal edilmiş durumda olmasına yönelik düşünceleri aylık gelir düzeylerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{9f}/ H_{0f}	Yerli turistlerin kültürel bir şehir destinasyonu olarak Eskişehir'in tanıtımının etkili bir şekilde yapılmasına yönelik düşünceleri aylık gelir düzeylerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{9g}/ H_{0g}	Yerli turistlerin kültürel ve tarihi yapıların korunması ve iyileştirilmesinin Eskişehir'in turistik geleceği açısından olumlu olacağına yönelik düşünceleri aylık gelir düzeylerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{9h}/ H_{0h}	Yerli turistlerin Eskişehir'in genel olarak kültürel amaçlı ihtiyaç ve beklentilerini karşılamasına yönelik düşünceleri aylık gelir düzeylerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{9i}/ H_{0i}	Yerli turistlerin Eskişehir'e ait kültür ile ilgili hoş deneyimlere sahip olmasına yönelik düşünceleri aylık gelir düzeylerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul

Tablo 30. Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının Aylık Gelir Düzeylerine Göre Farklılaşma Durumları

Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının Aylık Gelir Düzeylerine Göre Farklılaşması		N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Eskişehir tam anlamıyla kültürel bir şehir destinasyonudur.	0-1000TL	80	3,96	0,8922	2,242	,064
	1001-2000TL	150	3,88	0,9477		
	2001-3000TL	90	4,04	0,8599		
	3001-4000TL	31	4,19	0,7491		
	4001TL ve üzeri	36	4,30	0,7099		
Eskişehir Türkiye'deki diğer kültürel şehirlerle rekabet edecek potansiyele sahiptir.	0-1000TL	80	3,92	1,0882	1,537	,191
	1001-2000TL	150	4,04	0,9403		
	2001-3000TL	90	4,10	0,9124		
	3001-4000TL	31	4,09	0,9782		
	4001TL ve üzeri	36	4,38	0,7281		
Kültürel ve tarihi kaynakları Eskişehir'i tercih etmemdeki en önemli nedenlerdendir	0-1000TL	80	3,53	1,1467	,956	,431
	1001-2000TL	150	3,50	1,1395		
	2001-3000TL	90	3,61	0,9909		
	3001-4000TL	31	3,83	1,0676		
	4001TL ve üzeri	36	3,77	1,1419		
Eskişehir seyahatim tamamen kültürel amaçlı idi.	0-1000TL	80	2,98	1,1852	,804	,523
	1001-2000TL	150	3,08	1,2771		
	2001-3000TL	90	3,21	1,2406		
	3001-4000TL	31	2,96	1,4020		
	4001TL ve üzeri	36	3,36	1,3342		
Eskişehir'deki kültürel ve tarihi yapıların çok bakımsız ve ihmal edilmiş durumda olduğunu düşünüyorum.	0-1000TL	80	2,93	1,2663	1,246	,291
	1001-2000TL	150	2,68	1,2168		
	2001-3000TL	90	2,86	1,1036		
	3001-4000TL	31	2,70	0,9727		
	4001TL ve üzeri	36	3,08	1,3174		
Kültürel bir şehir destinasyonu olarak Eskişehir'in tanıtımı etkili bir şekilde yapılmamaktadır.	0-1000TL	80	3,40	1,2180	1,004	,405
	1001-2000TL	150	3,06	1,2779		
	2001-3000TL	90	3,14	1,0229		
	3001-4000TL	31	3,19	1,3017		
	4001TL ve üzeri	36	3,11	1,4097		

Kültürel ve tarihi yapıların korunması ve iyileştirilmesi Eskişehir'in turistik geleceği açısından olumlu olacaktır.	0-1000TL	80	4,06	0,8764	2,175	,071
	1001-2000TL	150	4,28	0,8381		
	2001-3000TL	90	4,35	0,7237		
	3001-4000TL	31	4,32	0,8321		
	4001TL ve üzeri	36	4,47	0,6963		
Eskişehir genel olarak kültürel amaçlı ihtiyaç ve beklentilerimi karşıladı.	0-1000TL	80	3,77	0,8997	1,879	,113
	1001-2000TL	150	3,92	0,8710		
	2001-3000TL	90	3,96	0,6942		
	3001-4000TL	31	4,09	0,9535		
	4001TL ve üzeri	36	4,19	0,8886		
Eskişehir'e ait kültür ile ilgili hoş deneyimlerim oldu.	0-1000TL	80	3,90	0,9084	3,896	,004**
	1001-2000TL	150	4,08	0,8554		
	2001-3000TL	90	4,06	0,7760		
	3001-4000TL	31	4,09	0,8700		
	4001TL ve üzeri	36	4,55	0,6068		

**p < ,01

(5=Kesinlikle katılıyorum, 1=Kesinlikle katılmıyorum) n=387

Yerli turistlerin kültürel bir destinasyon olarak Eskişehir ili algılarının aylık gelir düzeylerine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini ortaya koymak amacı ile ANOVA testi uygulanmıştır. Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre "Eskişehir'e ait kültür ile ilgili hoş deneyimlerim oldu" (F=3,896; p=,004) ifadesinin aylık gelir düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği (p<,05) görülmektedir. Bu farklılıkların hangi aylık gelir düzeyine sahip olan gruplarda ortaya çıktığını tespit etmek amacıyla yapılan Post Hoc testlerden (Levene Test; p>,05) Scheffe'ye göre 0-1000TL aylık gelire sahip olan yerli turistler ile 4000TL ve üzeri aylık gelire sahip olan yerli turistler arasında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre, 4000TL ve üzeri gelire sahip olan bireylerin 0-1000TL arasında gelire sahip olan bireylere göre Eskişehir'e ait kültür ile ilgili hoş deneyimlerinin daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu durumda, ilgili değişkenlerde H_0/H_0 hipotezi altında yer alan H_{0i}/H_{0i} alt hipotezinde alternatif hipotez kabul edilip; sıfır hipotezi reddedilirken; H_{0a}/H_{0a} , H_{0b}/H_{0b} , H_{0c}/H_{0c} , H_{0d}/H_{0d} , H_{0e}/H_{0e} , H_{0f}/H_{0f} , H_{0g}/H_{0g} ve H_{0h}/H_{0h} , hipotezlerinde alternatif hipotezler reddedilip; sıfır hipotezleri kabul edilmiştir.

Tablo 31. ANOVA Testi ile Analiz Edilen Yerli Turistlerin Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının Yaşlarına Göre Farklılaşmasının Kabul/Red Durumu

Hipotez		Kabul / Red
H_{10}/H_0 : Yerli turistlerin kültürel bir destinasyon olarak Eskişehir İli algıları yaşa göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.		
H_{10a}/ H_{0a}	Yerli turistlerin Eskişehir'in kültürel bir şehir destinasyonu olmasına yönelik düşünceleri yaşlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{10b}/ H_{0b}	Yerli turistlerin Eskişehir'in Türkiye'deki diğer kültürel şehirlerle rekabet edecek potansiyele sahip olmasına yönelik düşünceleri yaşlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul
H_{10c}/ H_{0c}	Yerli turistlerin Eskişehir'i kültürel ve tarihi kaynakları açısından tercih etmeleri yaşlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul
H_{10d}/ H_{0d}	Yerli turistlerin Eskişehir seyahatlerinin tamamen kültürel amaçlı olmasına yönelik düşünceleri yaşlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul
H_{10e}/ H_{0e}	Yerli turistlerin Eskişehir'deki kültürel ve tarihi yapıların çok bakımsız ve ihmal edilmiş durumda olmasına yönelik düşünceleri yaşlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{10f}/ H_{0f}	Yerli turistlerin kültürel bir şehir destinasyonu olarak Eskişehir'in tanıtımının etkili bir şekilde yapılmasına yönelik düşünceleri yaşlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{10g}/ H_{0g}	Yerli turistlerin kültürel ve tarihi yapıların korunması ve iyileştirilmesinin Eskişehir'in turistik geleceği açısından olumlu olacağına yönelik düşünceleri yaşlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{10h}/ H_{0h}	Yerli turistlerin Eskişehir'in genel olarak kültürel amaçlı ihtiyaç ve beklentilerini karşılama yönelik düşünceleri yaşlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul
H_{10i}/ H_{0i}	Yerli turistlerin Eskişehir'e ait kültür ile ilgili hoş deneyimlere sahip olmasına yönelik düşünceleri yaşlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez	Kabul

Tablo 32. Kültürel Bir Destinasyon Olarak Eskişehir İli Algılarının Yaşa Göre Farklılaşma Durumları

Eskişehir İl Algılarının Yaşa Göre Farklılaşma Durumları		N	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Eskişehir tam anlamıyla kültürel bir şehir destinasyonudur.	25 yaş ve altı	66	3,87	0,9032	1,097	,362
	26-31	82	3,90	0,8256		
	32-37	67	4,04	0,8949		
	38-43	72	4,02	0,9340		
	44-49	49	4,00	0,9354		
	50 yaş ve üzeri	51	4,21	0,8322		
Eskişehir Türkiye'deki diğer kültürel şehirlerle rekabet edecek potansiyele sahiptir.	25 yaş ve altı	66	3,77	1,0494	2,487	,031*
	26-31	82	4,01	0,8677		
	32-37	67	4,04	1,0650		
	38-43	72	4,11	1,0007		
	44-49	49	4,30	0,8466		
	50 yaş ve üzeri	51	4,27	0,7504		
Kültürel ve tarihi kaynakları Eskişehir'i tercih etmemdeki en önemli nedenlerdendir.	25 yaş ve altı	66	3,30	1,0950	5,275	,000**
	26-31	82	3,21	1,0306		
	32-37	67	3,71	1,0560		
	38-43	72	3,75	1,0312		
	44-49	49	3,69	1,1218		
	50 yaş ve üzeri	51	4,03	1,1482		
Eskişehir seyahatim tamamen kültürel amaçlı idi.	25 yaş ve altı	66	2,74	1,1544	4,829	,000**
	26-31	82	2,86	1,1413		
	32-37	67	3,29	1,3597		
	38-43	72	3,11	1,2621		
	44-49	49	3,08	1,2047		
	50 yaş ve üzeri	51	3,74	1,2937		
Eskişehir'deki kültürel ve tarihi yapıların çok bakımsız ve ihmal edilmiş durumda olduğunu düşünüyorum.	25 yaş ve altı	66	2,74	1,2686	1,090	,365
	26-31	82	2,82	1,1202		
	32-37	67	2,74	1,0918		
	38-43	72	3,02	1,2555		
	44-49	49	2,93	1,3905		
	50 yaş ve üzeri	51	2,56	1,0441		

Kültürel bir şehir destinasyonu olarak Eskişehir'in tanıtımı etkili bir şekilde yapılmamaktadır.	25 yaş ve altı	66	3,18	1,1355	,484	,788
	26-31	82	3,13	1,1838		
	32-37	67	3,07	1,1718		
	38-43	72	3,15	1,2633		
	44-49	49	3,40	1,3372		
	50 yaş ve üzeri	51	3,11	1,3363		
Kültürel ve tarihi yapıların korunması ve iyileştirilmesi Eskişehir'in turistik geleceği açısından olumlu olacaktır.	25 yaş ve altı	66	4,09	0,8544	1,479	,196
	26-31	82	4,26	0,7864		
	32-37	67	4,37	0,7142		
	38-43	72	4,20	0,9183		
	44-49	49	4,44	0,6788		
	50 yaş ve üzeri	51	4,33	0,8641		
Eskişehir genel olarak kültürel amaçlı ihtiyaç ve beklentilerimi karşıladı.	25 yaş ve altı	66	3,81	0,8021	2,629	,024*
	26-31	82	3,78	0,7860		
	32-37	67	3,98	0,8959		
	38-43	72	3,90	0,9368		
	44-49	49	4,02	0,9011		
	50 yaş ve üzeri	51	4,27	0,6950		
Eskişehir'e ait kültür ile ilgili hoş deneyimlerim oldu.	25 yaş ve altı	66	3,80	0,9151	3,805	,002**
	26-31	82	4,08	0,8195		
	32-37	67	4,02	0,8522		
	38-43	72	4,05	0,7852		
	44-49	49	4,20	0,8655		
	50 yaş ve üzeri	51	4,45	0,7018		

*p<,05, **p <,01

(5=Kesinlikle katılıyorum, 1=Kesinlikle katılmıyorum) n=387

Yerli turistlerin, kültürel bir destinasyon olarak Eskişehir ili algılarının yaşlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini ortaya koymak amacı ile ANOVA testi uygulanmıştır. Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre “Eskişehir Türkiye’deki diğer kültürel şehirlerle rekabet edecek potansiyele sahiptir” (F=2,487; p=,031), “Kültürel ve tarihi kaynakları Eskişehir’i tercih etmemdeki en önemli nedenlerdendir” (F=5,275; p=,000), “Eskişehir seyahatim tamamen kültürel amaçlı idi” (F=4,829; p=,000), “Eskişehir genel olarak kültürel amaçlı ihtiyaç ve beklentilerimi

karşılıdı” ($F=2,629$; $p=,024$) ve “Eskişehir’e ait kültür ile ilgili hoş deneyimlerim oldu” ($F=3,805$; $p=,002$) ifadelerinin yaşa göre anlamlı bir farklılık gösterdiği ($p<,05$) görülmektedir.

Bu farklılıkların “Eskişehir Türkiye’deki diğer kültürel şehirlerle rekabet edecek potansiyele sahiptir” ve “Eskişehir genel olarak kültürel amaçlı ihtiyaç ve beklentilerimi karşılıdı” ifadelerine göre hangi yaş grubunda ortaya çıktığını tespit etmek amacıyla Post Hoc testlerden (Levene Test; $p>,05$) Scheffe testi yapılmıştır ancak yaş grupları arasında bu ifadeye yönelik anlamlı bir farklılık çıkmamıştır, “Kültürel ve tarihi kaynakları Eskişehir’i tercih etmemdeki en önemli nedenlerdendir” ve “Eskişehir seyahatim tamamen kültürel amaçlı idi” ifadelerinin hangi yaş grubuna göre farklılaştığını tespit etmek amacıyla yapılan Post Hoc testlerden (Levene Test; $p>,05$) Scheffe’ye göre 25 yaş ve altı, ve 26-31 yaş arası bireyler ile 50 yaş ve üzeri bireylerin ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır, 50 yaş ve üzeri yerli turistlerin Eskişehir’i tercih etmelerindeki sebebin kültürel ve tarihi kaynaklar olması ve tamamen kültürel amaçlı seyahat etmelerine yönelik puanlarının diğer gruplara göre daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır, “Eskişehir’e ait kültür ile ilgili hoş deneyimlerim oldu” ifadesinin hangi yaş grubuna göre farklılaştığını tespit etmek amacıyla yapılan Post Hoc testlerden (Levene Test; $p>,05$) Scheffe’ye göre 25 yaş ve altı ve 50 yaş ve üzeri bireylerin ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır, 50 yaş ve üzeri yerli turistlerin Eskişehir’de kültür ile ilgili hoş deneyimlerinin olmasına yönelik puanlarının 25 yaş ve altı grubuna göre daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır (Tablo 32),

Bu durumda, ilgili değişkenlerde H_{10}/H_0 hipotezi altında yer alan H_{10b}/H_{0b} , H_{10c}/H_{0c} , H_{10d}/H_{0d} , H_{10h}/H_{0h} ve H_{10i}/H_{0i} alt hipotezlerinde alternatif hipotez kabul edilip; sıfır hipotezleri reddedilirken; H_{10a}/H_{0a} , H_{10e}/H_{0e} , H_{10f}/H_{0f} , H_{10g}/H_{0g} hipotezlerinde alternatif hipotezler reddedilip; sıfır hipotezleri kabul edilmiştir (Tablo31).

Tablo 33. ANOVA ve T Testi ile Analiz Edilen, Yerli Turistlerin Memnuniyet Durumlarının Demografik Özelliklerine Göre Farklılaşmasının Kabul/Red Durumu

Hipotez		Kabul / Red
H_{11}/H_0 : Yerli turistlerin Eskişehir iline ziyaretlerine ilişkin memnuniyet durumları demografik özelliklerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.		
H_{11a}/H_{0a}	Yerli turistlerin Eskişehir iline ziyaretlerine ilişkin memnuniyet durumları cinsiyetlerine göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Kabul
H_{11b}/H_{0b}	Yerli turistlerin Eskişehir iline ziyaretlerine ilişkin memnuniyet durumları medeni durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{11c}/H_{0c}	Yerli turistlerin Eskişehir iline ziyaretlerine ilişkin memnuniyet durumları eğitim durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{11d}/H_{0d}	Yerli turistlerin Eskişehir iline ziyaretlerine ilişkin memnuniyet durumları aylık gelir durumlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red
H_{11e}/H_{0e}	Yerli turistlerin Eskişehir iline ziyaretlerine ilişkin memnuniyet durumları yaşlarına göre farklılık gösterir/ farklılık göstermez.	Red

Tablo 34. Yerli Turistlerin Eskişehir'i Ziyaretlerine İlişkin Memnuniyet Durumlarının Demografik Özelliklerine Göre Farklılaşma Durumları

Memnuniyet durumları	Cinsiyet		Medeni Durum		Eğitim Durumu		Yaş		Aylık Gelir	
	t	p	t	p	F	p	F	p	F	P
Memnuniyet	3,404	,001**	-1,154	,254	3,494	,008**	0,592	,705	2,226	,066
Arkadaşlar tavsiye	2,667	,008**	-0,348	,728	2,010	,092	0,205	,960	,579	,678
Tekrar ziyaret	2,418	,016*	2,806	,417	,690	,599	0,245	,942	,906	,460

**p < ,01, *p < ,05

Katılımcıların Eskişehir iline ziyaretlerine ilişkin memnuniyet durumlarının demografik özelliklere göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini ortaya koymak amacı ile T-testi ve ANOVA testi uygulanmıştır. Yapılan t testi sonuçlarına göre katılımcıların cinsiyetleri ve memnuniyet, arkadaşlara tavsiye ve tekrar ziyaret

etme durumları arasında anlamlı bir farklılık olduğu; ancak bu değişkenler ile medeni durumları arasında anlamlı bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu durumda ilgili değişkenlerde H_{11}/H_0 hipotezi altında yer alan H_{11a}/H_{0a} alt hipotezinde alternatif hipotez kabul edilip; sıfır hipotezi reddedilirken; H_{11b}/H_{0b} alt hipotezinde alternatif hipotez reddedilip; sıfır hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre eğitim durumu ile katılımcıların memnuniyet durumları arasında anlamlı bir fark olduğu, yaş ve gelir durumu ile katılımcıların memnuniyet durumları arasında ise anlamlı bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu durumda ilgili değişkenlerde H_{11}/H_0 hipotezi altında yer alan H_{11c}/H_{0c} , H_{11d}/H_{0d} , H_{11e}/H_{0e} alt hipotezlerinde alternatif hipotez red edilip; sıfır hipotezleri kabul edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Anadolu, tarihi geçmişi ve kültürel çeşitliliği ile önemli bir kültür turizmi coğrafyasıdır, İç Batı Anadolu Bölgesi'nde yer alan Eskişehir, Anadolu'nun söz konusu kültür çeşitliliğini yansıtmaktadır. Antik döneme uzanan geçmişi; kentin tarihi, arkeolojik ve kültürel zenginliğini ortaya koyduğu gibi, kültür turizmi potansiyelini de artırmıştır.

Bu potansiyel içerisinde Frigya vadisi, Pessinus, Midas, Dorylaion, Midaion, Nakoleia gibi arkeolojik özellikleri de olan antik kentler, Eskişehir merkezindeki Odunpazarı kentsel sit alanı, bu sit alanında ve Eskişehir ili sınırları içerisinde yer alan dini ve sivil mimarı eserleri önemli bir yer tutar, Bunun yanı sıra başta arkeoloji müzesi olmak üzere çok sayıda müze ve bu müzelerde sergilenen eserler Eskişehir'in kültür turizm potansiyeli arasında yer almaktadır.

Ayrıca kültür turizm etkinlikleri arasında yer alan yerel, ulusal ve uluslararası festivaller, Eskişehir'e özgü lületaşı, savat (gümüş) işlemeciliği, kilim dokumacılığı gibi geleneksel el sanatları, kentin dinlenme ve eğlence ihtiyaçlarını karşılayan mekânlar da Eskişehir'in diğer kültür turizmi potansiyelleri arasında yer almaktadır.

Eskişehir bu potansiyelini arza dönüştürmede bugüne kadar pek başarılı olamamıştır. Ancak son yıllarda Büyükşehir belediyesi, alt belediyeler, Anadolu Üniversitesi ve Osmangazi Üniversitesi'nin Odunpazarı sit alanında gerçekleştirdiği restorasyon çalışmaları, yeni yapılan parklar ve tanıtım faaliyetleri bu potansiyelden yararlanma düzeyinde ciddi artışlar sağlamaya başlamıştır.

Yerli turistlere yönelik yapılan bu çalışmada, Eskişehir'in kültür turizmi potansiyeli ve bu potansiyelden yararlanma düzeyleri ile kente ilişkin algıları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede kente gelen yerli turistlerin demografik yapısı, yaş durumları itibarıyla çeşitlilik arz etmekle birlikte 26-31 yaş arası gelenlerin daha fazla olduğu gözlenmiştir, Ankete katılanların cinsiyet durumları birbirine yakın olmakla birlikte, medeni durumları incelendiğinde evli olanların oranın % 62 olduğu gözlenmiştir. Eğitim durumları incelendiğinde ankete katılanların büyük çoğunluğunun lisans mezunu

olduğu anlaşılmaktadır. Gelir durumları açısından ise, orta sınıf düzeyinde olanların oranı daha yüksektir. Bu sonuçlar, Eskişehir turizm master planındaki (2011-2015) bulgularla benzerlik göstermektedir. Kültür turizmi alanında çalışmaları olan Silberg (1994), Hughes (2002), Werking (2003) kültür turizmine katılan turistlerin gelir düzeylerinin yüksek olduğunu ifade etmektedir. Bu anlamda Eskişehir'e gelen turistlerin gelir düzeyiyle ilgili sonuçlar farklılık göstermektedir.

Turistlerin ziyaret özellikleri incelendiğinde % 66,7'sinin bireysel, % 33,3'ünde turla geldiği ve ziyaret süresinin de ağırlıklı olarak 2-3 gün olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca konaklama türünün büyük oranda akraba yanı ya da 3 yıldızlı otel olduğu görülmektedir.

Bilgi edinme kaynakları açısından ele alındığında, önemli bir kısmının akraba ve arkadaş grubu olduğu gözlenmişse de, medya başlığında toplayabileceğimiz; internet, radyo, televizyon gazete, dergi ve kitap türü bilgi edinme kaynağının daha ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda Eskişehir ile ilgili kültürel ve tarihi bilgilere, festival etkinlikleri ile ilgili haberlere, Eskişehir'e yönelik düzenlenen turlarla ilgili bilgilere ulaşılabilecek yeni internet sitelerinin oluşturulması ve medyada Eskişehir ile ilgili bilgilere daha sık yer verilmesini sağlamak potansiyel turistlere ulaşmak açısından önemli olacaktır.

Ziyaret amaçları açısından incelendiğinde; kültürel nedenler, tatil, akraba ve arkadaş ziyareti ön plandadır. Bu durum, eğitimin kültürel nedenler kapsamına girdiğini düşündüğümüzde, katılımcıların Eskişehir'i % 46,6 üniversite kenti, % 35,9 kültür kenti olarak tanımlaması açısından dikkat çekicidir.

Katıldıkları etkinlikler açısından tarihi mekanları ziyaret daha ön plandadır. Bunu müze, cami ziyaretleri izlemektedir. Bununla birlikte müzik, opera ve tiyatro etkinlikleri de diğer önemli etkinlikler arasında yer alırken, festival, fuarlar, spor etkinlikleri ise daha alt sıralarda yer almaktadır. Eskişehir'in kültür turizmi destinasyonu olarak başarılı olabilmesi için her türlü kültürel etkinliğe katılımı artırıcı uygulamalar yapılması

önemli olacaktır. Özellikle Eskişehir’deki festivaller, fuarlar ve spor etkinliklerinin tur paketi içerisinde turistlere sunulması önemli bir adım olacaktır.

Turistler Eskişehir’deki seyahat deneyimlerini; alışveriş imkanlarını, eğlence ve gece hayatını, yöresel yemekleri, kültürel çekicilikleri, yiyecek ve içecek hizmetlerini, konaklama tesislerinin kalitesini, yerel halkın konukseverliğini, hediyelik eşya ve el sanatlarını, tarihi çekicilikleri, can ve mal güvenliğini, temizlik ve hijyeni, manzara ve doğal çekicilikleri, turistik çekiciliklerin çeşitliliği, yerel festivallerin varlığı ve imkanlarını iyi ve çok iyi şekilde değerlendirmişlerdir. Yerel turlar ve geziler, trafik alt yapısı ile ilgili ortalama bir değerlendirme yapmışlardır. Bu sonuç, söz konusu hizmetler bakımından bazı sıkıntılar olduğunun göstergesidir. Yerel turlar ve geziler, Eskişehir valiliği, İl kültür turizm müdürlüğü ve yerel yönetimler tarafından desteklenmelidir. Ayrıca trafik alt yapısıyla ilgili de belediyeler tarafından gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Turistler, Eskişehir’in diğer kültür şehirleriyle rekabet edecek potansiyele sahip olduğunu ve tam anlamıyla bir kültür turizmi destinasyon olduğunu düşünmektedirler. Turistlerin bu olumlu algıları, gelecekte Eskişehir’in kültür turizmi destinasyonu olarak marka haline gelebileceğini göstermektedir.

Turistler, Eskişehir seyahatinden memnun kaldıklarını, Eskişehir’i arkadaş ve akrabalarına tavsiye edeceklerini ve Eskişehir’i tekrar ziyaret etmeyi istediklerini belirtmişlerdir. Bu sonuç, Eskişehir’in, yerli turistlerin beklentilerini karşıladığının önemli bir göstergesidir. Arkadaş ve akraba tavsiyesinin en önemli bilgi kaynaklarından biri olmasından dolayı, Eskişehir’in tanıtımı ve turistik geleceği açısından oldukça önemli olduğu söylenebilir.

Turistlerin ‘Eskişehir size ne çağırıyor?’ sorusuna verdikleri cevapta ilk sırayı % 14,7 oranda Odunpazarı evleri alırken, bunu birbirine yakın oranlarla Eskişehir Büyükşehir Belediye Başkanı Yılmaz Büyükerşen, Porsuk çayı ve Lületaş izlemektedir. Bu durum, Odunpazarı evleri kentsel dönüşüm projesinin ulusal ölçekte iyi tanıtıldığını, Eskişehir Büyükşehir Belediye Başkanı Yılmaz Büyükerşen’in gerek

Anadolu Üniversitesi rektörlüğü sırasında ve gerekse şu anki görevinde Eskişehir'e verdiği hizmetlerle ön plana çıktığını, Porsuk Çayı ve Lületaşınım ise kentin iki önemli simgesi oluşuna bağlamak mümkündür.

Eskişehir'in kültür turizmi potansiyeli açısından Frigya vadisi oldukça önemli olmasına rağmen, söz konusu soruya verilen cevaplarda Frigya vadisinin % 1,3'lük oranda oluşu, tanıtımının yeterli düzeyde yapılmadığını göstermektedir. Ancak oranın bu denli düşük olmasını, Frigya vadisinin Eskişehir-Kütahya-Afyonkarahisar üçgeninde bulunmasına bağlamakta mümkündür, FRİGKÜM (Eskişehir-Kütahya-Afyon illeri ortaklığıyla yürütülen) çalışmaları ile bu eksikliğin giderilebileceği düşünülebilir.

Eskişehir'in demografik yapısı, kentin kültürel çeşitliliğine paralel olarak farklı etnik toplulukları içinde barındırmaktadır. Bu farklılıklar kentin tarihi ve kültürel zenginlikleriyle anlamlı bir bütün oluşturmaktadır. Nitekim kentin yerel, ulusal ve uluslararası özellikler gösteren festivalleri ve anma etkinlikleri, gerek Türk dünyasında ve gerekse uluslararası alanda yakından takip edilmektedir. Bununla birlikte kültür ve sanat etkinliklerinin Uluslararası Eskişehir Festival etkinliklerinin sürdürülememesi ile sekteye uğradığı, bu tür etkinliklerin kurumsallaşamaması, mevcut etkinliklerin de kurumsal altyapısının arka planının henüz tam olarak yerleşmediği söylenebilir,

Eskişehir'in 2013 yılında Türk Dünyası kültür başkenti olarak kabul edilecek olması, kentin yukarıda ifade ettiğimiz demografik ve kültürel çeşitliliğinin de bir sonucu olacaktır, Bu projenin gerçekleşmesi halinde Eskişehir'in kent algısında gerek ulusal gerekse uluslararası alanda önemli katkılar sağlayacağını söylemek mümkündür.

Analiz sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda belirtilen önerilerin yanı sıra, Eskişehir kültür turizmi potansiyelini daha iyi değerlendirebilmek için acilen hayata geçirilmesi gereken şu önerilerde bulunulabilir: Eskişehir'e gelen turist sayısı ve özelde kültür turistinin niteliği, gezip gördüğü yerler, konaklama ve benzeri konularda, gerek istatistiksel veriler ve gerekse tanıtıma yönelik kitap, dergi, broşür çalışmaları, bunların hedef kitleye ulaştırılması, yıllık değerlendirmelerinin yapılarak sonuçlara katkılarının sürekli takip edilmesi, Eskişehir'in kültür turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi

açısından büyük önem taşıyacaktır. Bu türden çalışmaların ilgili kurumlar tarafından eşgüdüm içerisinde takip edilmesi gerekmektedir. Bu konuda Eskişehir valiliğine, belediyelere, üniversitelere, il kültür ve turizm müdürlüğüne, kent müzelerine büyük sorumluluklar düşmektedir.

Nitekim Eskişehir valiliğinin koordinasyonluğunda, Anadolu Üniversitesi ve Osmangazi Üniversitesi'nin katkılarıyla Eskişehir turizm master planı (2011-2015) hazırlanmış ve aralık 2011 tarihinde yayınlanmıştır. Bu tür çalışmaların yukarıda ifade edilen ek önerilerle zenginleştirilmesi, Eskişehir'in kültür turizminin gelişmesi açısından faydalı olacaktır.

Ayrıca Eskişehir'de yaşayan yurttaşların gerek kent algısı ve gerekse kentteki tarihi kültürel değerlere sahip çıkarak, kente gelen turistlerin bu potansiyelden yararlanma düzeylerinin kendilerine ve yaşadıkları kente önemli katkıları olacağı konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bu konuda kentteki ilköğretim ve orta öğretim kurumlarına ve bu alanda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına büyük görev düşmektedir.

Elde edilen bulgular ve sunulan önerilerin Eskişehir ile ilgili gerçekleştirilecek daha detaylı araştırmalara yol göstermesi beklenmektedir. Araştırmanın en önemli sınırlılığı, yılın belirli bir zaman diliminde yapılmış olmasıdır. Bu nedenle daha sonra yapılacak çalışmaların tüm yıla yayılacak şekilde gerçekleştirilmesi daha faydalı olacaktır.

Ekler Listesi

Ek 1. Eskişehir Destinasyonundaki Tescilli Mimari Değerler ve Anıtlar.....	131
Ek 2. Eskişehir Destinasyonundaki Arkeolojik Sit Alanları.....	135
Ek 3 Anket Formu.....	142

Ek 1 Eskişehir Destinasyonundaki Tescilli Mimari Değerler ve Anıtlar

ADI	YERİ	KULLANIMI	DÖNEMİ
Alaaddin cami	Eskişehir Merkez	Cami	Selçuklu
Akcami	Eskişehir Merkez	Cami	Osmanlı
Kurşunlu Cami ve Külliyesi	Eskişehir Merkez	Cami	Osmanlı
Şeyh Edebalı Türbesi	Eskişehir Merkez	Türbe	Osmanlı
Şeyh Şehabettin Türbesi	Eskişehir Merkez	Türbe	Osmanlı
Hava Şehitliği	Eskişehir Merkez	Şehitlik	Cumhuriyet
Kanlıpınar Şehitliği	Eskişehir Kanlıpınar Köyü	Şehitlik	Cumhuriyet
Gündüzalp Mezarı	Eskişehir Gündüzalp Köyü	Mezarlık	Selçuklu
Seydi kılavuzlar türbesi	Eskişehir Uludere Köyü	Türbe	Osmanlı
Atalan Tekke	Eskişehir Atalantekke Köyü	Tekke	Osmanlı
Eski Doğumevi	Eskişehir Merkez	İdari	Cumhuriyet
Erler Hamamı	Eskişehir Merkez	Hamam	Osmanlı
Açlık Hamamı	Eskişehir Merkez	Hamam	Osmanlı
Halk Okuma Kitaplığı	Eskişehir Merkez	Kitaplık	Osmanlı
Atatürk lisesi	Eskişehir Merkez	Lise	Cumhuriyet
Cumhuriyet Tarihi Müzesi	Eskişehir Merkez	Müze	Osmanlı
Ziraat Bankası	Eskişehir Merkez	Banka	Cumhuriyet
Malhatun İlkokulu	Eskişehir Merkez	Müze	Osmanlı
Eski Belediye Binası	Eskişehir Merkez	İdari	Cumhuriyet
Garanti Bankası	Eskişehir Merkez	Banka	Osmanlı
Karargah binası	Eskişehir Merkez	Askeri	Osmanlı
Yeşilefendi evi	Eskişehir Merkez	Müze	Osmanlı
Midas Anıtı	Han Yazılıkaya Köyü	Kült Anıtı	Frig
Bitmemiş Anıt	Han Yazılıkaya Köyü	Kült Anıtı	Frig
Arezastis Anıt	Han Yazılıkaya Köyü	Kült Anıtı	Frig
Hycinte Anıtı	Han Yazılıkaya Köyü	Kült Anıtı	Frig
Hüsrevpaşa Camisi	Han Merkez	Cami	Selçuklu
Acı Çeşme	Han Merkez	Çeşme	Selçuklu
Meydan Çeşmesi	Han Merkez	Çeşme	Selçuklu
Hüsrevpaşa İlkokulu	Han Merkez	İdari	Osmanlı
Hüsrevpaşa Haziresi	Han Merkez	Mezar	Selçuklu
Muradiye Camisi	Mahmudiye Merkez	Cami	Osmanlı
Tarihi Hamam	Mahmudiye Merkez	Hamam	Osmanlı
Kemerli Köprü Mezarlık	Mahmudiye Merkez	Köprü	Roma

Yunus Emre Türbe-Külliyeye	Yunus Emre Köyü Mihallıççık	Türbe-Mezar Külliyesi	Selçuklu/Cumhuriyet
Vakıf Tekke Kübbeti	Korucu Köyü Mihallıççık	Kümbet	Selçuklu
Çalıcı Camisi ve Çeşmesi	Çalıcı Köyü Mihallıççık	Cami /Çeşme	Selçuklu
Cümele Camisi	Mihalgazi Merkez	Cami	Selçuklu
Çarşı Camii	SeyitGazi Merkez	Cami	Cumhuriyet
Seyitbattalgazi Külliyesi	SeyitGazi Merkez	Cami-Türbe	Selçuklu
Sücaeddin Veli Külliyesi	SeyitGazi Merkez	Cami-Türbe-Aşevi	Osmanlı
Uryan Baba Türbesi	Yazılıdere Merkez	Türbe	Osmanlı
Kümbet Baba Türbesi	Seyitgazi Kümbet	Türbe	Selçuklu
Melikgazi Türbesi	Seyitgazi Doğançayır K.	Türbe	Selçuklu
Seyitgazi Kervansarayı	Seyitgazi Seyitgazi M.	Kervansaray	Osmanlı
Bardakçı Kervansarayı	Seyitgazi Bardakçı K.	Kervansaray Kalıntısı	Selçuklu
Develik Han	Seyitgazi Seyitgazi M	Han Kalıntısı	Selçuklu
Süceaddin Hamamı	Seyitgazi Aslanbeyli K.	Hamam Kalıntısı	Osmanlı
Selçuklu Hamamı	Seyitgazi Seyitgazi Merkez	Hamam	Selçuklu
Gavur Hamamı	Seyitgazi Seyitgazi Merkez	Hamam Kalıntısı	Bizans
Uyuz Hamamı	Seyitgazi Aş.Sogut K.	Hamam Kalıntısı	Bizans
Bardakçı Hamamı	Seyitgazi Bardakçı Köyü	Hamam	Osmanlı
Alpanos Hamamı	Seyitgazi Sarayören Köyü	Hamam Kalıntısı	Bizans
Çırçır Çeşme	Seyitgazi Seyitgazi Merkez	Çeşme	Osmanlı
Menimhane Çeşmesi	Seyitgazi Merkez	Çeşme	Osmanlı
Tekel Binası	Seyitgazi Merkez	İdari	Osmanlı
Eski Askerlik Şubesi	Seyitgazi Merkez	İdari	Osmanlı
Mesih Kalesi	Seyitgazi Merkez	Kale Kalıntısı	Bizans
Bahçeîç Anıtı	Seyitgazi Gökbahçe Köyü	Anıt	Frig
Gerdekkaya Anıtı	Seyitgazi Çukurca Köyü	Mezar Anıtı	Helenistik
Arslanlı Mabed	Seyitgazi Kümbet Köyü	Mezar Anıtı	Frig
Doğanlı Kale	Seyitgazi Çukurca Köyü	Kale	Frig Roma

DeveBoynu kale	Seyitgazi Çukurca Köyü	Kale	Frig Roma
Hamamkaya	Seyitgazi Çukurca Köyü	Anıt Mezar	Frig
Pişmiş Kale	Seyitgazi Çukurca Köyü	Kale	Frig Roma
Akpare Kale	Seyitgazi Çukurca Köyü	Kale	Frig Roma
Gökgöz Kale	Seyitgazi Çukurca Köyü	Kale	Frig Roma
HisarKale	Seyitgazi Yapıldak	Anıt Mezar	Frig-Roma
Seyitgazi Nekropolü ve Eski Mezarlığı	Seyitgazi Merkez	Nekropol-İslami Mezarlık	Bizans
Yukarı Mezarlık	Seyitgazi Merkez	Mezarlık	Osmanlı
Kılıç Mescidi	Sivrihisar Merkez	Mescid	Selçuklu
Sölpük Mescidi	Sivrihisar Merkez	Mescid	Selçuklu
Ulu Cami	Sivrihisar Merkez	Cami	Selçuklu
Hazinedar Mescidi	Sivrihisar Merkez	Mescid	Selçuklu
Hoşkadem Cami	Sivrihisar Merkez	Cami	Selçuklu
Hızırbey Mescidi	Sivrihisar Merkez	Mescid	Osmanlı
Kurşunlu Cami	Sivrihisar Merkez	Cami	Osmanlı
Akcami	Sivrihisar Merkez	Cami	Selçuklu
Aziz Mahmut Hüdai Cami	Sivrihisar Merkez	Cami	Osmanlı
Elmalı Cami	Sivrihisar Merkez	Cami	Osmanlı
Akdoğan Mescidi	Sivrihisar Merkez	Mescid	Osmanlı
Seyit Mahmut Suzani Külliyesi	Sivrihisar Merkez	Kümbet Hazire Medrese	Selçuklu
Aleşah Kümbeti	Sivrihisar Merkez	Kümbet	Selçuklu
Yunushoca Kümbeti	Sivrihisar Merkez	Kümbet	Selçuklu
Mülk köyü Kümbeti	Mülk Köyü	Kümbet	Selçuklu
Kumacık Hamamı	Sivrihisar Merkez	Hamam	Osmanlı
Seydi Hamamı (Seyyidiler)	Sivrihisar Merkez	Hamam	Osmanlı
Çifte Hamam	Sivrihisar Merkez	Hamam	Selçuklu
Gavur Hamamı	Sivrihisar Merkez	Hamam	Osmanlı
Mavi Kadın Çeşmesi	Sivrihisar Merkez	Çeşme	Osmanlı
Balaban Çeşmesi	Sivrihisar Merkez	Çeşme	Osmanlı
Demirci Çeşmesi	Sivrihisar Merkez	Çeşme	Osmanlı
Akdoğan Çeşmesi	Sivrihisar Merkez	Çeşme	Osmanlı
Sivrihisar Kalesi	Sivrihisar Merkez	Kale	Bizans
Saat Kulesi	Sivrihisar Merkez	Kule	Osmanlı

Ermeni Kilisesi	Sivrihisar Merkez	Kilise	Osmanlı
Zalim ağa konağı	Sivrihisar Merkez	Sivil mim.	Osmanlı
Şehitlik Abidesi	Sivrihisar Merkez	Anıt	
Karasakal tekkesi ve Mezarlığı	Beylikova Doğanoğlu K.	Konut	Selçuklu
Alaaddin Cami	İnönü Merkez	Cami	Osmanlı
Akçengel C. Haziresi	İnönü Merkez	Hazire	Selçuklu
Akçengel C. Şadırvanı	İnönü Merkez	Şadırvan	Selçuklu
İsmet İnönü Karargâh Binası	İnönü Merkez	Sivil Mimari	
Hamamkarahisar Camisi	Günyüzü Hamamkarahisar K.	Cami	Selçuklu
Hamamkarahisar Hamamı	Günyüzü Hamamkarahisar Köyü	Hamam	Roma-Osm.
Ayvalı köyü Hamamı	Günyüzü Ayvalı Köyü	Hamam Kalıntısı	
Gecek Köyü Camii	Günyüzü Gecek Köyü	Cami	Selçuklu
Gecek K. Çeşme	Günyüzü Gecek Köyü	Çeşme	Selçuklu
Tarihi Köprü	Günyüzü Dutlu Köyü	Köprü	Selçuklu

Kaynak:(1994). Eskişehir İl Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Raporu

Altınsapan, E. ve Parla, C. (2004). *Eskişehir Selçuklu ve Osmanlı yapıları I*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

Altınsapan, E. ve Parla, C. (2010). *Eskişehir zaviye ve türbeleri (Selçuklu-Osmanlı dönemi)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

Altınsapan, E. (2009). *Eskişehir hamamları (Selçuklu ve Osmanlı dönemi)*. Eskişehir: İl Kültür Turizm Müdürlüğü.

Ek 2. Eskişehir Destinasyonundaki Arkeolojik Sit Alanları

ADI	YERİ	NİTELİĞİ	DÖNEMİ
Şarhöyük	Eskişehir Merkez	Höyük	İlk Tunç-Osmanlı
Uluçayır Ark.Siti	Eskişehir Uluçayır Köyü	Arkeolojik Sit	İlk Tunç Çağı
Çatalkaya Ark. Siti	Eskişehir Uluçayır Köyü	Arkeolojik Sit	Hitit-Frig
Karahöyük	Eskişehir Karahöyük Köyü	Höyük	Eski Tunç-Bizans
Karacaşehir Kalesi	Eskişehir Karacaşehir Köyü	Kale Kaln.	Prehistorik-Bizans
Süpren Höyük	Eskişehir Süpren Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Katmerli Höyük	Eskişehir Karavdan Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Arapdede Höyük	Eskişehir Derbent Çift Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Yazılıkaya (Midas) Arkeolojik Siti	Han Yazılıkaya Köyü	Arkeolojik Sit	Frig-Bizans
Han Arkeolojik Siti	Han Merkez	Arkeolojik Sit	Roma-Bizans
Tepeköy Arkeolojik Siti	Han Tepeköy	Arkeolojik Sit	Roma
Kulapa Höyük	Han Gökçekuyu Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Ertem Höyük	Han Ertem Mahallesi	Höyük	İlk Tunç Çağı
Yeşiltepe Höyük	Mahmudiye Merkez	Höyük	İlk Tunç Çağı
Kuş Höyük	Mahmudiye Merkez	Höyük	İlk Tunç Çağı
Türbe Höyük	Mahmudiye Türkmen Mec. Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Hamidiye Höyük 1	Mahmudiye Hamidiye Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Hamidiye Höyük 2	Mahmudiye Hamidiye Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Nemli Höyük	Mahmudiye Nemli Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Kavaközü Höyük	Mahmudiye Karapazar Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Karapazar Höyük	Mahmudiye Karapazar Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Karaağaçpınar Höyük	Mahmudiye Karapazar Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı

Dudu Höyük	Mahmudiye Hasanbey Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Sarısu Höyük	Mahmudiye Yahnıkan Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Kumba Höyük	Mahmudiye Kozkayı Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Uludere Höyük	Mahmudiye Uludere Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Kanlıpınar Höyük 1	Mahmudiye Kanlıpınar Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Kanlıpınar Höyük 2	Mahmudiye Kanlıpınar Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Sulu Höyük	Mahmudiye Türkmenkatı Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
İmişehir Höyük	Mahmudiye İmişehir Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Yakakayı Höyük	Mahmudiye Yakakayı Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Yapağı Höyük	Mahmudiye Muttalip Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Kalkanlı Höyük	Mahmudiye Kalkanlı Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Çiftlik Höyük	Mahmudiye Ağapınar Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Keskin Höyük	Mahmudiye Keskin Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Aşağısöğütönü Höyük	Mahmudiye Aşağısöğütönü Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Kızlar Höyük	Mahmudiye Gündüzler Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Bakırcı Höyük	Mahmudiye Sevinç Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Aşağıkartal Höyük	Mahmudiye Aşağıkartal Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Çukurhisar Höyük	Mahmudiye Çukurhisar Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Ortaköy Arkeolojik Sit	Çifteler Ortaköy	Arkeolojik Sit	Roma-Selçuklu-Osmanlı
Eminekin Höyük 1	Çifteler Eminekin Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Eminekin Höyük 2	Çifteler Eminekin Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı

Kumarcı Höyük	Çifteler Eminekin Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Körhasan Höyük	Çifteler Körhasan Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Hamitli Höyük	Çifteler Orhaniye Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Çingilli Höyük	Çifteler Hayriye Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Osmaniye Höyük	Çifteler Osmaniye Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Zaferhamit Höyük	Çifteler Zaferhamit Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Ilıcabaşı Höyük 1	Çifteler Ilıcabaşı Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Ilıcabaşı Höyük 2	Çifteler Ilıcabaşı Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Fahriye Höyük	Çifteler Fahriye Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Akyurt Höyük	Çifteler Akyurt Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Taşlı Höyük	Çifteler Mesudiye Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Güllü Höyük	Çifteler Güllüce Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Çardak Köyü Arkeolojik Sit	Mihaliççık Çardak Köyü	Arkeolojik Sit	Roma
Otluk Kilise ve Nekropol	Mihaliççık Otluk Köyü	Kilise Kalıntısı Nekropol	Roma-Bizans
Iğdır Tümülüsü	Sarıcakaya Iğdır Köyü	Tümülüs	M.Ö. 4. yy
Necoleia Arkeolojik Sit	Seyitgazi Merkez	Arkeolojik Sit	Frig-Roma-Bizans
Kültepe Höyük	Seyitgazi Merkez	Höyük	İlk Tunç-Hitit-Frig
Maltepe Tümülüsü	Seyitgazi Merkez	Tümülüs	Roma
Toramam Höyük	Seyitgazi Aksaklı Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Santabaris Arkeolojik Sit	Seyitgazi Bardakçı Köyü	Arkeolojik Sit	Roma-Bizans
Keçiçayırı Höyük	Seyitgazi Bardakçı Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Fethiye Arkeolojik Sit	Seyitgazi Fethiye Köyü	Arkeolojik Sit	Roma
Alpanos Höyük	Seyitgazi Sarayören Köyü	Höyük	Orta Paleolitik
Zeynepkadin Höyük	Seyitgazi Sarayören Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı

Sarıcailyas Höyük	Seyitgazi Sarıcailyas Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
İki Kuyu Höyük	Seyitgazi Sarıcailyas Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Kümbet Höyük	Seyitgazi Kümbet Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Eskicami Höyük	Seyitgazi Gümüşbel Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Eğriova Höyük	Seyitgazi Şükranlı Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Soğucak Höyük	Seyitgazi Soğucak Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Beykışla Höyük	Seyitgazi Beykışla Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Musadayı Höyük	Seyitgazi Doğançayır Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Melegazi Höyük	Seyitgazi Doğançayır Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Kesenler Höyük	Seyitgazi Kesenler Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Karaağıl Ören Yeri	Seyitgazi Kesenler Köyü	Arkeolojik Sit	Roma
Küllüoba Höyük	Seyitgazi Yenikent Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
İlme Höyük	Seyitgazi İlme Çift Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Üryan Höyük	Seyitgazi Yazıdere Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Akın Höyük	Seyitgazi Akın Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Sivrihisar Arkeolojik Sit	Sivrihisar Merkez	Arkeolojik Sit	Frig-Roma-Bizans
Pessinus Arkeolojik Sit	Sivrihisar Ballıhisar Köyü	Arkeolojik Sit	Frig-Hellenist-Roma-Bizans
Kale Höyük	Sivrihisar Zeyköy	Höyük	İlk Tunç Çağı
Çifteyatak Höyük	Sivrihisar Çifteyatak Ovası	Höyük	İlk Tunç Çağı
Taşocağı Höyük 1	Sivrihisar Biçer Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Taşocağı Höyük 2	Sivrihisar Biçer Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Biçer Höyük	Sivrihisar Biçer Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Savak (Elmalı) Höyük	Sivrihisar Demirci Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Harmanyeri Höyük	Sivrihisar Demirci K.	Höyük	İlk Tunç Çağı

Ciritlioğlu Höyük	Sivrihisar Demirci Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Kağnı Durağı Höyük 1	Sivrihisar Demirci Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Kağnı Durağı Höyük 2	Sivrihisar Demirci Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Arslanlı Arkeolojik Sit	Sivrihisar Koçaş Köyü	Arkeolojik Sit	Roma
Acıçeşme Höyük	Sivrihisar Ortaklar Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Acıbaşı Tümölüsü	Sivrihisar Yazır Köyü	Tümölüs	Roma
Mülk Köyü Höyük	Sivrihisar Mülk Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Kaymaz Höyük 1	Sivrihisar Kaymaz	Höyük	İlk Tunç Çağı
Kaymaz Höyük 2	Sivrihisar Kaymaz	Höyük	İlk Tunç Çağı
Hisarlık Arkeolojik Siti ve Nekropolü	Sivrihisar Böğürtlen Köyü	Arkeolojik Sit- Nekropol	Roma
Mesut Çiftliği Arkeolojik Sit	Sivrihisar Mesut Çiftliği Köyü	Arkeolojik Sit	Roma
Kurtşeyh Tümölüsü	Sivrihisar Kurtşeyh Köyü	Tümölüs	Roma
Kilise Arkeolojik Sit	Sivrihisar Hasr.Hoca Köyü	Arkeolojik Sit	Roma-Bizans
Karacakaya Hisarlık Arkeolojik Sit	Sivrihisar Karacakaya Köyü	Arkeolojik Sit	Roma-Bizans-Osmanlı
Demirci Tümölüsü-Roma Yamaç yerleşimi	Sivrihisar İlören Köyü	Tümölüs- Arkeolojik Sit	Roma
Eski Bağlar Tümölüsü- Nekropolü	Sivrihisar İlören Köyü	Tümölüs- Nekropol	Roma
Akyar Höyük	Sivrihisar İlören Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Eski yayla Höyük	Sivrihisar İlören Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Kadıbükünün Höyük	Sivrihisar İlören Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Selavat Höyük	Beylikova İkipınar Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
İkipınar Höyük	Beylikova İkipınar Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Aktaş Höyük	Alpu Karakamış Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Karakamış Höyük	Alpu Karakamış K.	Höyük	İlk Tunç Çağı

Kocakamış Küçükçayır Höyük	Alpu Bahçecik Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Kargı Köyü	Alpu Osmaniye Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Sepetçioğlu Höyük	Alpu Osmaniye Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Osmaniye Höyük	Alpu Osmaniye Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Köprübaşı Höyük	Alpu Merkez	Höyük	İlk Tunç Çağı
Küçük kızlar Höyük	Alpu Merkez	Höyük	İlk Tunç Çağı
Kocakızlar Höyük ve Tümülüs	Alpu Merkez	Höyük-Tümülüs	Roma
Alidede Höyük	Alpu Merkez	Höyük	İlk Tunç Çağı
Doğancı Höyük	Alpu Çukurhisar Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Çukurhisar Höyük 1	Alpu Çukurhisar Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Çukurhisar Höyük 2	Alpu Çukurhisar Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Büyük Höyük	Alpu Bozan Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Kül Höyük	Alpu Işıkören Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Aktepe Höyük	Alpu Aktepe Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Sarıkavak Höyük	Alpu Sarıkavak Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Fevziye Höyük	Alpu Fevziye Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
İnönü Mağara ve Kalesi	İnönü Merkez	Kale Kalıntısı- Mağara	İlk Tunç Çağı
Oklubalı Höyük	İnönü Oklubalı Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Kuzfındık Höyük	İnönü Kuzfındık Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Erenköy Höyük 1	İnönü Erenköy	Höyük	İlk Tunç Çağı
Erenköy Höyük 2	İnönü Erenköy	Höyük	İlk Tunç Çağı
Gümüşkonak Arkeolojik Siti	Günyüzü Gümüşkonak Köyü	Arkeolojik Sit	Roma
Saracık Höyük	Günyüzü Mercan Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Yağlı Höyük	Günyüzü Mercan Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı
Köstepe Höyük	Günyüzü Merkez	Höyük	İlk Tunç Çağı
Ören Bağları Arkeolojik Sit	Günyüzü Hamamkarahisar Köyü	Arkeolojik Sit	Roma
Karaharmanlı Arkeolojik Sit	Günyüzü Dutlu Köyü	Arkeolojik Sit	Roma

Çakmaşbaşı Suyu Arkeolojik Sit	Günyüzü Çakmak Köyü	Arkeolojik Sit	Roma
Adatepe Höyük	Günyüzü Çakmak Köyü	Höyük	İlk Tunç Çağı

Kaynak:.....(1994). *Eskişehir İl Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Raporu*

Parman, E. (2002). *Ortaçağ'da Bizans döneminde Frigya (Phrygia) ve bölge müzelerindeki Bizans taş eserleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Sevin, V. (2003). *Anadolu arkeolojisi*. İstanbul: Der Yayınevi.

Ek 3**Anket Formu**

Sayın Katılımcı,

Bu anket Eskişehir'e gelen turistlerin seyahat amaçlarının araştırılması amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmanın doğruyu yansıtması için GERÇEK ve SAMİMİ cevaplar vermeniz ve SORULARIN TAMAMINI cevaplamanız son derece önemlidir. Verdiğiniz cevaplar sadece BİLİMSEL amaçlar için kullanılacak ve elde edilen veriler toplu olarak değerlendirilecektir. Yardımlarınız ve işbirliğiniz için teşekkür ederim.

Şerife ÜSKÜDAR
Anadolu Üniversitesi

1. Yaşınız

- 25 yaş ve altı 26-31 yaş arası 32-37 yaş arası
 38-43 yaş arası 44-49 yaş arası 50 yaş ve üzeri

2. Cinsiyetiniz Kadın Erkek**3. Medeni Durumunuz** Bekar Evli**4. Eğitim Durumunuz**

- İlköğretim Lise Önlisans
 Lisans Lisansüstü (Yüksek Lisans veya Doktora)

5. Aylık Geliriniz (TL):

- 0-1000 TL 1001-2000 TL 2001-3000 TL
 3001-4000 TL 4001 TL ve üzeri

6. Eskişehir'e ilk kez mi geliyorsunuz? Evet Hayır**7. Eskişehir'e nasıl geldiniz?** Bireysel Tur organizasyonu ile birlikte**8. Eskişehir'deki toplam kalış süreniz?**

- 1 gün 2-3 gün 4-5gün 6-7 gün 8 gün ve üzeri

9. Eskişehir seyahatinizde nerede konaklıyorsunuz?

- 5 yıldızlı otel 2 yıldızlı otel Belediye belgeli otel
 4 yıldızlı otel 1 yıldızlı otel Akraba/arkadaş yanında
 3 yıldızlı otel Pansiyon Misafirhane

10. Eskişehir'e gelmeden önce bölgeyle ilgili olarak hangi kaynaklardan bilgi elde ettiniz?

- Önceki ziyaretler Gazete, dergi, seyahat kitapları
 İnternet Seyahat acentesi
 TV/Radyo Arkadaş, meslektaş, akrabalar

11. Eskişehir’i ziyaret etmeniz temel amacı nedir? (Lütfen tek bir seçenek işaretleyiniz)

- Tatil Akraba veya arkadaş ziyareti
 İş Toplantı / Konferans
 Spor etkinliği Alışveriş
 Kültürel nedenler

12. Sizce Eskişehir’i aşağıdaki özelliklerden hangisi en iyi tanımlamaktadır?

- Eskişehir, **sanayi** kentidir. Eskişehir, **kültür** kentidir.
 Eskişehir, **işçi** kentidir. Eskişehir, **ticaret ve hizmet** kentidir.
 Eskişehir, **öğrenci/üniversite** kentidir.

13. Eskişehir’de ziyaret ettiğiniz ya da edeceğiniz kültürel mekanları/etkinlikleri işaretleyiniz.

- Müzeler Tarihi mekanlar (Sit alanları, Odunpazarı evleri vb.)
 Camiler/kiliseler Tiyatrolar
 Festivaller Opera
 Fuarlar Müzik etkinlikleri
 Sanat galerileri Dans, folklor etkinlikleri
 Spor etkinlikleri

14. Lütfen, Eskişehir’i aşağıdaki kriterlere göre değerlendiriniz.

	Çok Kötü	Kötü	Orta	İyi	Çok İyi
Manzara/doğal çekicilikler					
Tarihi çekicilikler					
Kültürel çekicilikler					
Yiyecek içecek hizmetleri					
Konaklama tesislerinin kalitesi					
Yöresel yemekler					
Eğlence ve gece hayatı					
Yerel festivallerin varlığı/imkanı					
Turistik çekiciliklerin çeşitliliği					
Kültürel miras					
Trafik alt yapısı					
Can ve mal güvenliği					
Temizlik ve hijyen					
Alışveriş imkanları					
Yerel halkın konukseverliği					
Yerel turlar / geziler					
Hediyelik eşya ve el sanatları.					

15. Lütfen Eskişehir ile ilgili aşağıdaki ifadelere katılıp katılmadığınızı belirtiniz.

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Eskişehir tam anlamıyla kültürel bir şehir destinasyonudur.					
Eskişehir, Türkiye’deki diğer kültürel şehirlerle rekabet edecek potansiyele sahiptir.					
Kültürel ve tarihi kaynakları Eskişehir’i tercih etmemdeki en önemli nedenlerdendir.					
Eskişehir seyahatim tamamen kültürel amaçlı idi.					
Eskişehir’deki kültürel ve tarihi yapıların çok bakımsız ve ihmal edilmiş durumda olduğunu düşünüyorum.					
Kültürel bir şehir destinasyonu olarak Eskişehir’in tanıtımı etkili bir şekilde yapılmamaktadır.					
Kültürel ve tarihi yapıların korunması ve iyileştirilmesi Eskişehir’in turistik geleceği açısından olumlu olacaktır.					
Eskişehir, genel olarak kültürel amaçlı ihtiyaç ve beklentilerimi karşıladı.					
Eskişehir’e ait kültür ile ilgili hoş deneyimlerim oldu					

16. Lütfen aşağıdaki ifadeleri cevaplayınız.

	Kesinlikle Hayır	Hayır	Kararsızım	Evet	Kesinlikle Evet
Eskişehir seyahatinizden memnun musunuz?					
Eskişehir’i arkadaş ve akrabalarınıza tavsiye eder misiniz?					
Eskişehir’i tekrar ziyaret etmek ister misiniz?					

17. Bir turistik yer/bölge olarak Eskişehir size neyi çağırıyor

Kaynakça

- Abacılar, P. (2008). *Doğal ve kentsel sit alanlarında kültür turizmi ve yönetimi Boğaziçi- Arnavutköy örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Aksu, M. (2004). *Turistler ve destinasyonlarda sunulan kültürel miras arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bir araştırma: Troia örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Akder, F. (2008). Eskişehir çağdaş cam sanatları müzesi. *Anadolu Sanat Dergisi*, 19, 11-20.
- Akyüz, G. ve Sekreter, M. S. (2003). Pazarlama araştırmalarında kullanılan ölçeklere ilişkin bir yazın taraması (1995-2002). *Akdeniz İİBF. Dergisi* (6).
- Albek, S. (1991). *Dorylaion'dan Eskişehir'e*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Akış, S. (1999). Sürdürülebilir turizm ve Türkiye. *Anatolia Turizm Araştırma Dergisi*, 10, Mart-Haziran, 36-46.
- Altınsapan, E. (1999). *Ortaçağ'da Eskişehir ve çevresinde Türk sanatı (11-15. y.y. mimarisi)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Altınsapan, E. ve Deveci, A. (2000). Eskişehir Seyitgazi Üçsaray köyü Elveren zaviye ve türbesi. *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 55-68.
- Altınsapan, E. ve Parla, C. (2004). *Eskişehir Selçuklu ve Osmanlı yapıları I*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Altınsapan, E. (2005). Heterodoks inanç sürecinde Seyyit Battal Gazi türbesinin Seyitgazi bölgesindeki diğer anıt mezarlara olan biçimsel etkisi. *I. Uluslararası Düünden Bugüne Eskişehir Sempozyumu: Siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel yapı (12–15 Mayıs 2004)*, (Ed: O. Beklan Çetin, A. O. Alp, E. İznik). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 403-413.

Altınsapan, E. (2009). *Eskişehir hamamları (Selçuklu ve Osmanlı dönemi)*. Eskişehir: İl Kültür Turizm Müdürlüğü.

Altınsapan, E. ve Parla, C. (2010). *Eskişehir zaviye ve türbeleri (Selçuklu-Osmanlı dönemi)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

Artun, E. (2005). Halk kültüründe değişimin topluma etkisi ve sonuçları. *Halk Kültüründe Değişim Uluslararası Sempozyumu Bildirileri 17-19 Aralık 2004*, (Yayına Hazırlayan: I. Altun). İstanbul: Motif Vakfı Yayınları, 57-71.

Artun, E. (2008). *Halk kültürü araştırmaları*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Atar, A. (2008). *Anadolu Üniversitesi çağdaş sanatlar müzesi koleksiyonu*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Aydın, S. ve Erdal, Y. S. (2009). *Antropoloji*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.

Avcıkurt, C. (2007). *Turizm sosyolojisi: turist-yerel halk etkileşimi*. Ankara: Detay Yayınları.

- Bahçe, A.S. ve Coşkun, İ.O. (2006). Yazılıkaya (Frigya) yaylasının bir destinasyon olarak turizme kazandırılması. *Eskişehir Turizm Geliştirme Projeleri*, (Ed: İ. Arıkan). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu Yayınları, 68–93.
- Banger, G. (2010). *Lületaşı*. Eskişehir: Eskişehir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü.
- Banger, G. (2007). *Sorgun çömlekçiliği*. Eskişehir: Eskişehir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü.
- Banger, G. (2004) *Eskişehir'in şifalı su zenginliği*. Eskişehir: Eskişehir Ticaret Odası Maatbası.
- Baraz, N. (2002). Odunpazarı Evleri ve Odunpazarı'nda yaşam. *Eskişehir Ticaret Dergisi* 19, 83, Ocak, 8–11.
- Bilgen, A.N. (2004). *Karahöyük (Midaion) yüzey araştırması*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bingöl, Z. (2007). *Gelecekte evrensel Anadolu'da inanç turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bozkurt, V. (2007). *Değişen dünyada sosyoloji: temeller, kavramlar, kurumlar*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Claerhout, İ. ve Derveker, J. (2008). *Ana Tanrıça'nın kutsal kenti Pessinus*. (Çev: B. Avunç). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Çabuk, A., Ulu, A. , Tural, O., Deveci, A., Ergincan, F., Kıvılcım, F., Ayvan, U. (2007). *Eskişehir Odunpazarı tarihi kent dokusu içinde tescilli resmi yapıların belgelenmesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Çabuk, A., Ulu, A. , Tural, O., Deveci, A. , Ergincan, F. , Kıvılcım, F., Ayvan, U. (2007). *Odunpazarı kentsel sit alanı koruma-yenileme örneğinde yersel fotogrametri yöntemi ve coğrafi bilgi sistemi uygulaması*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi yayınları.
- Çakıcı, A. C ve Aksu, M. (2006). Troya antik şehrini ziyaret eden kültür turistlerinin profili. *II. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi: 20-22 Nisan 2006*, Balıkesir: Balıkesir Belediyesi, 357-367.
- Çakır, M. (2009). Anadolu'da bir destinasyon markası: Eskişehir. *TUROFED Dergisi*, 32, Mayıs, 62-73.
- Çakır, M. (2010). Kültürlerarası iletişimin bir yönü: Özün ötekileştirilerek yabancılaştırılması. *Anatolia Turizm Araştırma Dergisi*, 21(1), Bahar, 75-84. Prof. Dr. Hasan Işın Özel Sayısı.
- Çalışkan, S. (2009). *Tarihi konut işletmeciliği ve kültür turizmi ilişkisi Beypazarı örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Çıracı, H. Turgut, S. ve Kerimoğlu, E. (2008). Sürdürülebilir turizm gelişimi için bir yönetim modeli önerisi: Frig vadisi örneği. *İTÜ. Dergisi*, 7(2). 89-102.
- Coşkun, İ. (2011). *Türkiye turizm endüstrisinde talep oynaklarının çok değişkenli Garch (Mgarch) modelleri ile analizi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Dağlı, Y. Kahraman, S.S. (1999). *Evliya Çelebi seyahatnamesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Darga, M. (2004). Şarhöyük-Dorylaion (Eskişehir) kazılarında Hitit buluntuları (1989-2003). *60. yaşında Fahri Işık'a armağan Anadolu'da doğdu*. (Ed: T. Korkut, H. Işkan, G. Işın). İstanbul: Ege Yayınları. 269-283.

- Darga, A. M. ve Sivas, T. (2000). Şarhöyük –Dorylaion kazı çalışmaları 1997-1998. *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 97-127.
- Demirkent, İ. (2001). Bizans İmparatorluğu devrinde Dorylaion. *Tarihte Eskişehir Sempozyumu-1 (2-4 Kasım 1998)*, (Yayına hazırlayan: C. Bilim vd.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 45-60.
- Dinçer, F. Ertuğral, S. (2000). Kültürel mirasın korunması ve İstanbul ilindeki tarihi yapıların turizm amaçlı kullanımını üzerine bir deneme. *Anatolia Turizm Araştırma Dergisi*, 11, eylül, 69-78.
- Doğaner, S. (2003). Miras turizminin coğrafi kaynakları ve korunması. *Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu (6-18 Nisan 2003)*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1-8.
- Dündar Akçay, A. ve Yüncü, R. (2006). Sivrihisar’da turistik potansiyel ve Sivrihisar halkının turizme bakışı. *Eskişehir Turizm Geliştirme Projeleri*, (Ed: İ. Arıkan). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu Yayınları. 187-226.
- Doğru, H. (2002). Odunpazarı çeşmeleri. *Eskişehir Ticaret dergisi*: 19, 83, (Ocak) 12- 15.
- Doğru, H. (2005). *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü sancağı*. Eskişehir: Odunpazarı Belediyesi Kültür Yayınları.
- Emekli, G. (2005). Avrupa Birliği’nde turizm politikaları ve Türkiye’de kültürel turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14, 99-107.
- Emiroğlu, K. Aydın, S.(2003). *Antropoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

Ertin, G. (1994). *Eskişehir kentinde yerleşimin evrimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Fichter, J.(2006). *Sosyoloji Nedir*. (Çev: N. Çelebi). Ankara: Anı Yayıncılık.

Giddens, A. (2000). *Sosyoloji* (Çev.: H. Özer, C. Güzel). Ankara: Ayraç Yayınevi.

Gögebakan, Y. (2004). Dünya doğal ve kültürel mirası listesinde Türkiye. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8, güz dönemi.

Gülensoy, T.(1982). Türk-Tatar (Kuzey Türkleri) yemek adları üzerine. *Türk mutfağı sempozyumu bildirileri (31 Ekim-1 Kasım 1981)*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 199-214.

Günel, V., Alaeddinoğlu, F., Şahinalp, M. S. (2009). Türkiye'ye yönelik kültür turizm turları ve başlıca güzergahlar. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 275-298.

Günay, R. (2007). Kültür mirasını korumada çeşitli yaklaşımlar. *Colloquium Anatolicum VI*, 1-25.

Güneş, İ. ve Yakut K. (2007). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Eskişehir (1840-1923)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Gürbüz, A.K. (1999). Piyasa ekonomisi ve kültür turizmi. *Kültür Turizmi Semineri 21–22 Nisan*, Zonguldak: Karaelmas Üniversitesi Safranbolu Meslek Yüksek Okulu Turizm-Otelcilik Programı Yayınlanmış Bildirileri, 7-20.

Güvenç, B. (2002). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Hausmann, A. (2007). Cultural tourism: Marketing challenges and opportunities for German cultural heritage. *International Journal of Heritage Studies*, 13,2, 170-184, March.
- Hochgatterer, A. (1996). Kulturtouristische Angebotsformen. Am Beispiel des oberösterreichischen Busreiseveranstaltermarktes. *Tourismus panorama*. 2(3), 10.
- İşcan, N. (2003). *Fotoğraflarla Eskişehir tarihi*. Eskişehir: İşcan Yayınları.
- İşcan, N. (2006). *Eskişehir tarihin şehri*. Eskişehir: İşcan Yayınları.
- Kayar, H., Çelteç, E., Kaya, İ. (2006). Bir kültür turizmi destinasyonu: Eskişehir. *Eskişehir Turizm Geliştirme Projeleri*, (Editör: İ. Arıkan). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu Yayınları, 68–93.
- Kedik Ertuğrul, Z. (2005). Eskişehir kent merkezinde birinci ulusal mimarlık dönemi eğitim yapıları. *I. Uluslararası Düünden Bugüne Eskişehir Sempozyumu: Siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel yapı (12–15 Mayıs 2004)*, (Ed: O. Beklan, Çetin, A. O. Alp, E. İznik). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 463-472.
- Kılıç, A.Y., Kara, Ç., İleri, İ.A., İleri, C., Çelik Öztürk, S. (2003). *Bir Ağız Ekmek: Eskişehir Geleneksel Yemek Kültürü*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kızılırmak, İ. ve Kurtuldu, H. (2005). Kültürel turizmin önemi ve tüketici tercihlerinin belirlenmesine yönelik bir çalışma. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 100-120.
- Kocadaş, B. (2005). Kültür ve medya. *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Yaz, 34, 1-13.
- Koçkar, M. T. (1999). *Eskişehir bölgesinde halkbilim (folklor) ürünleri*. Eskişehir: Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.

Kolb, B. M. (2006). *Tourism Marketing for Cities and Towns*. USA: Elsevier Publishing.

Kongar, E.(2004). *Toplumsal değişme kuramları ve Türkiye gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kortanoğlu, R.E. (2008). *Hellenistik ve Roma dönemlerinde Dağlık Phrygia bölgesi kaya mezarları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Koyuncu, S. (2003). *Turist sağlığı, turizm sigortası ve tüketici korunması*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Kozak, N., Kozak A. M., Kozak, M. (2009). *Genel turizm ilkeler kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Küçükaltan. G. (1999). Edirne’de kültür turizmine yönelik arz olanakları ve turistik talep profili. *Kültür Turizmi Semineri 21–22 Nisan*. Zonguldak: Karaelmas Üniversitesi Safranbolu Meslek Yüksek Okulu Turizm-Otelcilik Programı Yayınlanmış Bildirileri, 73-86.

Löschburg, W. (1998). *Seyahatin kültür tarihi*. (Çev: J. Traub). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Malinowski, B. (1992). *Bilimsel bir kültür teorisi*. (Çev: S. Özkal) İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Merçil, E. (1985). *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*. İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi.

Meydan Uygur, S. ve Baykan, E. (2007). Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerindeki etkileri. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 , 30-49.

Nemeth, G. (1982). *Atilla ve Hunları*. (Çev: Ş. Baştav), Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Oğuz, M.Ö. (2009).Somut olmayan kültürel miras ve kültürel ifade çeşitliliği. *Milli Folklor dergisi*, 21, 82, 6-12.

Özkan, N. E. (2005). *Koruma ve kültür turizmi bağlamında İstanbul tarihi yarımada da Bizans dönemi mimari mirasının değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.

Özüdoğru, Ş., Ertuğrul, Z., Manaz, S. (2005). *Eskişehir Odunpazarı ve Sivrihisar evlerinin cephe örnekleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Öter, Z. Özdoğan, N. (2005). Kültür amaçlı seyahat eden turistlerde destinasyon imajı: Selçuk- Efes Örneği. *Anatolia Turizm Araştırma Dergisi*, 16 (2), Güz, 127-138.

Özdamar, K. (2010). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi : (çok değişkenli analizler)*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.

Öztürk, Y. ve Yazıcıoğlu, İ. (2002). Gelişmekte olan ülkeler için alternatif turizm faaliyetleri üzerine teorik bir çalışma. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 183-195.

Parmaksızoğlu, İ. (1981). *İbn Batuta seyahatnamesi'nden seçmeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Parla, C. (2005). *Sivrihisar: bindirme tavanlı camiler*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Parman, E. (2002). *Ortaçağ'da Bizans döneminde Frigya (Phrygia) ve bölge müzelerindeki Bizans taş eserleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Sarıöz, P. (1997). *Bir zamanlar Eskişehir*. İstanbul: Erler Matbaa.
- Sarı, C. (2008). Antalya'nın alternatif turizm kaynakları, planlama yaklaşımları ve öneriler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(16), 12-45.
- Sarioğlu. M. (2005). Kentsel dönüşüm ve kültürel değişimler. *Halk Kültüründe Değişim Uluslararası Sempozyumu Bildirileri 17-19 Aralık 2004*, (Yayına Hazırlayan: I. Altun). İstanbul: Motif Vakfı Yayınları, 462-475.
- Say, Y. (2009). *Türk islam tarihinde ve geleneğinde Seyid Battal Gazi ve battalname*. Eskişehir: Eskişehir Valiliği Yayınları.
- Sergen, S. (1991). Sevgi Kaynağı Yunus Emre. *V. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Seminerleri*. Eskişehir.
- Sevin, V. (2003). *Anadolu arkeolojisi*. İstanbul: Der Yayınevi.
- Sevin, V. (2003). *Eski Anadolu ve Trakya*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sevin, V. (2007). *Anadolu'nu tarihi coğrafyası I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sezgin, M. ve Kahraman, A. (2009). *Müze yönetimi ve pazarlaması*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Sivas, T. (2008). Frigler (Midas'ın Ülkesi Anadolu). *National Geographıg Dergisi*. Ocak 59-79.
- Sivas, T. ve Sivas, H. (2007). *Yazılıkaya-Midas Şehri*. TAY.
- Sivas, T. (2003). *Tarih/Histori Eskişehir kent rehberi*. Eskişehir: Eskişehir Valiliği Yayınları.

Strabon. (1993). *Antik Anadolu coğrafyası*. (Çev: A. Pekmez). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Şahin, A. ve Özer, B. Ş. (2006). Beslenme kültüründeki farklılıkların bayan tüketicilerin gıda ürünleri satın alma davranışları üzerindeki etkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İ. İ. B. F. Dergisi*, 21 (1), 127-145.

Şenol, F. (2008). *Turizm coğrafyası*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Şimşek, M. (2003). *Şifalı sulara yolculuk*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Tekin, O. (2007). *Eski Anadolu ve Trakya*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Turan, O. (1984). *Selçuklular zamanında Türkiye tarihi*. İstanbul: Nakışlar Yayınevi.

Tüfekçi Sivas, T. (1999). *Eskişehir-Afyonkarahisar-Kütahya il sınırları içindeki Phryg kaya anıtları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Tüfekçi Sivas, T. (2001). Frig ve Eskişehir çevresindeki Frig Vadileri'ne genel bir bakış. *Tarihte Eskişehir Sempozyumu-1 (2-4 Kasım 1998)*, (Yayına hazırlayan: C. Bilim vd.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 93-113.

Tüfekçi Sivas, T. ve Sivas, H. (2007). *Frig Vadileri (Friglerden Türk dönemine uzanan kültürel miras)*. Eskişehir: TMMOB Eskişehir Şubesi.

Türkay, O. ve Özel, G. (2008). Kültür turizmine katılanların özellikleri ve beklentileri. *VII. Geleneksel Turizm Paneli*, (Ed: B.Zengin). Sakarya: Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 204-224.

- Uca Özer, S. (2010). *Şehir turizmi ve kültür: Yabancı turistlerin kültürel bir destinasyon olarak istanbul'u değerlendirmeleri üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Uca, S. ve Yılmaz, H. (2006). Eskişehir Odunpazarı bölgesinin turizm amaçlı kullanımı. *Eskişehir Turizm Geliştirme Projeleri*, (Editör: İ. Arıkan). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu Yayınları, 125–141.
- Uçkan Y. O. ve Uçkan, E. (2002). *Eskişehir Odunpazarı evleri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Uçkan Y. O. ve Uçkan, E. (2005). Tarihi kent dokularının korunması ve geleceğe taşınmasında bir örnek olarak Eskişehir Odunpazarı kentsel sitesi. *I. Uluslararası Düünden Bugüne Eskişehir Sempozyumu: Siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel yapı (12–15 Mayıs 2004)*, (Ed: O. Beklan Çetin, A. O. Alp, E. İznik). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 447-461.
- Uçkan, E. (2006). Cephe Elemanları. *Odunpazarı 2006: tarihin kapıları aralanıyor: bin yılın mirası yaşayan anıtlar Odunpazarı evleri*. Eskişehir: Odunpazarı Belediyesi. 40-41.
- Uğurlu, F. ve İznik, E. (2007). *Kültürü ve doğasıyla Han*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2007). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yıldırım, İ. (1998). *Milli mücadele başlangıcında Eskişehir*. Eskişehir: Eskişehir Büyükşehir Yayınları.
-(1994). Eskişehir İl Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Raporu.

.....(2002). *Kentimiz Eskişehir*. (Ed: M. Erdoğan). Araştırma ve Metinler E. Algan vd. Eskişehir: Eskişehir Ticaret Odası.

.....(2010). *Eskişehir*. (Ed: M. Küçük). Görsel tasarım F. Toköz. Ankara: Sistem Ofset Yayınları.

.....(2010). *Eskişehir kent dergisi*. Eskişehir: Yıl.1 Ağustos- Eylül .

.....(2011). Kültürel miras yönetim. (Ed: M. Çakır). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

İnternet Kaynakları

Doğaner Gönel, F. Globalleşen Dünyada (NASIL BİR) Sürdürülebilir Kalkınma
<http://www.yildiz.edu.tr/~gonel/akademikdosyalari/yayinlar/globallesendunya.pdf>
(Erişim tarihi: 15.03.2010).

Sezgin. M, Karaman. A. Turistik Destinasyon Çerçevesinde Sürdürülebilir Turizm Yönetimi ve Pazarlanması
<http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/dergi/default.asp>. (Erişim tarihi 16.02.2010).

Siller, M. L. (2008) Kulturtourismus in alpinen Destinationen Strategien im Spannungsfeld Kultur und Tourismus.
<http://www.gustav-mahler.it/upload/getfile/uploadfiles/download/vortraege/080723>.
(Erişim tarihi: 14.01.2010).

<http://www.tdkterim.gov.tr/bts/>, (Erişim tarihi: 16.02.2010).

<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/belge/1-96097/2863-sayili-kultur-ve-tabiat-varliklarini-koruma-kanunu-.html>, (Erişim tarihi: 11.04.2010).

<http://teftis.kulturturizm.gov.tr/dosya/1>, (Erişim tarihi: 16.03.2010).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). Türkiye Turizm Stratejisi 2023.
http://www.sp.gov.tr/documents/Turizm_Strateji_2023.pdf. (Erişim tarihi: 20.07.2010).

<http://www.mo.org.tr/UIKDocs%5Ceuropanostra2006.pdf>. (Erişim tarihi: 16.03.2010).

<http://www.forumgenel.com/Thread-kulturel-turizm-kultur-turizmi>.
(Erişim tarihi: 7.11.2011).

<http://cmyo.ankara.edu.tr/~iktisad/TURKONF/web/kocapinar>.
(Erişim tarihi: 06.07.2010)

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/belge/1-86054/dunya-miras-gecici-listesi.html>.
(Erişim tarihi: 08.09.2010).

<http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-45240/somut-olmayan-kulturen-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html>. (Erişim tarihi: 08.05.2010).

<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul> (Erişim tarihi: 10.02.2011).

http://www.eskisehir.gov.tr/index.php?option=com_content&task.
(Erişim tarihi: 09.05.2011).

<http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-45413/eski2yeni.html>. (Erişim tarihi: 05.04.2011).

http://www.ekm.anadolu.edu.tr/muze_hakkinda.htm.(Erişim tarihi: 07.04.2011).

<http://www.kenthaber.com/ic-anadolu/eskisehir/merkez/Rehber/muzeler>.
(Erişim tarihi: 08.04.2011).

<http://www.eskisehirkulturturizm.gov.tr/belge/1-58575/yoresel-yemekler.html>.
(Erişim tarihi: 03.06.2011).

http://www.eskisehir-bld.gov.tr/eskisehir_parklar. (Erişim tarihi: 11.06.2011).

http://www.eskisehir-bld.gov.tr/eskisehir_cog.php. (Erişim tarihi: 14.03.2010).

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/583.html>.(Erişim tarihi: 11.01.2010).

http://www.eskisehir-bld.gov.tr/eskisehir_kultur.php. (Erişim tarihi: 11.06.2011).

http://www.eskisehirrehberi.com/doga_118/doga_ve_spor_etkinlikleri.
(Erişim tarihi: 11.06.2011).

Kaynak kişi: Emel Özçelik, Eskişehir Arkeoloji Müzesi Müdür Yardımcısı.